T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
ORTADOĞU VE İSLAM ÜLKELERİ ENSTİTÜSÜ
SİYASİ TARİH VE ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI
YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

102548

RADİKAL SAĞIN İSRAİL DIŞ POLİTİKASINA ETKİSİ: BATI ŞERİA - GAZZE ŞERİDİ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Mehmet YILMAZ

102548

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Ufuk GÜLSOY

İstanbul – 2001

Önsöz

İsrail, iç ve dış politikasının 'kendine has' özellikleri kadar evrensel siyaset bilimi kuramları ile de açıklanabilen yönleri vardır. 1948 yılından beri Ortadoğu haritasının bir realitesi, Ortadoğu politikasının da ayrılmaz bir parçası olan İsrail'in gerek bu kendine haslıklarının, gerekse evrensel yönlerinin anlaşılabilmesi bölge politikasının anlaşabilmesi için elzemdir. Bu kendine haslıkların başında iç ve dış politikaya malzeme sağlayan Yahudilik dini ve bu malzemeyi geçtiğimiz yüzyılın başında Avrupa aydınlanması ve pozitivist-sosyalist bir ideolojik kafa yapısının ışığında redakte etmiş olan Siyonizm gelir. Bunlardan birincisi İsrail'de din eksenli politikaların belirlenmesine kaynaklık ederken ikincisi milliyetçi politikaların kaynağı olmuştur.

Çalışmamızda İsrail'e has bu iki kaynağı bir parti çatısı altında birleştiren; ancak varlığının tarihi boyunca bunların dozlarını değiştirmiş olan Din Eksenli Milliyetçi Dindar Parti'nin (MafDaL) her iki kaynağın da sıklıkla atıflarda bulunduğu 'İsrail Toprağı' konusundaki görüşlerini inceledik. Çalışmamızın kapsamını daraltmak, Türkiye'de az bilinen bu konunun daha iyi anlaşılabilmesi için elzemdi. Bu bağlamda konu başlığı olarak 'İsrail Radikal Sağı'nın Dış Politikaya Etkisi: MafDaL Partisi ve Batı Şeria-Gazze Şeridi Politikaları' şeklinde daha dar kapsamlı bir başlık seçtik.

Bu tez çalışmasının Türkiye'de yapılmış İsrail dış politikası çalışmalarına mütevazı bir katkı sağlamış olması en büyük dileğimizdir. Çalışmalarımız sırasında gösterdiği anlayışlı yaklaşımdan ötürü danışman hocam Sayın Doç. Dr. Ufuk Gülsoy'a, değerli fikirleri ve teşvikkar telkinleri ile Sayın Prof. Ahmet Davutoğlu'na ve çalışmanın bu noktaya gelmesinde büyük katkısı olan Abdülkerim Balcı'ya teşekkürü bir borç bilirim.

Mehmet Yılmaz

Ekim 2001 / İstanbul

ÖZET

İsrail, Osmanlı sonrası Ortadoğu politikasının belirleyici ögelerinden biridir. İsrail dış politikası üzerinde etken olan iç politika aktörlerinin tanınması bölgesel politikanın anlaşılabilmesi için zorunludur. İsrail'in dış politika aktörleri içinde en ilgi çekeni şüphesiz politikalarını din eksenli olarak belirleyen ve fakat gerektiğinde pragmatik kararlar alabilen 'Radikal Sağ Partiler'dir. Kuramsal olarak seküler bir devlet sistemi kurmuş olan İsrail'in iç ve dış politikasında parlamenter güçlerine oranla oldukça fazla nüfuzları olan bu partilerin İsrail dış politikasını belirleyen aktörler mi oldukları, yoksa seküler fakat yayılmacı liderler tarafından 'pazarlık kozu veya günah keçisi' olarak mı kullanıldıklarının belirlenmesi gerekmektedir.

Tezimizin ana konusu, İsrail politikasındaki varlığı devletin kurulmasından öncesine dayanan MafDaL partisinin (Miflaga Datit Le'umit: Dinî Millî Parti) Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile alakalı politikaların belirlenmesine etkisidir. Bu bağlamda MafDaL'ın ideolojik ve dinî temelleri incelenmiş, bu temellerin parti politikalarındaki ağırlığı ele alınmış, partinin varlığının son elli yılında geçirdiği evrim ve bu evrim sırasında edindiği dış politika prensipleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Tezimizin ulaştığı temel kanılar şu şekilde özetlenebilir:

1. İsrail radikal sağı 1967 öncesinde 'yayılmacı', 1967 sonrasında 'yerleşimci' bir çizgi takip etmiştir.
2. Radikal sağ partiler yer aldıkları koalisyon tabanının genişliği ile ters orantılı bir 'şantaj' gücünü ellerinde tuttuklarından daha dar koalisyonlarda fazlaca etkin olmuşlar, bu sebeple de milli birlik hükümeti veya geniş tabanlı hükümetlerden rahatsız olmuşlardır.

3. MafDaL girdiği koalisyonlarda yer alan tek dindar parti olmak istemiş, bunu sağlayamadığında hükümetten siyasi ve ekonomik talepleri olmayan anti-Siyonist Aguda partileri ile aynı koalisyonda yer almayı tercih etmiştir.
4. Din eksenli radikal sağ partiler gerektiğinde gayet pragmatist politikaları destekleyebilmişlerdir.
5. Ultra-Ortodoks Şas Partisi'nin ortaya çıkması ve MafDaL'ın 'sosyo ekonomik tabakaların alt sınıflarından' aldığı oyları kapmasından sonra MafDaL yerleşim birimleri endeksli bir politika belirlemek zorunda kalmış ve dış politika çizgisi daha uzlaşmaz bir noktaya kaymıştır.
6. İsrail radikal sağının bütün partileri gibi MafDaL da lider endeksli bir partidir ve değişen liderlikle birlikte dış politika çizgilerinde de belirgin değişiklikler sergilemektedir.

Tezimiz İsrail radikal sağının özel olaylar karşısında gösterdikleri tepkileri olay bazında incelemiş ve bunlardan genel bir politika çizgisine ulaşmaya çalışmıştır. Sonuç bölümünde Oslo Süreci'nin genelde radikal sağ, özelde de MafDaL üzerine etkisi incelenmiş, din eksenli partilerin sürekli artan oy potansiyeli göz önüne alınarak bu partilerin İsrail'in ve Ortadoğu'nun geleceğine ne şekilde yön verebilecekleri hakkında bir yargıya varılmaya çalışılmıştır.

SUMMARY

One of the determinants of the post-Ottoman Middle East Politics is Israel. An understanding of the domestic policy actors is necessary for the understanding of the regional politics. Among the foreign policy actors of Israel the ones that deserve most attention are the 'Radical Right Parties' that determine their policies with a religious orientation but can take pragmatic decisions when necessary. It is necessary to determine whether those parties with their powers in the domestic and foreign policy of Israel disproportionate to their parliamentary seats are the determining factors in the Israeli foreign policy making, or they are used by secular but territorial maximalist leaders as 'bargaining cards or scapegoats'.

The main topic of the current thesis is the impact of MafDaL (Miflaga Datit Le'umit: National Religious Party) as a party the presence of which predates the state of Israel political existence on the determination of policies on the West Bank and Gazza Strip. In this connection the ideological and religious foundations of MafDaL has been studied, the weight of these foundations on the party politics has been examined, and the evolution the party passed by in the last fifty years of its existence and the foreign policy principles it acquired during this evolution have been tried to be understood. The basic understandings the current thesis arrived can be summarized as such:

1. The political line of the Israeli radical right has been 'territorial maximalism' before 1967 and 'settlement' after 1967.
2. Since the radical rightwing parties used to enjoy a 'blackmail potential' disproportional to the broadness of the base of the coalitions they took place, they have been more influential in narrow coalitions and thus were critical of National Unity Governments and broad coalitions.

3. MafDaL preferred to be the only religious party in the coalitions it took place and if could not manage to do this, it preferred to be together with Anti-Sionist Aguda Parties that had no political or economic demands from the governments.

4. Religiously oriented radical right parties managed to support highly pragmatic policies when necessary.

5. After the establishment of the ultra-orthodox Shas Party and its catching the votes of MafDaL's supporters from 'the lower socioeconomic echelons of the society' MafDaL was forced to keep a settlements oriented policy and its foreign policy orientation became tougher.

6. Like all other radical right parties of Israel, MafDaL is a leader oriented party and with the leadership changing it demonstrates significant changes in its policy lines.

The thesis examined the reactions of Israeli radical right on specific events and from these tried to reach to a general policy line. In the final chapter the impact of the Oslo Process on the radical right in general and on MafDaL in private is examined and the continuously increasing vote potential of the religiously oriented parties taken into consideration, an attempt was made to reach an understanding of what kind of a form these parties will give to the future of Israel and the Middle East.

İÇİNDEKİLER

KONU BAŞLIKLARI	SAYFA
Önsöz	i
Özet – Türkçe	ii
Özet – İngilizce	iv
İçindekiler	vi
Tablolar Listesi	viii
Kısaltmalar Listesi	ix
GİRİŞ	1
BÖLÜM I. DİN EKSENLİ RADİKAL SAĞIN AKTÖRLERİ	13
1.1. Kuramsal Çerçeve: Din Eksenli Radikal Sağ Nedir?	13
1.1.1. Avrupa ve Amerika'da Radikal Sağ	13
1.1.2. İsrail'de Radikal Sağ	15
1.2. Tarihi Çerçeve: İsrail'de Din Eksenli Radikal Sağın Gelişimi	18
1.2.1. İsrail Radikal Sağının Tarihi Gelişimi	18
1.2.1.1. Jabotinsky, Lehi ve Betar Hareketleri	19
1.2.1.2. Erken Din Eksenli Siyonizm ve Agudah ve Mizrahi Partilerinin Doğuşu	23
1.2.1.3. Devlet Döneminde Din Eksenli Partilerin Gelişimi	27
1.2.2. İsrail Radikal Sağının Karakteristik Çizgileri	32
1.2.3. Din Eksenli Partiler Açısından Batı Şeria ve Gazze Şeridi Topraklarının Anlamı	34
1.2.3.1. Mizrahi ve Pragmatik Siyonizm	36
1.2.3.2. Mizrahi ve Mesihi Siyonizm	38
BÖLÜM II. İSRAİL DIŞ POLİTİKA AKTÖRLERİ	43
2.1. Siyasal Kültür, Partiler ve Menfaat Grupları	43
2.2. Din Eksenli Radikal Sağın Dış Politika Aktörleri Arasındaki Yeri	45
2.2.1. Agudah Partilerinin Dış Politika Talepleri	45
2.2.2. MafDaL'ın Dış Politika Talepleri	46
2.2.3. Şas Partisi'nin Dış Politika Talepleri	49

BÖLÜM III. MAFDAL'IN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ: 1948-1967 DÖNEMİ 51

3.1. 1948 ve Kudüs'ün Egemenliği Konusu 52

3.2. 1956 Sina Çıkartması 56

3.3. 1967 Altı Gün Savaşları 57

3.4. 1948-1967 Dönemi MafDaL Dış Politikalarının Değerlendirilmesi 62

BÖLÜM IV. MAFDAL'IN DIŞ POLİTİKAYA ETKİSİ: 1967 SONRASI 66

4.1. Revizyonist Siyonizm'in Dönem Politikalarına ve MafDaL'a Etkisi 67

4.2. Tze'irim Hareketi ve MafDaL'ın Yeniden Yapılanması 69

4.3. İsrail Toprağı Hareketi ve Siyasal Partilerin Toprak Konusundaki Görüşleri 72

4.4. Çekilmeyi Öngören Barış Planlarına Tepkiler 78

4.5. 1973 Yom Kippur Savaşı ve Sonrası 82

4.6. 1977-1984 Dönemi: Likud Hükümetlerinde MafDaL 89

4.6.1. 1977 Seçimleri 93

4.6.2. Camp David Anlaşması 96

4.6.3. 1981 Seçimleri ve MafDaL'ın Çöküşü 104

4.6.4. Dönemin Değerlendirmesi 110

4.7. 1984-1993 Dönemi: Likud'dan Oslo'ya 112

4.7.1. Milli Birlik Hükümetleri 113

4.7.2. 1992 Seçimleri ve İşçi Partisi İktidarı 116

4.7.3. Seçim Sonuçları ve Oslo'ya Doğru 118

4.8. Oslo'dan Sonra MafDaL ve Radikal Sağın Durumu 122

4.8.1. İshak Rabin'in Öldürülmesi 125

4.8.2. 1996 Seçimleri ve Netanyahu Hükümeti 126

4.8.3. 1999 Seçimleri ve Ehud Barak Hükümeti 132

SONUÇ 135

Kaynakça Listesi 140

Tablolar Listesi

Tablo No.	Tablo Adı	Sayfa
Tablo 1	İsrail hükümetlerinde MafDaL	50
Tablo 2	İsrail seçim sonuçları, 1949-2001	83
Tablo 3	İsrail hükümetlerinde MafDaL'ın aldığı bakanlıklar	90
Tablo 4	'Barışa Karşı Toprak' formulüne verilen destek	107
Tablo 5	İsrail parlamentosunda bloklararası parlamenter sandalye dağılımı	109

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Kısaltmalar

a.g.e.	Adı geçen eser
b.d.	Belli Değil
İçn.	İçinde
Der.	Derleme
MÖ	Milattan Önce
MS	Milattan Sonra
MafDaL	Miflaga Datit Le'umit (Din Eksenli Milliyetçi Parti)
PAY	Poalei Agudat Yisrael

GİRİŞ

'Uluslararası ilişkiler parmak izleri gibidir; benzerlikleri ile değil kendine haslıkları ile göze çarparlar.' Abba Eban[1].

İsrail Devleti, Ortadoğu haritasında ve dünya politikasında yerini almış bir realitedir. Kurulduğu günden itibaren kendisi ile çalkantılı; fakat hiçbir zaman köprüleri atmayan bir ilişki sağlamış olan Türkiye'de bu ülkenin iç dinamikleri ile alakalı akademik düzeyde elle tutulur bir eser verilmemiş olduğu da bir realitedir. Türk araştırmacılarının İsrail ile olan ilgisini, 1990'lı yıllara kadar yayınlanan 'reddiyeci-eleştirel' dönem ile bu tarihten sonra kendini göstermeye başlayan 'ikili ilişkilerin anlaşılmaya çalışıldığı' dönem olarak ikiye ayırabiliriz.

Reddiyeci dönemde Türkiye'de yayınlanmış eserlerin çoğunda bilinçli veya bilinçsiz bir 'anti-Siyonist' kalem kayması olduğunu kabul etmeliyiz.[2] Bu dönem Türk araştırmacıları İsrail'in varlığını 'uluslararası dengelerin ortaya çıkardığı bir anomali' olarak algılamışlar, İsrail'in kendi iç dinamiklerini inceleme ihtiyacı duymamışlardır.[3] Bu dönem yazarları için İsrail 'Osmanlı sonrası ortaya çıkmış olan Ortadoğu düzensizliğinin bir parçası' idi ve varlığı ile alakalı her türlü değerlendirme 'Arap İhaneti-İngiliz Siyaseti'

---

[1] Abba Eban, *The New Diplomacy. International Affairs in the Modern Age*, Random House: New York, 1983, s. 379.

[2] Albay Cevat Rıfat Atilhan'ın eserlerinde zirveye ulaşan anti-Siyonist doz, bir kalem kaymasından ziyade kararlı bir düşmanlığı ifade eder. Atilhan'ın tamamı İstanbul'da basılmış *İslam'ı Saran Tehlike Siyonizm* (1955); *Farmasonluk, İnsanlığın Kanseri* (1960); *Dünya Nazarında Yahudilik ve Masonluk* (1962); *Türk, İşte Düşmanın!* (1972) isimli kitaplarına bakılabilir. Anti-Siyonist yaklaşım Lütfi Akdoğan'ın 1988 yılında yayınladığı *İmparatorluğu Yıkan Kadın* adlı romanında da kendini gösterir. Bu yaklaşımla eser veren Türk yazarların bakış açısı, Osmanlı'yı yıkan sebepler arasında Mason-Yahudi faaliyetlerine büyük bir pay vermekten tarafadır.

[3] Bağımsızlık öncesi İsrail üzerine yazılmış en kapsamlı kitaplardan biri olan Mim Kemal Öke'nin *Kutsal Topraklarda Siyonistler ve Masonlar* (İstanbul, Çağ Yayınları, 1991) adlı eserinde İsrail öncesi Yişuv'un bir parçası olan dindar partilerden bir kere bile bahsedilmemiş olması güzel bir örnektir.

ve 'Masonluk ve Yahudilik Oyunları' sacayakları üzerine kurulmalıydı. İsrail'in bölgesel politikalarının belirlenmesinde iç dinamiklerinin etkisi üzerinde uzaktan da olsa duran eserlerden birinin herhangi bir akademiklik atfedilemeyecek olan Harun Yahya'nın *Yahudilik ve Masonluk*[4] adlı kitabı olması ilginçtir.

Türk-İsrail ilişkilerindeki beklenmeyen gelişmeleri açıklamaya yönelik çalışmaların yapıldığı son on yıllık dönemde de Türk araştırmacıların İsrail'in iç dengelerini araştırma ihtiyacı hissettikleri söylenemez. Gerek Türk gerekse İsrailli ve Batılı araştırmacılar için Türk-İsrail ilişkilerinde gözlemlenen iyileşmenin açıklaması, İsrail'de değil Türkiye'de ve Türkiye'nin 'dış politika oryantasyonunda' ortaya çıkan değişikliklerde aranmalıydı[5]. Bu 'tartışılmadan kabullenilmiş Türkiye eksenli açıklama mantığı' dolayısıyla son on yılda ortaya çıkan akademik yazında da İsrail'in iç dinamikleri araştırma konusu edilmemiştir.

Gerek dış politika araştırmalarının bir objesi olarak, gerekse Türkiye'nin stratejik bir ortağı olarak İsrail'in dış politikalarını belirlerken göz önünde tutmak zorunda olduğu iç dengelerinin ve dinamiklerinin akademik çalışmalara konu edilmesi bu ülkenin ve şekillendirmekte olduğu Ortadoğu politikasının daha iyi anlaşılabilmesi için elzemdir.

İsrail dış politikası ile alakalı yapılmış çalışmalarda vurgu genellikle asker ve ülkenin iki büyük partisi olan İşçi Partisi ile Likud Partisi politikalarına verilmiştir.[6] Küçük

---

[4] Yahya, Harun (1986). *Yahudilik ve Masonluk*. İstanbul.

[5] Türk-İsrail ilişkileri ile alakalı son on yıl içinde sayısız makale ve kitap yazılmıştır. Bunların tamamının listelenmesi tezimizin sınırlarını zorlayacaktır. Yayın tarihleri günümüze en yakın olan bu iki eser Türk ve yabancı araştırmacıların yaklaşımlarını özetler mahiyettedir: Altunışık, Meliha Benli (2000). "Turkish Policy toward Israel," İçn. Makovsky, Alan ve Sabri Sayari (Der.), *Turkey's New World; Changing Dynamics in Turkish Foreign Policy.* (59-73), Washington: The Washington Institute for Near East Policy, ve Inbar Efraim (2001). The Israeli-Turkish Entente. London, King's College.

[6] Bu yaklaşımı benimsemiş eserler arasında dikkat çekenleri şunlardır: Brecher, Michael (1972). *Decisions in Israel's Foreign Policy*, London: Oxford University Press; Brecher, Michael (1972). *The Foreign Policy System of Israe: Setting, Images, Process.* London: Oxford University Press; Roberts, Samuel Joseph (1973). *Survival or Hegemony? The Foundations of Israeli Foreign Policy.* Baltimore: Johns Hopkins University Press; Reich, Bernard (1974). *Israel's Foreign Policy: A Case Study of Small State Diplomacy.* Ann Arbor, Mich.: Xerox University; Peleg, Ilan (1987). *Begin's Foreign Policy, 1977-1983: Israel's Move to the Right.* New York: Greenwood Press; Emmanuel Navon (Mréjen) (2000). *The Foreign Policy of Israel from the Yom Kippur War to the Oslo Agreements (1973-1993): Between National Identity and Political Interest.* Basılmamış Doktora Tezi, Kudüs İbrani Üniversitesi.

partilerin ve kültür, din, toplumsal katılım gibi dinamiklerin dış politika üzerine etkilerini inceleyen iki çalışma olarak Shmuel Sandler'in *The State of Israel, the Land of Israel*[7] adlı eserini ve Yaacov Bar-Siman-Tov'un *Peace Policy as Domestic and as Foreign Policy: The Israeli Case*[8] adlı eserini örnek gösterebiliriz.

Her durumda İsrailli araştırmacılar ülkelerinin iç dengelerinin dış politikaları üzerine dolaylı ya da dolaysız etkilerinin olduklarının farkındadırlar. Tez çalışmamız bu iç dengelerden bir kültürün iki temel ögesi olan 'din ve milliyeti' parti politikalarında belirleyici kılmış olan partilerin ülkenin dış politika kararları üzerindeki etkisini araştıracaktır.

Çalışmamızda İsrail'in köklü partilerinden MafDaL'ın dış politika kararlarına etki - tepkisini ele aldık. İsrail radikal sağının pek çok partisi arasında MafDaL'ı seçmiş olmamızın sebepleri vardır. Öncelikle MafDaL, İsrail'in 50 yılı aşkın tarihi içinde hemen bütün koalisyonlarda yer almış ve hükümetlerin iç ve dış politika kararlarına dolaylı ya da dolaysız olarak katkıda bulunmuştur. Varlığı İsrail devletinin kurulmasından önceki dönemlere dayanan partinin güçlü ve gözlemlenebilen bir tarihi geleneğe dayanması ve siyasal söyleminde din eksenlilik ile milliyetçilik söylemlerini birleştirebilmiş olması da önemli bir etkendir.

Çalışmamızın daha net sonuçlara ulaşabilmesi için MafDaL'ın bütün dış politika kararlarına olan etkisi yerine, özel olarak Batı Şeria ve Gazze Şeridi toprakları üzerindeki kararlara etkisini incelemeyi uygun bulduk. İsrail-Filistin çatışması dünya akademisyenlerince geniş oranda incelenmiş ve olayların tarihi kaydı tutulmuştur. Bu da 50 yıllık çatışmanın tarihini gün gün inceleyebilme olanağı vermektedir. Diğer yandan

---

[7] Sandler, Shmuel (1993). *The State of Israel, the Land of Israel: The Statist and Ethnonational Dimensions of Foreign Policy*. London: Greenwood Press.
[8] Bar-Siman-Tov, Yaacov (1998). *Peace Policy as Domestic and as Foreign Policy: The Israeli Case*. Jerusalem: Hebrew University of Jerusalem, Leonard Davis Institute for International Relations.

MafDaL'ın temsil ettiği din eksenli Siyonizm varlığını 'Kutsal İsrail Topraklarında Kutsal İsrail Devleti'ni kurma ve egemen kılmaya adamış bir ideolojidir. MafDaL'ın dış politika kararları arasında ağırlığını en net olarak hissettireceği konunun bu olacağı açıktır.

Farkında olunacağı üzere çalışmamızda yanlış anlamalara meydan bırakmamak için 'dindar' ve 'dini' kelimelerini ancak bireyler için kullandık. Siyasal düşünceler ve partiler için bu anlamda 'din eksenli' ifadesini kullanmayı tercih ettik.[9] MafDaL partisinin isminin Türkçeye çevrilişi sırasında karşımıza çıkan bazı problemlerden dolayı İsrail siyasal yazınında yaygın olan kısaltma ismini kullanmayı tercih ettik. Bunu yaparken de büsbütün kısaltmaya takılıp kalmamak için kısaltmada kullanılan başharfleri büyük harflerle yazdık. İbranice aslında 'Miflaga Datit Leumit' olan partinin ismi İngilizceye 'National Religious Party' olarak çevrilir. Türkçe gazete küpürlerinde İngilizceden aktarma olarak 'Milli Dindar Parti' olarak görmekte olduğumuz çeviri hatalıdır. MafDaL'ın kelime kelime çevirisi olsa olsa 'Din Eksenli Milliyetçi Parti' olabilecek şeklini de karışıklıklara yol vermemek için kullanmadık.

'İsrail radikal sağının dış politikaya etkisi' başlığı altında yazdığımız tez çalışması MafDaL partisinin varlık tarihi boyunca Batı Şeria ve Gazze Şeridi toprakları ile ilgili ürettiği politikaları ve bu politikaların İsrail'in dış politika kararlarını nasıl etkilediğini inceledi. Bunu yaparken teorik çerçeve kadar olay bazlı incelemelere ve tarihi bilgilendirmeden sonra gelen ikincil teorik açıklamalara yer verildi. İsrail politikası ile alakalı Türkçe eserlerin kısıtlılığından dolayı okuyucunun işini kolaylaştırabilmek için yer yer konunun dışına çıkan açıklamalara girilmek zorunda kalındı. Nihai olarak tezin sonuna eklenen bir sözlükçe ile okuyucuya yardımcı olunmaya çalışıldı.

[9] Bu tarz bir ifadenin daha doğru olacağı konusu I. Bölüm'de "İsrail'de Din Eksenli Radikal Sağ: Kuramsal Çerçeve" başlığı altında incelenmiştir.

Modern dönem uluslararası ilişkiler ve dış politika çalışmaları temelde iki yaklaşımın; 'akılcılık' ve 'tarihçilik' yaklaşımlarının etkisi altında şekillenmiştir.[10] Akılcılık veya bilimselcilik yaklaşımı 1970'li yıllarda sosyal bilimcilere heyecan vermeyi başarmış bir yaklaşım olsa da eksiklikleri kısa zamanda anlaşılmış ve yerini 'yeni yaklaşımlara' bırakmaya başlamıştır. Akılcı yaklaşımın temel metodu, aynı zamanda temel hatası, doğal bilimlerin metotlarını taklit etmek ve genel prensiplerden çıkarsamalar yapmak olmuştur. Bu yaklaşıma göre sosyal bilimci, mantığının yardımı ile dış politikanın temel prensiplerine ulaşabilecek ve 'reel dünyada' yaşanan olaylar ancak bu prensipleri 'doğrulayacak' veriler olarak kullanılacaklardı. Akılcı yaklaşımın hedefi 'dış politika davranışını açıklayan genel teorilere ulaşmak'tı. Bu teoriler bir defa elde edildiler mi zaman, yer ve aktörlerin özgün durumlarından bağımsız olarak dünyanın her yerine uyarlanabileceklerdi.

1970'li yılların ortalarına gelindiğinde akılcı yaklaşımın kendi mimarları dahi sonuçların umulandan oldukça zayıf olduğunu kabullenmişlerdir. Akılcı yaklaşımın eksiklikleri hakkında yorumda bulunan Richard Rosecrance'ın 'Bu akımdan bilim adamlarının bir grubunun ortaya attığı genellemeler ve önermelerin yanlışlığı aynı akımdan bir başka grup tarafından ispatlanıyordu. Ondokuzuncu yüzyıl için doğru olan yirminci yüzyıla uymuyor, Avrupa için dizayn edilen Asya, Afrika veya Latin Amerika'da tutmuyordu.'[11] satırları akılcı akımın, yerini yeni yaklaşımlara bıraktığının habercisi durumundaydı.

[10] Dış politika teorilerinin özet bir incelemesi için bakınız: Steve Smith, "Theories of Foreign Policy: An Historical Overview," *Review of International Studies*, 12, 1986.
[11] Richard Rosecrance, "The Failures of Quantitative Analysis: Possible Causes and Cures" James N. Rosenau (der.), *In Search of Global Patterns*, New York, 1976, s.174-176.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Akılcı yaklaşıma bir tepki olarak şekillenen tarihçi yaklaşım[12] ise 'olay bazlı' çalışmanın önemini vurgulamakta ve genel bir teorinin varlığını dahi sorgulamaktaydı. Akılcı yaklaşımın tersine ülkelerin kendilerine özgün özelliklerinin tarihî karakterlerinin 'evrensel dış politika kurallarına' genelleştirilmesine karşı çıkıyordu. Tarihçi yaklaşıma göre ülkelerin dış politika davranışları mantığın kurallarından önce ülkelerin tarihî, politik ve kültürel karakterlerinin ürünüdürler. Tarihçi yaklaşım bir alt disiplin olarak ülkelerin dış politikalarını belirleyen psikolojik çevrenin incelenmesini de öngörür.

Psikolojinin dış politika araştırmalarına kaynak olarak kullanıldığı erken bir çalışma olarak Joseph de Rivera'nın *The Psychological Dimension of Foreign Policy*[13] isimli kitabı göze çarpar. Dış politika kararları ile karar vericilerin psikolojik motivasyonları arasındaki bağlantı Holsti[14], Shapiro ve Bonham[15], Jervis[16], Cottam[17], Hermann[18], Falkowski[19], Walker[20], Singer ve Hudson[21] ve Ripley[22] tarafından kitap ve makalelere konu edilmiştir. Jervis'in *Perception and Misperception in World Politics*'i erken dönemde yazılmış olmasına rağmen siyasal gerçeklik ile bunun karar

---

[12] Akılcı ve tarihçi yaklaşımların bir karşılaştırması için bakınız: Steve Smith, "Foreign Policy Analysis: British and American Orientations and Methodologies," *Political Studies*, 31, 1983, s. 556-565. Smith bu makalesinde akılcı yaklaşımın özellikle Amerikan akademisyenler, tarihçi yaklaşımın da İngiliz akademisyenler arasında yaygın olduğunu kaydetmektedir.

[13] Joseph de Rivera, *The Psychological Dimension of Foreign Policy*, Merill Publishing Company, Columbus, OH, 1968.

[14] Kal Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy," *International Studies Quarterly*, 14, 1970, s. 233-309.

[15] Michael Shapiro ve Matthew Bonham, "Cognitive Process and Foreign Policy Decision Making," *International Studies Quarterly*, 17, 1973, s. 147-174.

[16] Robert Jervis, *Perception and Misperception in World Politics*, Princeton University Press: Princeton, 1976.

[17] Richard Cottam, *Foreign Policy Motivations: A General Theory and a Case Study*, University of Pittsburg Press: Pittsburg, 1977.

[18] Margaret Hermann (der.), *A Psychological Examination of Political Leaders*, The Free Press: New York, 1977.

[19] Lawrence S. Falkowski, *Psychological Models in International Politics*, Westview Press: Boulder, 1979.

[20] Stephen G. Walker (der.), *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Duke University Press: Durham, 1987.

[21] Eric Singer ve Valerie Hudson (der.), *Political Psychology and Foreign Policy*, Westview Press: Boulder, 1992.

[22] Brian Ripley, "Psychology, Foreign Policy and International Relations Theory" *Political Psychology*, 14/3, 1993, s. 403-417.

vericiler tarafından algılanışı arasındaki uçurumu göstermesi açısından bir klasik olarak kabul edilir. Bütün bu eserlerin ortak yönü dış politika kararlarının yapımı aşamasında devletlerin neo-realizmin iddia ettiği dış dürtülere karşı rasyonel ve tek tür tepki vereceği inancını eleştirmeleridir.[23] Dış politika araştırmalarında psikolojik yaklaşım halen eserlerini vermeye devam etmektedir.[24]

Psikolojik yaklaşıma paralel olarak kendini gösteren çalışmaların bir kısmı da asıl vurgunun karar vericilerin dış dünyayı nasıl algıladıklarından çok kendi milletlerini nasıl algıladıkları üzerine konulması gerektiği kanaatindedirler. 1959 yılında Kenneth Boulding'in yayınladığı 'National Images and International Systems'[25] makalesi bu yaklaşımın ilk eseri olarak gösterilebilir. Boulding, dış politika yapıcılarının kendi milletlerini algılayış biçimleri ile şartlanmış olduklarını iddia ediyordu. 1962 yılında Ole Holsti 'inanç sistemlerinin' ve 'milli imajların' dış politikanın ana ögelerinden olduklarını kaydeden makalesini yayınladı.[26] 1970 yılında Kal Holsti 'millî rol algılayışı'nı dış politikanın anahtar kavramı olarak öne sürdü.[27] Naomi Bailin Wish, Holsti'nin fikrini daha da ileri götürdü ve liderlerin millî rol anlayışları ile ülkelerinin dış politika davranışları arasında çok güçlü bir tutarlılık bulunduğunu kaydetti.[28] Örneğin ülkelerinde bir önderlik rolü gören liderlerin ülkeleri uluslararası arenada daha katılımcı bir dış politika

---

[23] Brian Ripley, "Psychology, Foreign Policy and International Relations Theory" *Political Psychology*, 14/3, 1993, s. 403-417.

[24] Kaydedilenlere göre nisbeten daha yeni iki makale için bakınız: Haim Kaufmann, "Out of the Lab and into the Archives: A Method for Testing Psychological Explanations of Political Decision-Making," *International Studies Quarterly*, 38, 1994, s. 557-586; ve David Patrick Houghton, "The Role of Analogical Reasoning in Novel Foreign Policy Situations" *British Journal of Political Science*, 26, 1996, s. 523-552.

[25] Kenneth E. Boulding, "National Images and International Systems" *The Journal of Conflict Resolution*, 3, 1959, s. 120-131.

[26] Ole R. Holsti, "The Belief System and National Images: A Case Study" *The Journal of Conflict Resolution*, 4, 1962, s. 244-252.

[27] Kal Holsti, "National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy" *International Studies Quarterly*, 14, 1970, s. 283-309.

[28] Naomi Bailin Wish, "Foreign Policy Makers and Their National Role Conceptions" *International Studies Quarterly*, 24/4, 1980, s.549.

sergiliyorlardı. Yine motivasyonu rekabet veya ideoloji olan bir millî rol üstlenen liderlerin ülkeleri daha düşmancıl tavırlar sergiliyorlardı.

Bir ülkenin algılanan millî rolünün dış politikasını etkileyeceği inancı aslında bir ülkenin iç dinamikleri, kültür ve tarihi kökenleri tanınmadan dış politikasının tanınamayacağı teziyle aynı manaya gelmektedir. Kültürel değerlerin dış politikaya etkisi üzerine yapılmış ilk önemli çalışma Almond ve Verba'nın klasik eseri 'The Civic Culture'dır.[29] Bu kitaptan iki yıl sonra Pye ve Verba 'Political Culture and Political Development'ı yayınlarlar.[30] Bundan 25 yıl sonra bu kez Yaakov Vertzberger teorik bir bakış açısıyla kültürel özelliklerin dış politikaya etkisini inceler. Vertzberger'e göre 'toplumsal-kültürel değerler inançların, beklentilerin, rol algılayışlarının, değerlerin, zihin yapılarının ve dünyayı algılama tarzının kaynaklığını yapar ve karar vericilerine tavır belirlerken kullanacakları sembolizmi sağlar.'[31]. Bu noktada tartışma, milliyetçiliğin dış politika çalışmalarında bir etken olarak incelenmesinin gerekip gerekmediği noktasına kayar.

Gerek liberal gerekse Marksist araştırmacılar milliyetçiliği uluslararası politikanın etkin bir aktörü olarak görmek istememişlerdir. Liberaller[32] için milliyetçilik, serbest pazar ekonomisi ve kapitalizmin zirveye ulaşması ile, Marksistler[33] için de uluslararası proleter ihtilal ile yeryüzünden kalkacak bir ideolojidir. Gerek liberaller gerekse Marksistler

---

[29] Gabriel Almond ve Sydney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press: Princeton, 1963.

[30] Lucian Pye ve Sydney Verba, *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press: Princeton, 1965.

[31] Yaakov Verztberger, *The World in Their Minds*, Stanford University Press: Stanford, 1990, p. 260.

[32] Geleceğin karşılıklı bağımlılıklar dünyasında milliyetçiliğe yer vermeyen liberal araştırmacıların çalışmaları için diğerlerinin yanı sıra bakınız: Gurtov, Mel. *Global Politics in the Human Interest*. Boulder, CO: Lynne Rienner, 1988; Miller, H. Lynn. *Global Order: Values and Power in International Politics*. Boulder, CO: Westview Press, 1985; Falk, Richard. *The Promise of World Order: Essays in Normative International Relations*. Philadelphia: Temple University Press, 1987.

[33] Milliyetçilik için Marksist araştırmacıların sürekli yinelediği bir söylem için bakınız: Lenin, *Critical Remarks on the National Question*. İçn. Louis L. Snyder (der.). *The Dynamics of Nationalism*. Princeton: D. Van Nostrand Company, 1964. Modern dönem Marksist yazın için diğerlerinin yanı sıra bakınız: Eric Hobsbawn ve Terence Ranger (der.). *The Invention of Tradition*. Cambridge: Cambridge University Press, 1983; Kedouri, Elie. *Nationalism*, Oxford: Blackwell, 1993.

milliyetçiliğin yöneten elitlerin kendi çıkarları için 'yaratmış' oldukları sanal bir ideoloji olduğu kanaatindedirler. Bu kanaatin zirve noktasında Benedict Anderson milliyetçilikle birlikte millet kavramını dahi reddeder.[34]

Milliyetçiliğin 'modern ve geçici' bir ideoloji olarak uluslararası ilişkiler çalışmalarına konu olmaya değer bulunmaması bazı modern araştırmacılarca liberal ve Marksist teorilerin en büyük yanılgısı olarak görülmüştür.[35] Bir millete ait olma düşüncesinin birey özgürlüğünün ve dünya barışının önemli bir şartı olduğunu düşünen bu kuşak araştırmacılar uluslararası ilişkilerin millet ve milliyetçilik kavramları kullanılmaksızın anlaşılamayacağı kanaatindedirler.[36]

İsrail dış politikasına bakıldığında milliyetçilik kavramının konulacağı yeri 'Siyonizm'in İsrail milliyetçiliği şeklinde tarif edilip edilemeyeceği belirler. Bu yönde verilecek bir karar da Siyonizm'in liberal ve Marksist bakış açısının iddia edeceği gibi modern bir 'uydurma' mı olduğu[37] yoksa kökenleri Biblikal dönemlere kadar uzanan bir fenomen mi olduğu[38] sorusuna verilecek cevaba dayanmaktadır. Doğrusu 'Sosyalist Siyonizm' ile 'Din Eksenli Siyonizm' arasındaki temel farklılık da bu soruya verilen farklı cevaplardan kaynaklanmaktadır.[39]

Çalışmamız açısından İsrail milliyetçiliği ile Siyonizm aynı kavramın iki ayrı adı olarak algılanılacaktır. Böyle bakıldığında İsrail milliyetçiliği ile İsrail dış politikası

---

[34] Benedict Anderson, *Imagined Communities: Reflections on the Origins and Spread of Nationalism.* London: Verson, 1983.

[35] Bu tezin güzel bir savunması için bakınız: Anthony D. Smith, *The Ethnic Origins of Nations.* Oxford: Blackwell, 1986.

[36] Anthony D. Smith, *Theories of Nationalism.* London: Duckworth, 1971, s. 20-22.

[37] Eric Hobsbawm, Siyonizm'in diğer milliyetçilik türleri gibi moderniteye karşı bir başkaldırı olarak modern dönemde uydurulmuş olduğunu iddia eder. Bakınız: Eric Hobsbawm, *Nations and Nationalism Since 1870.* Cambridge, 1990, (Özellikle 3 ve 6. bölümler). Aynı tez Arnold Toynbee tarafından da dile getirilmiştir. Toynbee'nin tezi için bakınız: Arnold Toynbee, "Jewish Rights on Palestine." *Jewish Quarterly Review* 52/1, Temmuz 1961, s. 1-11.

[38] Siyonizm'e bu açıdan bakan önemli apolojetik iki çalışma için bakınız: Shlomo Avineri, *The Making of Modern Zionism.* New York: Basic Books, 1981; ve Gideon Shimoni, *The Zionist Ideology.* Hannover and London: Brandeis University Press, 1995.

[39] Din Eksenli Siyonizm ile Sosyalist Siyonizm arasındaki farklılıklar ve bu iki akımın çatışmaları I. Bölüm'de "İsrail'de Din Eksenli Radikal Sağ: Tarihi Çerçeve" başlığı altında incelenmiştir.

arasındaki bağlantı şu şekilde özetlenebilir: İsrail milli kimliğinin sınırsal, etnik ve etik üç sacayağı vardır. Sınırlarla ilgili yönü Siyonizm'in 'Tarihi İsrail Topraklarında' bir İsrail devleti kurma ve onu yaşatma emelini ifade eder. Etnik yönü, İsrail'in bir Yahudi devleti olmasını ve yeryüzündeki bütün Yahudilerin doğal vatanı olmasını ifade eder. Son olarak etik yönü de, Siyonizm'in kendisini Yahudiliğin ve Batı medeniyetinin temel değerleriyle özdeşleştirme kararlılığını ifade etmektedir. Siyonizm'in bu üç kararlılığı İsrail dış politikasının ideolojik temellerini ifade etmektedir.[40] Bu üç sacayağının dünyanın gerçekliği ile sık sık çatıştıkları açıktır. Sonuçta İsrail'in kabullenmiş olduğu 'toprak karşılığında barış' politikası ile bu üç kararlılığın ilki; büyük Yahudi varlığı olan ülkelerle iyi ilişkiler geliştirme çabası ile ikincisi; nihayet İsrail'in kendisini demokratik olduğu kadar da Yahudi bir ülke olarak görmeye çalışıyor olması üçüncüsü ile çelişir mahiyettedir. İsrail dış politikasının bu çelişkilerin bir ürünü olduğu iddia edilebilir.

İsrail dış politika sistemi ile alakalı ilk değerli çalışmalardan birini yazmış olan Michael Brechner, akılcı yaklaşım ve tarihçi-empirik yaklaşımın bir tür sentezini uzun müddettir aranan 'dış politika araştırma metodu' olarak ileri sürmüştür. Brechner'e göre 'olayları incelemeksizin mantıki çıkarımlarla hareket eden akılcı-bilimsel metot' ve 'teorik bir çerçeve sunmaksızın olayları inceleyen tarihçi metot' birleştirilebilirler ve bu sentez araştırmacıya 'bir dizi dış politika seçeneğini sunan mantıki bir çıkarım ve bu seçeneklerin hangisinin, neden ve ne şekilde kullanıldığını bildiren bir tarihi çalışma' imkanını birlikte sunar.[41] Sonuçta Brechner de İsrail'in içsel özelliklerini incelemiştir; ancak bunu yaparken akılcı yaklaşımı reddedenler gibi 'bir genel teorinin olamayacağı' noktasından değil, 'bir genel teoriye ancak bu şekilde ulaşılabileceği' noktasından hareket etmiştir.

---

[40] Shabtai Rosenne, "Basic Elements of Israel's Foreign Policy," *India Quarterly* 4 (1961): s. 1-31.
[41] Michael Brechner, *The Foreign Policy System of Israel: Settings, Images, Processes*, Oxford University Press: London, 1970, s.1-2.

Brechner'in sentezi, her devletin dış politika sisteminin içinde yer aldığı çevrenin 'operasyonel çevre', 'psikolojik çevre' ve 'karar alma süreci' şeklinde üçe ayrılmasını öngörüyordu.[42] Bu üçlemede operasyonel çevre dış koşullar, global ve yöresel sistem, askeri ve ekonomik kapasite, siyasal kültür ve partiler ve menfaat grupları diye özetleyebileceğimiz dış politikanın diğer aktörlerini belirlerken psikolojik çevre siyasal elit, karar vericilerin bakış açıları ve siyasal yönelimlerini belirliyor. Karar alma süreci de genellikle yürütmenin başını, Dışişleri bakanlığını, savunma bakanlığını ve parlamentoyu içine alan karmaşık bir yapıdır.

'İsrail dış politikasında din eksenli radikal sağın yeri' dediğimizde vurgumuzun operasyonel çevrede siyasal kültür, partiler ve menfaat gruplarına, psikolojik çevrede radikal dindar elitin siyasal yönlenimleri ve elitlerin kişisel bakış açılarına ve süreç bölümünde de din eksenli radikal sağ siyasal aktörlerinin bahsolunan kurum ve kişiler üzerinde sağlayabildikleri baskı ve etkiye kayacağı açıktır.

Gerek dünya çapında, gerekse İsrail dış politika araştırmalarında sırf akılcı-teorik çalışmaların bir sonuç vermediği artık kabullenilmiş bir gerçektir. Ancak teorik çerçeveden yoksun tarihçi çalışmalar da araştırmacının kendisini 'tek ülke çalışmalarına' kısıtlamasına ve çalışmalarının sonuçlarının başka ortamlara (ülke, zaman, lider) uyarlanamamasına yol açmaktadır. Brechner'in teklif etmiş olduğu 'önce akılcı çıkarım-sonra tarihçi açıklama' şeklinde özetlenebilecek sentezci yaklaşımı da çeşitli iç tezatlar içermektedir. Öncelikle akılcılık, dış politika kararlarının sürekli olarak 'rasyonel bir ortamda' alındığı ön kabullenimini yapar. Oysa genelde Ortadoğu, özelde İsrail için bu ön kabullenimin doğruluğu tartışılabilir. Diğer yandan İsrail'in dış politika kararlarının alınış sürecinin tarihçi bir betimlemesini yapmak her olayda mümkün olamamaktadır. İsrail akademyası

[42] Bakınız, Brecher, Michael., *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process.*, Oxford University Press, London, 1972.

söz konusu olduğunda, dış politika araştırmalarının dış politika yapım sürecinin bir parçası olduğu yönündeki kuvvetli iddia,[43] tarihçi yaklaşımın subje-obje (özne-konu) karmaşasına düşmesini kaçınılmaz kılmaktadır.

Kanaatimizce İsrail politikasını anlamanın, dahası bundan bütün dünyada uygulanabilecek bir dış politika formülasyonu çıkarabilmenin tek yolu Brechner'in sentezini ters çevirmek; yani önce tarihçi bilgilendirme, daha sonra da bu olay bazlı bilgileri açıklayan teorik bir çerçeve arayışına girmektir. Tezimizde böyle bir yaklaşım kullanılacak ve ulaştığımız sonuçların evrensel bir formülasyonda nasıl değerlendirilebilecekleri tartışılacaktır.

Tezimizin konusu İsrail dış politikasının bütününü içermediğinden sunacağımız tablo 'milliyetçi ve dini değerlerle motive olmuş bir partinin ülkenin dış politikasını nasıl yönlendirebileceği'ni açıklayan bir tablo olacaktır. Bu bağlamda MafDaL'ın 'dünyayı algılayışı, İsrail'e biçtiği rol, psikolojik değerleri, din-kültür-tarih bağlamında sergilediği dış politika motivasyonları ve özelde Batı Şeria ve Gazze Şeridi politikaları ile ilgili olarak İsrail toprağı, yerleşimcilik, Yahudi canı ve kutsal mekanlar gibi toplumsal değerleri ne şekilde dış politika kararlarının birer kaynağı haline getirdiği' incelenecektir.

[43] Bu iddianın doğruluğunun tartışılması tezimizin sınırlarını aşar. Burada İsrail Dışişleri personelinin büyük kısmının ya akademyadan seçildikleri ya da zamanla akademyaya kaydıklarını söylemekle yetinelim. Sadece Türkiye'de görev yapmış İsrail büyükelçilerinden Dr. Uri Gordon, Dr. Alon Liel ve Dr. Zvi Elpeleg bu iddiayı yeterince örnekleyecektir. İsrail akademyasının büyük oranda Siyonizm etkisi altında "taraflı" çalışmalar yaptıkları yönündeki bir iddia için bakınız: Shukri Abed, *Israeli Arabism: The Latest Incarnation of Orientalism*, Necef Publications: Ontario, 1986; ve Ilan Pappe, "Post-Zionist Critique on Israel and the Palestinians, Part I: The Academic Debate," *Journal of Palestine Studies*, XXVI, no. 2, Winter 1997, s. 29-41.

I. DİN EKSENLİ RADİKAL SAĞIN AKTÖRLERİ

1.1 Kuramsal Çerçeve: Din Eksenli Radikal Sağ Nedir?

1.1.1 Avrupa ve Amerika'da Radikal Sağ

Bu çalışmamızın temelini oluşturan anahtar kavramların başında 'radikal sağ' terimi gelmektedir. İsrail radikal sağını belli bir kuramsal çerçeveye oturtabilmek için söz konusu terimin uluslararası siyaset bilimindeki kullanımına kısaca bir göz atmak durumundayız.

Radikal sağ kavramı, 1950'li ve 1960'lı yıllarda ilk olarak Amerika'da popülist ve komünizm karşıtı aşırı sağı betimlemek için geliştirilmiş bir kavramdır. Söz konusu kavram, daha sonra iki dünya savaşı arasında Avrupa'da ortaya çıkan aşırı milliyetçi çok daha geniş bir kampı içine alacak şekilde geçmişe doğru genişlemiştir. Bu teorik genişleme, hiçbir zaman birbirinin aynı olmayan iki farklı radikal sağ kavramını ortaya çıkarmıştır.

Avrupa'ya bakıldığında radikal sağ kavramının entelektüel kökenleri 1880'lere kadar uzanan; ancak Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle birlikte siyasi kaderi yükselen otoriter, askeri, anti-sosyalist ve anti-demokratik karaktere sahip bir ekolü nitelemek için kullanıldığını görmekteyiz. Bahsi geçen bu klasik radikal sağ, Batı medeniyetini oluşturan sosyalizm, komünizm ve liberal demokrasi arasındaki büyük ideolojik mücadelenin bir parçasıydı. Rus ve Habsburg monarşilerinin yıkılması, Almanya'daki Weimar Cumhuriyeti'ndeki krizler, İtalyan faşizminin ortaya çıkışı, 1929'daki büyük ekonomik sıkıntı, Hitler'in 1933'te iktidara gelmesi ve İspanya'daki iç

savaş, Avrupa'da büyük bir istikrarsızlık meydana getirmiş ve sosyalizm ve demokrasiye alternatif, ulusun yüceliğine dayanan yeni bir medeniyetin oluşturulmasını hedefleyen bir bakış açısının doğmasına yol açmıştı.[44] Bastırılmış milli gurur, küçük düşürülen azınlık statüsü ve sürekli çiğnenen coğrafi sınırlar gibi temel sorunlar radikal sağın yükselişini hazırladı. Ulusu yüceltme, eski sınırları kutsallaştırma, saldırgan dış politika ve askeri müdahaleler Avrupa radikal sağının ana karakter çizgileri olarak ortaya çıktılar.

1950'li yıllarda Senatör Joseph McCarthy ile beklenmedik şekilde popüler hale gelen radikal sağ kavramı Amerika'da, Avrupa'daki kullanımından biraz daha farklı biçimde zihinlerde yer etti. Pek çok sosyal bilimci radikal sağı Amerika bağlamında, daha çok geleneksel sağ kanat radikalizmini yeniden tutuşturmayı hedefleyen küçük siyasi partileri ve çeşitli grupları tanımlamak için kullandı. Merkezi hükümete düşmanlık besleme, yerliliği ön plana çıkarma ve popülist bir söyleme sahip olma gibi özelliklerin ön plana çıktığı bu ekoller, aşırı milliyetçilik, komünizm karşıtlığı, Hıristiyan fundamentalizmi, askeri yönelim ve yabancı karşıtlığı gibi çeşitli kaynaklardan beslendiler.[45]

Avrupa'daki radikal sağ, 1930'lu yıllarda egemen Batı medeniyeti ile hem siyasi hem de entelektüel seviyede mücadele eder bir hüviyette iken Amerikan aşırı sağı daima yerel ve marjinal bir olgu olarak kaldı. Avrupa'daki radikal sağ, taraftarları tarafından demokratik düzene bir alternatif olarak algılanırken, Amerika'da bu grubun içinde yer alanlar yalnızca Amerikan demokratik sisteminin bazı unsurlarına muhalefet etmişlerdir.

---

[44] Ehud Sprinzak, *The Ascendance of Israel's Radical Right*, New York: Oxford University Press, 1991, s. 9. Radikal Sağ kavramının Avrupa'daki gelişimi için bakınız: Hans Rogger ve Eugene Weber (der.), *The European Right*, London, Weidenfeld & Nicholson, 1965. Avrupa tecrübesi ile İsrail tecrübesi arasında bir karşılaştırma için bakınız: Yaacov Shavit, *Jabotinsky and the Revisionist Movement*, London, Frank Cass, 1988, s. 352-353.

[45] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 10. Amerika'nın radikal sağ tecrübesi için bakınız: Gilbert Abcarian ve Sherman M. Stanage, 'Alienation and the Radical Right,' James A Gould ve Willis H. Truhit (der.), *Political Ideologies*, New York, Macmillan, 1973.

Avrupa'daki radikal sağ, 'Devrimci Faşizm' modeline yakın dururken, Amerikan radikal sağı en fazla cumhuriyetçi, muhafazakar ve gerici unsurları bünyesinde toplamıştır.[46]

1.1.2 İsrail'de Radikal Sağ

Radikal, din eksenli ve sağ kavramları dünyanın herhangi bir yerinde tanımlanması ve hele sınırlandırılması zor tabirlerdir. İsrail için de geçerli olan söz konusu problem, bu kavramlarla ilgili bir ön değerlendirmeyi zorunlu kılmaktadır. Öncelikle sağ ve sol kavramları üzerinde duralım. İsrail politikası araştırmacıları arasında sol-sağ skalasının içeriği üzerinde bir konsensus oluşabilmiş değildir. Asher Arian, İsrail ortamında Batılı manada *sol* ve *sağ* kelimelerinin kullanımının tümden terk edilmesini savunurken[47]; Medding, İsrail'de sol, sağ, merkez veya din eksenli şeklinde adlandırılabilecek herhangi bir politik kampın bulunmadığını iddia eder.[48] Ancak Bara hemen bütün Avrupa ülkeleri partileri için uygulanmış olan 'İçerik Analizi' metodunu[49] kullanarak İsrail'de net bir din eksenli partiler gruplaşması, merkez-sağ ve merkez-solun bulunduğunu ispat eder ve partiler arasındaki din temelli farklılaşmanın seküler temelli farklılaşmadan daha belirgin olduğunu gösterir.[50] Ancak bu durum özellikle de din eksenli partilerin sağ-sol skalasına yerleştirilmesini kolaylaştırmış değildir.

---

[46] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 11-12.
[47] Asher Arian, *Politics in Israel: The Second Generation*, Chatham, N.J.: Chatham House, 1985.
[48] Medding, P.Y., *The Founding of Israeli Democracy; 1948-1967*, London: Oxford Univ. Press, 1990.
[49] İçerik Analizi Metodu hakkında bakınız: Budge, I., Robertson, D., ve Hearly, D. (der.), *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-War Election Programs in 19 Democracies*, London: Cambridge Univ. Press, 1987 ve kitapta verilen ilgili kaynakça.
[50] J. Bara, "Israel: 1949-1981.", Budge, Robertson ve Hearly (der.), *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-War Election Programs in 19 Democracies*, London: Cambridge Univ. Press, 1987 içinde.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Evrensel temayül din eksenli partilerin skalada sağ ve aşırı sağ noktalara yerleştirilmesidir. İsrail durumunda bu tür bir yerleştirme din eksenli partilerin kurulan hemen her sol ağırlıklı koalisyonda yer almış olmaları ile bağdaşmaz görünür. Nitekim İsrail koalisyonlarını açıklamaya çalışan Bara (1992), aşırı sağa yerleştirmiş olduğu dindar partilerin sol koalisyonlardaki varlığını bir 'istisnai durum' olarak açıklamaktan başka bir yol bulamaz.[51] Don-Yehiya[52] ve Diskin[53] de dindar partileri aşırı sağa yerleştirirler. Etzioni[54] ise daha 1958'de dindar partilerin sol-sağ skalasında merkezin hafif sağında olmaları gerektiğini ve Likud Partisi bloğundan kesinlikle daha solda olduklarını savunmuştur. Etzioni'nin yerleştirmesi de problemsiz olmamakla birlikte geçen zaman içinde daha kabullenilebilir görünmektedir.[55] Guttman[56] dindar partileri skalasından çıkarmaktan başka bir yol bulamamışken, Diskin[57] her üç bloğu kendi içinde ele almak ve birbirleri ile kıyaslamaya kalkmamanın daha kolay olacağını kaydetmiştir.

İsrail araştırmacıları sol-sağ skalasını hazırlarken genellikle üç konu boyutunda partilerin kendilerini yerleştirdikleri noktaya bakarlar: Sosyo-ekonomik politika, dış politika ve din-devlet ilişkileri hakkındaki politika.[58] Araştırmacılar arasındaki ikinci bir yaklaşım partileri 'şahin-güvercin' şeklinde sıralamak veya partilerin işgal edilmiş

---

[51] J. Bara, "Party Policy and Coalition Bargaining in Israel" Laver ve Budge (der.), *Party Policy and Government Coalitions*, London: St. Martin's Press, 1992 içinde.
[52] E. Don-Yehiya, "Religion and Coalition: The National Religious Party and Coalition Formation in Israel" A. Arian (der.), *The Elections in Israel: 1973*, Jerusalem Academic Press: Jerusalem, 1975.
[53] A. Diskin, "The 1977 Interparty Distances: A Three-Level Analysis," A. Arian (der.), *The Elections in Israeli: 1977*, Jerusalem Academic Press: Jerusalem, 1980.
[54] A. Etzioni, "Kulturkamf ou Coalition– le cas d'Israel" *Revue Francaise de Science Politique*, s. 315. (Etzioni'nin bu eserine referans Don-Yehiya a.g.e.den nakledilmiştir.)
[55] Hazan, R. Y., "Presidential Parliamentarism: Direct Popular Election of the Prime Minister, Israel's New Electoral and Political System" *Electoral Studies*, 15-1, 1996, s. 21-37.
[56] A.L. Guttman, "Whither Political Parties in Israel," *Jewish Frontier*, Dec., 1966, s. 14-18.
[57] A. Diskin, *Elections and Voters in Israel*, New York: Praeger Publishers, 1991.
[58] Çalışmalarında bu üç boyutu kullanan araştırmacılara örnek olarak bakınız: G.S. Mahler, *The Knesset; Parliament in the Israeli System*, Fairleigh Dickenson Univ. Press, London & Toronto, 1981; A. Lijphart, *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*, New Haven and London: Yale University Press, 1984; P.Y. Medding, *The Founding of Israeli Democracy; 1948-1967*, London: Oxford Univ. Press, 1990.

toprakların geleceği hakkındaki politikalarını bir sıralama bilgisi olarak kullanmaktır.[59] Sened ise sıralamasını iki konu boyutunda yapar: Din ve milli güvenlik.[60]

Bütün sol-sağ sıralamalarında ortak olan bir payda bu çalışmanın işine yarayacaktır: Hemen her araştırmacı bir şekilde partilerin Araplar ve Filistinlilerle barış yapma konusundaki politikalarını sıralamanın ayrılmaz bir parçası olarak görmektedirler. Çalışmamız boyunca 'radikal sağ' tanımlaması 'ne pahasına olursa olsun Araplara karşı 1967 sınırlarından taviz vermemek, Batı Şeria'daki yerleşimcilik faaliyetlerine devam etmek ve Filistin'le yapılacak herhangi bir barışın teritoryal maksimalizm üzerine (İsrail'in elinde maksimum toprak kalması) oturmasını sağlamak' politikalarını benimsemiş parti ve siyasal oluşumlar için kullanılacaktır. Bundan dolayı, örneğin son yirmi yılın demokrat dindar partisi Meimad, din eksenli radikal sağın bir parçası olarak görülmeyecektir.

Benzeri bir kısıtlama 'Din Eksenli' kavramı için de söz konusu olmalıdır. Öncelikle çalışmamız açısından sadece Yahudi parti ve oluşumları ile ilgilendiğimizi kaydedelim. Burada 'Din Eksenli' ifadesini kendileri dinin kurallarını yaşasın veya yaşamasınlar, grup söylemi olarak devletin Yahudilik dininin getirdiği kurallar çerçevesinde yönetilmesi gerektiğini savunan ve özelde de dış politika kararları ile alakalı politikalarını dini kaynaklardan alan veya bu kaynaklarla destekleyen oluşumlardan bahsediyoruz demektir. Bu şekilde Arap Radikal Sağ ve Moledet Partisi gibi, yöneticilerinin çoğu dindar olmakla birlikte grup olarak temelde ırkçılık dürtüleri ile hareket eden oluşumlar din eksenli radikal sağın bir parçası olarak algılanılmayacaklardır.

---

[59] Arian ve Shamir'in 1982-1994 yılları arasındaki bütün İsrail seçimleri için yayınlamış oldukları *The Elections in Israel* serisindeki makalelerin tamamı bu yaklaşımı destekler mahiyettedirler.

[60] I. Sened, "A model of Coalition Formation: Theory and Evidence," *The Journal of Politics*, 58-2, May 1996, s. 350-372.

1.2. Tarihi Çerçeve: İsrail'de Din Eksenli Radikal Sağın Gelişimi

1.2.1. İsrail Radikal Sağının Tarihi Gelişimi

'Din Eksenli Radikal Sağ' kavramı ile alakalı bu girişten sonra İsrail politikasında din eksenli radikal sağın yerini inceleyebiliriz. Ancak burada İsrail'in tarihsel birtakım gerçeklerini başından itibaren dikkate almak gerekmektedir. İsrail, 1948 yılında bağımsızlığını ilan ettiğinde ortaya çıkan devletin en önemli özelliği, dışarıdan yeni gelen göçmenler tarafından kurulmuş olmasıydı. İsrail, devlet olma özelliğini yalnızca Siyonizm'in öncülerinin siyasal ve askeri manevralarıyla değil aynı zamanda soykırımına maruz kalan mağdur Yahudilerin sığınacağı güvenli bir vatan olarak görülmesiyle de elde etmiştir.

İsrail'in bağımsızlıkla neticelenen devletleşme sürecini başlatan Siyonist hareket, asla Batılı anlamda anayasal bir sistemi savunan demokratik bir hareket değildi. Fakat, bunun kendi içindeki kompozisyonu ve iç işleyiş mantığı demokratik olmak zorundaydı; çünkü dünyanın dört bir tarafına dağılmış, baskı görmüş ve aşağılanmış toplulukların temsilcilerini bünyesinde toplamıştı. 19. yüzyıldan itibaren bu hareketin kurucuları şu politikayı açıkça ortaya koydular: 'İleride Vaadedilmiş Topraklar'da kurulacak devlet mutlaka açık, özgür, egalitaryan ve adil olmalıydı'. Bu nedenle, Siyonist hareketin önde gelenlerinin pek çoğu Yahudiliğin teokratik geleneksel unsurlarına şiddetle muhalefet etti. Onlar, modern, laik, demokratik bir Yahudi devletinin kendi içinde çelişkiye düşmeyeceğine inanıyorlardı. Zaten geniş bir ulusal mutabakatla kabul edilen İsrail'in 1948 Bağımsızlık Deklarasyonu, bu fikirleri açıkça ifade etmiştir.[61]

[61] Walter Laqueur ve Barry Rubin (der.), *The Israel-Arab Reader,* New York, Penguin Books, 1984, s. 127.

1948 sonrasında İsrail'de mükemmel bir demokrasi olduğunu söylemek mümkün değildir. Ülke, uzun yıllar iktidarı elinde bulunduran, işçi örgütlerini kontrol eden, ekonomik kaynakları denetleyen ve ulusun siyasi kültürüne hükmeden tek bir parti (Mapai: Daha sonra İşçi Partisi) tarafından yönetilmiştir.[62] İsrail radikal sağı işte bu 'hegemon laik sosyalist partinin' gölgesi altında ortaya çıkacak ve varlığının temel prensipler silsilesini bu partinin kendisine sağladığı yaşam ortamında belirleyecekti.

İsrail radikal sağı, 1967 savaşı ile başlayan ve Camp David Anlaşması ile sona eren bir dizi olaya tepki şeklinde ortaya çıktı. Ancak bu İsrail radikal sağının tarihi kökenlerden mahrum olduğu anlamına algılanılmamalıdır. Tam tersine İsrail radikal sağının dayandığı gelenek, devlet öncesi dönemde aranmalıdır.

İngiliz manda yönetimi sırasında Filistin topraklarında yaşayan Yahudiler arasında aktif ve etkili dört ana ekol vardı: (1) Uri Zvi Greenberg'in aşırı milliyetçi geleneğini temsil eden Brit Habiryonim ve Lehi hareketleri; (2) Vladimir Jabotinsky'nin radikal mirası ve Betar; (3) İşçi hareketinin 'eylemci' geleneği ve (4) Rabbi Avraham İtzhak HaKohen Kook'un Mesihçi ekolü.

Burada önce Lehi ve Betar bağlantılı hareketlerin günümüz İsrail radikal sağını oluşturuşunun hikayesi anlatılacak, daha sonra 'Din Eksenli Radikal Sağ'ın doğuşu incelenecektir.

1.2.1.1. Jabotinsky, Lehi ve Betar Hareketleri

Manda döneminde radikal sağ fikriyle en fazla tanınan ekol, Jabotinsky'nin Revizyonist hareketi içinde yetişti. Bu aynı zamanda dünya Siyonizmi'nin de sağ kanadını

[62] Mapai Partisi'nin hegemonyası ve yönetim taktikleri hakkında bakınız: Peter Medding, *Mapai in Israel: Political Organization and Government in a New Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1972; Myron Aronoff, *Power and Ritual in the Israeli Labor Party*, Assen: Van Gorcum, 1977.

oluşturuyordu. Bu hareket, revizyonizmin aşırı milliyetçi kanadını temsil ediyordu ve fikirleri sadece Betar üzerinde değil, Brit Habiryonim ve Lehi gibi örgütler üzerinde de etkili oluyordu.

Bu dönemdeki radikal sağ şu temel inanışa sahipti: İngilizler zalim yöneticilerdi, Yahudileri kandırmışlar ve Balfour Deklarasyonu'nun şartlarını iptal etmişlerdi. Güç kullanılarak Filistin'den çıkarılmalıydılar. Zamanın yükselen değeri aşırı milliyetçilik, bu harekete uygulanabilir bir ideoloji ve uygun bir siyasi eylem modeli sağladı. Bu kampın ilk ideologları Uri Zvi Greenberg, Abba Achimeir ve Yehoshua Heshel Yevin idi. 1920'lerin sonlarına doğru görüşlerini yazmaya başlayan söz konusu ideologların ortaya koydukları aşırı milliyetçi fikirlerin tarihi ve felsefi temelleri birbirinden oldukça farklıydı. Yine de hepsi Avrupa'da hızla yükselen radikal sağ söylemden etkilenmişlerdi ve hemen hepsi demokrasiyi reddetme ve sosyalizme karşı düşmanlık besleme prensibi üzerinde hemfikir idi. Dolayısı ile Siyonist sosyalizm, Yahudi milliyetçiliğine karşı bir tehdit olarak algılandı.

Bu kişilerin düşünce dünyasında önemli bir başka unsur da ulusun biblikal geçmişine yönelik romantik bir 'dönüş özlemi' idi. Bu özlemin en baskın figürü Kenan diyarını güç kullanarak ele geçiren ve askeri yöntemlerle genişleten Hz. Davud idi.[63] 1930'larda sosyalist Siyonistler, örgütleri ve bürokrasileriyle birlikte Filistin'e yerleşmeye başladıkları zaman bu aşırı uçtaki neo-Davudlar kolonileşme hareketinin karşısında yer aldılar. Filistin Yahudiliği içinde baskın politik görüş haline gelen sosyalist Siyonizm'e karşı örgütlenmeleri uzun zaman almadı ve 1931 yılında gruplarını betimlemek için Brit Habiryonim, Haydutlar Akti gibi bir yandan garip bir yandan da tarihi temelleri olan bir ismi seçtiler.

[63] Ya'acov Shavit, *Jabotinsky and the Revisionist Movement*, London, Frank Cass, 1988, pp. 149-150.

Tarihi kökenleri itibarıyla Biryonim, M.Ö. birinci yüzyılda yaşayan ve İkinci Mabed yıkılmadan önce Romalılara karşı savaşan Yahudi bağnazlarının en aşırı ucunu teşkil ediyorlardı. Roma İmparatorluğu ile tam bir dini ve siyasi otonomiden başka bir uzlaşmayı reddeden bu grup, sonunda Roma'nın gücü karşısında eridi. Kalanları ise bölgeyi yöneten Romalılara ve kendi savaşlarına destek vermeyen ılımlı Yahudilere karşı vahşi bir terör kampanyası başlattılar.

Geleneksel Yahudi fıkhı, bağnazların ve özelde de Biryonim'in faaliyetlerini İkinci Mabed'in yıkımını hazırlayan sebepler arasında gördüler.[64] Buna karşın modern radikalistlerin kendilerine bu adı takmaları dikkate değerdir. Bu isim radikalist isyanın yalnızca İngiliz, Arap ve İşçi Partisi altyapısını değil, aynı zamanda Biryonim'i aforoz eden dindar ortodoks Yahudileri de hedef aldığını gösteriyordu.

Brit Habirionim'in entelektüelleri herhangi bir isyana bizzat katılmış değillerdir. Onlar çoğunlukla yazmışlar, vaaz etmişler ve ancak 1930'ların başlarında İngilizler, Nazi Almanyası ve Araplara karşı yapılan sembolik gösterilere katılmışlardır. Bununla birlikte siyasi ve kültürel etkileri dikkate değerdir. İngilizlere ve onların Yahudi 'işbirlikçileri'ne (sosyalist Siyonist hareketin liderleri) karşı yürüttükleri saldırılar, Siyonist harekette büyük bir çatlak meydana getirmiş ve Jabotinsky hareketinin şekillenmesini sağlamıştır.[65]

Jabotinsky, zaman zaman Brit Habirionim'i desteklemesine rağmen hiçbir zaman Achimeir ve Greenberg'in radikal sağını ortaya çıkaran oluşumun bir parçası olmadı.[66] Onun İngiltere'ye, demokrasinin, liberalizmin ve hukuk devletinin erdemlerine olan hayranlığı, diğerlerinin aksine İngilizlere karşı savaşmaktan kaçınmasını temin etmiştir. Kendisini takip edenlere bıraktığı en önemli katkısı 'integral milliyetçiliktir'.

---

[64] Bağnazlar ve Biryonim'in Yahudi geleneğindeki negatif imajları hakkında bakınız: Ephraim E. Urbach, *The Sages: Their Consepts and Beliefs*, Jerusalem: Magness Press, 1979, pp. 593-603.
[65] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 25.
[66] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 25.

İntegral milliyetçilikte ulus meşru ve yasal siyasi faaliyetlerin en üstün kurumu olarak algılanıyordu. Jabotinsky'nin sivil özgürlükler, bireysel hürriyetler ve serbest ekonomi hakkında ifade ettiği sözler, kendisinin çoğulcu düşünce yapısına oldukça açık olduğunu göstermektedir.[67] Ancak integral milliyetçilikte ulusa atfettiği egemenlik haklarının doğrudan doğruya halk tarafından kullanılmasını öngören yaklaşımı parlamenter demokrasinin aracı kurumları ile arasının iyi olmadığını göstermektedir. Oysa bu aracı kurumlar anarşi ile demokrasi arasındaki en net ayrım noktalarıdır.

Jabotinsky'nin hayatı Yahudiler arasında 'kendi kaderini kendi belirlemeye' yönelik çeteler, paramiliter gruplar ve nihayet düzenli ordular oluşturmakla geçmiştir. Daha 1903 yılında 23 yaşında bir gençken Kishinev'de Yahudilere yönelik soykırımına karşı Siyonist faaliyetler içinde yer almış, Yahudilerin kendilerini saldırılardan korumaları için savunma birlikleri kurmuştur. Altıncı Siyonist Kongresi'ne delege olarak gönderilmiş ve Siyonist Yürütme Kurulu'nun bir üyesi olarak çalışmıştır. Siyonist hareketin geleceği hususunda sosyalist Siyonistlerle anlaşamayınca örgütten ayrılmış ve 1925 yılında Siyonistler-Revizyonistler Birliği'ni (Hatzohar) kurmuştur. Örgüt, sosyalist Siyonistlerin diplomatik yollarını reddederek bir an evvel bir Yahudi devletinin kurulması yönünde çağrı yapacaktır.

Jabotinsky'nin İsrail Yahudiliği üzerindeki en kalıcı etkisi 1923 yılında tesis edilen gençlik hareketi Betar (Brith Joseph Trumpeldor) vasıtasıyla olmuştur. Yeni gençlik hareketi, üyelerini askeri ve milliyetçi bir ruhla yetiştirmeye kararlıydı ve bu kararlılık onu 1937 yılında kurulacak olan İrgun Tzvai Leumi'nin (Milli Askeri Örgüt, Kısaca İrgun) atası yaptı.

[67] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 26.

1.2.1.2. Erken Din Eksenli Siyonizm ve Agudah ve Mizrahi Partilerinin Doğuşu

Siyonizm'in temelde 'Yahudilik dininin öğretilerinin bir ürünü olduğu' inancı büyük bir yanılgıdır. Yahudilik dininin Kutsal İsrail Toprağı, Geri Dönüş ve Diriliş gibi öğretileri Siyonist liderlerce sıklıkla kullanılmakla birlikte 19. yüzyılın ikinci yarısında ortaya çıkan Siyonizm, ana çizgileri itibarıyla laik bir harekettir ve yandaşları için asıl birleştirici unsuru, 'sürgündeki yaşama karşı paylaşılan ortak tiksinme' duygusudur.[68] Yahudilik dininin sağladığı bu 'diriliş rüyası' ve 19. yüzyılın ikinci yarısında, 'sürgün'deki Yahudilerin durumunun adamakıllı kötüleşmesi, erken Siyonist hareketin 'çekme' ve 'itme' paydalarını oluşturmuştur.

Laik Siyonizm, Batı Avrupa liberalizminin başarısızlıklarına karşı Yahudilerin gösterdiği tepkilerden birisidir. Laik Siyonizm milliyetçiliği, ilk başlarda ve çok daha güçlü biçimde liberalizmin kökleşemediği Doğu Avrupa'da, ekonomik baskılara ve Yahudi soykırımına bir reaksiyon olarak ortaya çıktı. Avrupa'da milliyetçi akımların hızla geliştiği bu dönemde Yahudiler kendilerini bir yandan ulusal yönetimin bir unsuru olan milli toplumdan ve bireysel haklardan mahrum bırakıldılar, diğer yandan da geleneksel topluluklarının sosyal ve ekonomik faydalarını kaybetmekte olduğu bir ortamda buldular. Bu ortam Theodore Herzl ve Leo Pinsker gibi Yahudi önderlerinin, milliyetçilik ve ayrı bir Yahudi devletinin Yahudi halkı için tek çare olduğuna inanmalarına vesile oldu.

Herzl ve Pinsker gibi laik siyasi aktivist ve yazarların boy göstermesinden önce aralarında Sırbistan'dan Yehudah Alkalai ile Polonya'dan Zvi Hirsh Kalischer ve Shmuel Mohilever'in de bulunduğu pek çok haham, Yahudi halkı için 'kendi başının çaresine

[68] Ben Halpern, 'To Revamp a Party System,' *Jerusalem Quarterly* 8 (Yaz 1978), s. 127-144.

DOKÜMANTASYON MERKEZİ

bakmaktan başka yol olmadığı' çağrılarında bulunmuşlardı.[69] Söz konusu hahamların 19. yüzyılın başlarında yazdıkları metinler, din eksenli Siyonizm'in teolojik ve ideolojik zeminini hazırladı.[70]

Din eksenli Siyonizm, Kutsal Topraklar'ı Yahudilere iade edecek Mesih için pasif bir biçimde bekleyen geleneksel tutuma karşı bir tepkiydi. Daha doğrusu, din eksenli Siyonizm gelenekle modern Yahudi milliyetçiliğinin bilinçli olarak yapılmış bir harmanıydı. Bu harmana Alkalai'nin yaptığı en önemli katkı, eski Yahudi mitlerinde Mesih gelmeden önce onun gelişini haber veren veya hazırlayan bir müjdecinin geleceği inancını yayması olmuştur. Belki Mesih'in gelişi Tanrı'nın takdirine kalmış bir işti; ama işte bu müjdeciyi Yahudiler kendileri üreteceklerdi. Alkalai'nin iki temel çağrısı vardı: İbranicenin günlük dilde yeniden hayat bulması ve kutsal İsrail topraklarının yeniden fethi için diplomasi, satın alma ve kılıç.[71]

Alkalai'nin teolojik bu açılımını Herzl öncesinde oluşan Rus-Yahudi Hareketi Hibbat Zion (Veya Hovevei Ziyon: Siyon Aşkı, Siyon Aşıkları) takip etti. Hareketin gelişmesinde merkezi rolü oynayan kişi ise Haham Schmuel Mohilever'di. Herzl'in kurduğu geniş katılımlı laik Dünya Siyonist Örgütü (DSÖ), Haham Mohilever'in örgütle yakın ilişkisi ve geleneksel Yahudi cemaati içindeki propaganda çalışmaları ile meşruiyet kazandı. 1897'de yapılan Birinci Siyonist Kongresi'nde verdiği mesajda Mohilever, Tevrat'taki milliyetçilik ve emek kavramlarıyla irtibat kurarak 'din eksenli, milliyetçi ve

---

[69] Theodore Herzl, *The Jewish State: An Attempt at a Modern Solution to the Jewish Question,* David Nutt: London, 1896 ve Leo Pinsker, *Auto Emancipation,* Berlin, 1882.

[70] Erken din eksenli Siyonizm'in rolünün incelendiği özet bir çalışma için bakınız Gary S. Schiff, *Tradition and Politics: The Religious Parties of Israel,* Wayne State University Press: Detroit, 1977. Söz konusu kişilerin daha geniş yorumları için bakınız Arthur Hertzberg, (der.), *The Zionist Idea: A Historical Analysis and Reader,* Greenwood Press: Westport, Conn., 1959. 19. yüzyıl Yahudi tarihçilerden Heinrich Graetz, Museviliğin hem sosyal hem de dini bir yönü olduğunu tartışır ve bunu şu şekilde ifade eder: 'Mabed ve devlet, tek bir toplum içinde birbirine karışmıştır. Tanrı'nın bilinmesi ve sosyal refah ile dini inanç ve siyasi teori, tarih boyunca karışık biçimde akmaya yöneltilmiş Museviliğin iki parçasıdır. İki ekseni oluşturan dogmatik ve sosyal, bir başka ifade ile dini ve siyasi olan husus, Yahudi hayatının çevresinde dönüp durmaktadır.' Heinrich Graetz, *History of Jews,* Jewish Publication Society of America: Philadelphia, 1898, s. 65.

[71] Yehudah Alkalai, 'The Third Redemption,' İçn. Hertzberg, a.g.e. s. 105-107.

sosyalist' bir siyasal yapılanmanın haberini verdi. Bu yapılanma daha sonra Mizrahi hareketini ve MafDaL'ı ortaya çıkaracaktır.[72]

1898 yılında yapılan İkinci Kongre'de din eksenli Siyonistler, 'Örgütün, Yahudi geleneği ile ilişkisine ve tutumuna bir netlik kazandırmasını' talep ettiler.[73] Örgütün resmi cevabında, dini konularda teşkilatın belirlenmiş herhangi bir resmi pozisyonunun olmadığı ve Siyonizm'in dini, tam anlamıyla bireysel bir husus olarak gördüğü belirtiliyordu. Bu çatlak, DSÖ'nün gelecekteki Yahudi devletinde eğitim ve kültür faaliyetlerinin alacağı şeklin tartışılmaya başlandığı 1901'deki Beşinci Kongre'de bir kez daha gün yüzüne çıktı. DSÖ tarafından formüle edilen eğitim yöntemlerinin pek çoğu doğal olarak laik ve liberaldi ve bu nedenle de din eksenli Siyonistleri rahatsız ediyordu. Dindar Yahudiler, ileride ortaya çıkacak din eksenli parti politikalarının karakterini belirleyen birbirinden oldukça farklı iki yolla buna karşılık verdiler.

Din eksenli Siyonistlerin önde gelen bir grubu, DSÖ içinde Merkaz Ruhani (Ruhani Merkez) ya da Mizrahi adını verdikleri ayrı bir siyasi hizip kurdular. Gelenekçi delegelerden oluşan bir diğer küçük grup ise DSÖ'yü terk etti ve daha sonra Agudat Yisrael'in özünü oluşturdu.

Mizrahi, resmi olarak Litvanya'nın Vilna kentinde 1902 yılında Haham İsaac Jacob Reines tarafından kuruldu. İki yıl sonra da, Siyonist Basel Programı'nın orijinaline sadık kalan din eksenli Yahudilerin bir örgütü olan Mizrahi'nin kurulduğunu ilan eden bir parti programı oluşturdu. Program temelde Yahudi ritüellerinin ve Şabat yasaklarının gözetilmesini ve dini eğitimin teşvikini öngörüyordu. Mizrahi'nin öngördüğü dini eğitim, Talmud ve Eski Ahit'in araştırılması kadar milli-dini bir retorikle oluşturulan ideolojisinin herkesin anlayacağı bir şekle büründürülmesini de kapsıyordu. Söz konusu parti programı,

[72] Rabbi Samuel Mohilever, "Message to the First Zionist Congress (1897)," İçn. Hertzberg, a.g.e. s. 402.
[73] Schiff, a.g.e. s. 37-38.

aslında milliyetçi ve din eksenli bir siyasi partinin temellerini atıyordu.[74] Bundan hemen hemen bir yıl sonra 1911 Siyonist Kongresi'nde, DSÖ içindeki laik hiziplerden birisi örgütün milliyetçi ve dini eğitimle uğraşmak yerine Filistin'de tarıma elverişli topraklarda yeni yerleşim birimleri açılmasına yoğunlaşmasını talep etti. Bu laik tehdit, Mizrahi içindeki Alman ağırlıklı bir hizbin Mizrahi hareketi ve DSÖ ile ilişkisini kesmesine yol açtı. Örgütü daha önce terk etmiş aşırı gelenekçi kişilerle birlikte bu grup, kısa zamanda güçlü bir anti-Siyonist ideoloji geliştiren Agudat Yisrael'i kurdular.[75]

Agudat Yisrael, İngiliz manda hükümeti ve dünya Yahudiliğine karşı, Filistin'de yaşayan anti-Siyonist Yahudilerin siyasi temsilciliği görevini üstlendi.

Partinin Yişuv içindeki faaliyetlerinin siyasi karakteri oldukça kısıtlı idi.[76] Parti ne Filistin Yahudilerinin geri kalanlarına dini örf ve gelenekleri empoze etti, ne de Siyonist girişimle işbirliği yollarını araştırdı. Onun ayrılığı, ortodoks Museviliğe karşı en son gerçekleştirilen asimilasyon girişimine karşılık bir kendini savunma ifadesiydi. Kanaatlerince söz konusu asimilasyon girişimi, bu kez laik Siyonistler ve onların Mizrahi hareketi içinde buldukları müttefikleri din eksenli Siyonizm tarafından gerçekleştirilmişti.[77] Agudat Yisrael'in, anti-Siyonist konumunu değiştirdikten sonra bile din eksenli olmayan politikaya ilgisi ve ona etkisi marjinal kaldı.

İngiliz manda yönetimi altında yaşayan Filistin Yahudiliği içinde bu iki din eksenli akımın ilişkileri ve mevcut diğer siyasal oluşumlarla etkileri uzun, gel-gitlerle dolu bir

---

[74] Mizrahi'nin Macaristan'ın Pressburg kentinde yapılan toplantısında ifade edilen temel hedefleri için bakınız, Walter Laqueur, *A History Zionism,* Schocken Books: New York, 1972, s. 407.

[75] Laqueur, a.g.e. s. 407.

[76] Yishuv, Filistin'de devlet öncesinde var olan Yahudi toplumuna verilen isimdi. Eski Yishuv, Roma'nın dağıtmasından sonra Safed, Kudüs, Tiberya ve El-Halil gibi kutsal sayılan kentlerde yaşamaya devam eden inançlı küçük bir ultra-ortadoks gruptu.

[77] Schiff'in Agudah ve Mizrahi arasındaki farklılıklar hakkındaki değerlendirmeleri için bakınız, Eliezer Don-Yehiya, "The Politics of Religious Parties" İçn. Sam N. Lehman-Wilzig ve Bernard Susser (der.), *Public Life in Israel and the Diaspora,* Bar-Ilan University Press: Jerusalem, 1981. Ayrıca bakınız, Eliezer Don-Yehiya, "Religious Leaders in the Political Arena: The Case of Israel," *Middle Eastern Studies* 20.2 (Nisan 1984), 154-171.

tarihtir. İngiliz manda yönetimi sırasında Filistin'de en iyi organize olan ve önderlik eden grup, Ahdut Ha-Avodah ve Ha-Poel Ha-Tz'air ile başlayan, daha sonra Ha-Shomer Ha-Tz'air ve Poalei Tziyon Smol ile genişleyen işçi hareketidir. İkinci önde gelen blok, Ezrahim olarak bilinen Genel Siyonist grubuydu. Bu grup, orta sınıf, sosyalist olmayan işçi sınıfından meydana geliyordu ve ticaretle meşgul olanları, çiftçileri ve zanaatçı örgütlerini kapsıyordu. Üçüncü blok, etnik kökenli bir gruptu; Sefaradlar ve Yemen Yahudilerinden meydana geliyordu. İsrail politikasındaki etkileri kısa zamanda azalan bu grup 1920 seçimlerinde oyların yüzde 25'ini toplayacak kadar büyüktü. Dördüncü blok ise Mizrahi ile Siyonist olmayan ultra-ortodokslardan oluşan din eksenli gruptu.

1920'ler boyunca bu dört grup, aşağıda geldiği şekilde, genişleme, daralma ve parçalanma tecrübelerini yaşadılar. Siyonist olmayan ultra-ortodoks Agudat Yisrael, DSÖ'den ayrıldığında Mizrahi, laik bir ideolojiye sahip olmasına rağmen sırf anti-sosyalist olmalarından ötürü Ezrahim blokuna katıldı.

1920'lerde Vladimir Jabotinsky'nin liderliğini yaptığı yeni bir blokun, Revizyonistlerin ortaya çıkmasıyla gerek Yişuv'da, gerekse DSÖ'de bölünmeler yaşandı. Genel Siyonistlerin arasından çıkan Jabotinsky, DSÖ'nün kavgacı yönünün eksikliğini sebep göstererek bu örgütten ayrıldı.[78] Jabotinsky'nin öğretileri zamanla İsrail radikal sağının kafa yapısını şekillendirecek bir boyut kazandı.

1.2.1.3. Devlet Döneminde Din Eksenli Partilerin Gelişimi

Devlet öncesi İsrail'in din eksenli oluşumları orta sınıf, ortodoks Siyonist *Mizrahi,*

[78] Dan Horowitz ve Moshe Lissak, *Origin of the Israeli Polity: Palestine Under the Mandate,* University of Chicago Press: 1978, s. 73-74. Ayrıca İşçi/Sosyalist Siyonizm, Genel Siyonizm ve din eksenli Siyonizm için bakınız, Rael Jean Isaac, *Party and Politics in Israel: Three Visions of a Jewish State,* Longman: New York, 1981.

bunun sosyalist kanadı *HaPo'el HaMizrahi* ve anti-Siyonist ultra-ortodoks *Agudat Yisrael* ve bunun sosyalist kanadı *Po'alei Agudat Yisrael* idi. Temelde din eksenli oluşumlar arasında iki ayrım olduğunu görüyoruz: İşçi-orta sınıf ayrımı ve Siyonist–anti-Siyonist ayrımı. Birinci ayrım çok kısa sürede ortadan kalktı. Bu dört parti ilk seçimlere tek liste halinde girdiler. Bir müddet sonra *Mizrahi* ve *HaPo'el HaMizrahi* birleşerek MafDaL'ı oluşturdu. Agudah partileri de devletle bir şekilde ortak yaşamı benimsedi ve *Po'alei Agudat Yisrael* 1960'tan beri kurulan koalisyonların hemen tamamında yer aldı. Ancak bir politik prensip olarak koalisyonları dışardan desteklemeyi ve 'İlahi iradeyi beklemeden kurulmuş olan' İsrail Devleti'nin sunacağı makamları kabul etmemeyi benimsedi.

1949 yılında yapılan ilk parlamento seçimlerinden sonra MafDaL İşçi İttifakı'nın ya da onun atası Mapai'nin küçük koalisyon ortağı rolünü oynamıştı. İşçi İttifakı ile din eksenli Siyonistler arasında kurulan bu koalisyonun iki temel sebebi vardır. Öncelikle İsrail seçim sistemi ve seçmenler arasındaki bölünmüşlük İsrail politikasında koalisyon hükümetlerini zorunlu kılmaktadır. Zira hiçbir parti, bunlara en popüler Mapai ve Gahal da dahil, tek başına iktidara gelecek oranda oy alamamaktadır. Diğer yandan Mapai lideri ve İsrail'in ilk başbakanı David Ben-Gurion ne Komünist Parti, ne de Mapai'nin sağ kanat muhalifi Gahal (Herut ve Liberal partilerin birleşmesiyle oluşan ve daha sonra Likud Partisi adını alacak oluşum) ile bir hükümet kurulmasına müsaade etmedi. Böylece, hem solun hem de sağın önemli aktörleriyle ortaklık kurmayı reddeden Ben-Gurion sayesinde MafDaL, o dönemdeki ortalama yüzde 8-9 civarındaki oy oranı ve meclisteki 10-12 adet sandalyesi ile yaklaşık 34 yıl boyunca kurulan her hükümetin bir parçası olmuştur.

1967 yılına kadar iktidardaki İşçi Hareketi ile ekonomik ve dış politikalar hususunda ciddi fikir ayrılıklarına düşmeyen MafDaL, bu tarihten sonra 1967 savaşı sırasında ele geçirilen topraklar konusunda giderek artan bir dozda militan bir tutum sergilemeye başladı. MafDaL'ın İsrail politikasında kendisine yeni bir yer aramaya

başladığı bu yıllar İsrail genelinde bir sağa kayışın yaşandığı yıllardır. Nitekim 1977'deki 9. Knesset seçimleriyle birlikte MafDaL, seçimden zaferle çıkan merkez sağ Likud bloğunun koalisyon ortağı oldu. MafDaL'ın Likud'la ortak olması, Likud Partisi'ne Batı Şeria için düşündüğü aşırı milliyetçi politikalarını uygulama fırsatı verdi.

1981 seçimlerinde MafDaL, seçmen oylarının yüzde 4,9'unu aldı.[79] Bu yüzdelik, 120 sandalyeli Knesset'te kendisine 6 üyelik kazandırdı. Diğer büyük dindar partilerden aşırı milliyetçi ve fakat anti-Siyonist Agudat Yisrael, seçmenlerin yüzde 3,7'sinin oyunu alabildi ve Knesset'e 4 milletvekili sokabildi. Agudat Yisrael, dokuzuncu parlamento seçimlerinde elde ettiği gücü (yüzde 3,4'lük oy oranı ve 4 sandalye) korurken, MafDaL bir önceki yüzde 9,2'lik oy oranından ve 12 sandalyeden aşağıya düştü. Seçim yenilgisine rağmen MafDaL, kabinedeki üye sayısını arttırmakla kalmadı, aynı zamanda elinde bulundurduğu İçişleri Bakanlığı ile Dini ve Sosyal İşler Bakanlığı'na ilaveten İsrail'de en önemli bakanlıklardan biri olan Eğitim Bakanlığı'nı da uhdesine aldı. Seçim sonuçlarında yaşanan keskin bir düşüşün nasıl olup da hükümette çok daha güçlü biçimde yer almaya sebep olduğunu anlamak için şu gerçeğin farkında olmak zorundayız: İsrail seçim sistemi küçük partilere oy oranları ile bağdaştırılamayacak parlamenter avantajlar sağlamaktadır. MafDaL'ın dış politika kararlarını etkilemekte kullandığı bu parlamenter avantajı anlayabilmek için konuyu biraz daha açmak gerekmektedir.

1977 yılına kadar MafDaL, İşçi Hareketi'nin lideri David Ben-Gurion'un politik arenadaki diğer partilere koyduğu kotadan dolayı koalisyonlarda yer alıyordu. İsrail politikası bu dönemde 'tek parti baskın' bir politika olduğundan İşçi Partisi'nin bu kararlılığı MafDaL'ın işine yarıyordu.

1977 yılında yapılan genel seçimlerde İşçi İttifakı ilk kez kaybetti ve aldığı yüzde

[79] 25 Ocak 1949 tarihinden bu yana yapılan Knesset seçim sonuçları için İsrail Başbakanlığı Merkez İstatistik Bürosu'nun her sene yayınladığı *The Statistical Abstract of Israel* kitabına bakılabilir.

33,4'lük oy oranı ile MafDaL ve diğer küçük partilere hükümet kurmak için başvurdu. Bu ortaklık modeli, Likud'un yüzde 37,1 ve İşçi Partisi'nin yüzde 36,6 oranında oy aldığı 1981 seçimlerinden sonra da tekrarlandı. Seçimde alınan bu oranlar, tıpkı daha küçük seçmen listelerini destekleyenlerdeki dramatik bir düşüşü gösterdiği gibi İsrail politikasındaki bir değişime işaret ediyordu. 1977 seçimlerinde iki büyük grup (Likud ve İşçi partileri) Knesset'te 75 sandalyeye sahip olurken, küçük partilerin tamamı geride kalan 45 sandalyeyi aralarında paylaşmışlardı. 1981'de ise gösterdikleri aday listesi yalnızca 25 olan 29 küçük parti, Knesset'te çoğunluğu elde ettiler. Temmuz 1984'te yapılan genel seçimde İşçi Partisi oyların yüzde 34,9'unu aldı ve Knesset'e 44 milletvekili soktu. Likud ise aldığı 31,9'luk oy yüzdesi ile 41 sandalye çıkarmayı bildi. Likud ve İşçi Partisi, 1981 seçimlerinde hiç beklenmedik biçimde toplam olarak yüzde 74 gibi oy oranına ulaşmalarına rağmen her ikisi de ne tek başına çoğunluğu elde edebildi, ne de İşçi İttifakı'nın 1969'da ulaştığı en yüksek oran olan yüzde 46,2 noktasına tek başlarına yaklaşabildiler. Dolayısı ile 'iki baskın blok' sisteminin yürürlükte olduğu bir yapı var gibi görünüyor olmasına rağmen İsrail siyasetinde koalisyon hükümetlerinin kurulmasında küçük partilere bağımlılık gösteren bir siyaset olmaya devam etti.

1984'ten itibaren dini fundamentalizm, aşırı milliyetçilik ve Arap düşmanlığının artması İsrail'de o güne kadar isimlendirilemeyen ve tamamen fark da edilemeyen siyasi ve kültürel bir sürecin varlığını, İsrail radikal sağını ortaya çıkardı. 1967 savaşından itibaren gelişen milliyetçi İsrail sağı, bu tarihten itibaren siyasi ve ideolojik bir dönüşüm geçirmeye başladı. 1978 tarihinden itibaren Likud lideri Menachim Begin'in önderliğini üstlendiği bölünmemiş siyasi ve ideolojik güç parçalanmaya başladı. Yıllarca alttan alta gerçekleşen; ancak nispeten fark edilmeyen bu siyasi ve kültürel farklılık, 1984 yılında artık tamamen bir olgunluk dönemine ulaştı.

Likud lideri Yitzhak Shamir, İşçi Partisi'yle birlikte kurdukları milli birlik hükümetinin 1990 Haziran'ında çökmesinden sonra bir hayli sıkıntılıydı. Yeni hükümetin İsrail parlamentosu Knesset'te güvenoyu alabilmesi için 61 oya ihtiyacı bulunuyordu. Bu nedenle Shamir'in üç radikal sağ parti, Tehiya (Rönesans), Tzomet (Kavşak) ve Moledet'ten (Anavatan) kabineye temsilci alması zorunluydu. Bu üç partinin en önemli özellikleri İsrail ile Filistinliler arasında yapılacak bir toprak uzlaşmasına gidecek her türlü sürecin durdurulması yönünde bir politika belirlemiş olmalarıdır.[80]

1990 yılında oluşturulan İsrail kabinesi, pragmatik sağın nisbeten düşüşünü, buna karşılık radikal sağın yükselişini göstermektedir. Her ne kadar Shamir, kabinedeki önemli bakanlıkları kendi inisiyatifinde bulundurmayı başarsa da dış politika ve savunma politikalarını, Batı Şeria'yı ilhak etmeyi savunan yerleşimcilerin ve aşırı milliyetçilerin eline bırakmak zorunda kaldı.[81]

Radikal sağ partilerin 1990'lı yıllarda yükselmesini, yalnızca uç partilerin etkileme gücündeki büyük bir sıçramayla sınırlamamak gerekir. Bunda Shamir'in kendi partisi Likud'un da katkıları bulunmaktadır. Siyasi ve askeri açıdan sağ kanat radikalizminin temsilcilerinden biri olan Ariel Sharon, yeni düzenlemede merkezi bir rol oynamaya başladı. Özellikle Shamir'i radikal sağ partilerle işbirliği yapmaya ikna etmede bir hayli etkili oldu.

23 Haziran 1992 Salı günü yapılan genel seçimlerin sonuçları pek çok siyaset bilimcisini şaşırtmıştı. İsrail'in önde gelen partilerinden Likud, 1977'den beri elinde bulundurduğu ülke politikasındaki hakim pozisyonunu kaybetmişti. Bu seçimlerde, İsrail'in en radikal sağ partilerinden biri olan Tehiya da yalnızca bir sandalye kazanmıştı. Tehiya'nın elde ettiği bu tek sandalye, İsrail'deki sertlik yanlılarına açık bir mesaj

[80] Ehud Sprinzak, *The Israeli Right and the Peace Process, 1992-1996*, Davis Occasional Papers, No: 59, The Leonard Davis Institute: Jerusalem, 1998, s. 117.
[81] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 118

YÖKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

içermekteydi: Artık bundan böyle kutsal İsrail topraklarının tamamını işgal etme fikri İsraillileri çok fazla heyecanlandırmıyordu.

1.2.2. İsrail Radikal Sağının Karakteristik Çizgileri

İsrail radikal sağı, faşist değildir. Ortaya koydukları sosyal ve siyasal model, ne dışarıdaki faşist ideolojilerle ne de anti-burjuvazi, anti-parlamento ve anti-demokratik bakış açılarıyla bir benzerlik arz eder. Bu, 1948 öncesi dönemden miras kalan sınırlı bir demokrasi modelidir ve daha çok eskiye ait değerlerin, güzelliklerin hatırlanması ve zihinlerde Yahudi ütopyasının canlandırılmasından ibarettir. Radikal sağa mensup üyeler, diğer ülkelerdeki radikal sağcılar gibi, halklarına ne olduğunu değil, neyin onları bozduğunu, neyin onları bu kadar yumuşak, bu kadar liberal ve bu kadar çoğulcu yaptığını gerçekten anlayamamaktadırlar. Kendilerini mükemmel Siyonistler, eski yerleşimcilerin hakiki mirasçıları ve 1948 Bağımsızlık Savaşı'nın gerçek savaşçıları olarak görmektedirler. Bunlardan pek çoğu yine kendisini gerçek bir demokrat, hatta hakiki bir Yahudi demokrat olarak kabul etmektedir.[82] Çoğuna göre Siyonist Yishuv, demokratik bir yolla kurulmuş ve demokratik bir biçimde faaliyet göstermişti. Siyonizm'in öncüleri anti-demokrat değillerdi, ancak aptal da değillerdi. Kendi halkı için yaşanabilir bir yapı tesis edebilmek için gerekli gördüklerinde demokrasinin evrensel değerlerinden tavizlerde bulunmuşlardı o kadar.

İsrail radikal sağının bir diğer önemli özelliği, İsrail demokrasisi ve ılımlı sağa taban tabana zıt ve tecrit edilmiş aşırı bir hizip olarak görülmemesidir. İsrail radikal sağını daha büyük bir kesimi kapsayan geniş sağ kitlesinden de ayrı düşünmek mümkün değildir. Şurası bir gerçektir ki radikal sağın dile getirdiği değerler ve fikirler, gerçek inanç sahibi

[82] Ehud Sprinzak, a.g.e., s. 17.

sıradan insanlar (genelde radikal sağa mensup kişiler olarak düşünülmeyen) tarafından da paylaşılmıştır. Zaten, İsrail'deki radikal sağı siyasi ve kültürel hayatta bu kadar etkili kılan da bu niteliktir. İsrail radikal sağı hakkındaki bir diğer önemli gerçek de bu grubun yoğun faaliyetleri ve söz konusu faaliyetlerin büyük bir etki gücüne sahip olmasıdır. Sayısal üstünlükten ziyade etkili keyfiyet, İsrail radikal sağının toplum üzerinde etkili olmasını sağlamıştır.[83]

Radikal sağın ısrarla 'Büyük İsrail'[84] söylemini savunması ve bu davayı çeşitli platformlarda ustalıkla dile getirmesi, İsrail halkı üzerinde önemli bir etki bırakmıştır. İsrail radikal sağının kullandığı bir diğer önemli unsur da Batı Şeria'da Yahudi yerleşim birimleri açılmasını teşvik etmesi ve bunun hayata geçmesi yönünde ısrarlı faaliyetlerde bulunmasıdır. İsrail radikal sağı, işgal edilmiş toprakların İsrail devleti sınırları içine ilhak edilmesini açıkça savunmaktadır. Hatta bu toprakların muhtemel bir barış anlaşmasında hükümet tarafından geri verilmesinin engellenmesine karşı çıkmaya da hazırdır. Batı Şeria ve Gazze'deki yerleşimciler, İsrail radikal sağı için daima belirleyici bir unsur olmuşlardır.

Radikal sağ hareketlere mensup üyelerin büyük bir çoğunluğu Eşkanaz Yahudileridir. Bunlar arasında laik ve dindar olanlar da vardır. Popülist milliyetçilik ve Arap karşıtı duygularla bezeli bu insanlar, İsrail topraklarının bölünemez olduğu, Araplara şiddetli düşmanlık beslemek gerektiği, FKÖ'ye karşı sonsuz bir savaşı sürdürmeyi ve dini diriliş hakkında hararetli bir söylem geliştirmeyi başarmışlardır. Radikal sağın değişik tonlarını taşıyanlar siyasi anlamda birbirleriyle rekabet içinde bulunsalar bile yine de aynı dili konuşmakta, aynı ideolojik düşmana kin beslemekte ve aynı arzu edilen İsrail imajı çizmektedirler.

---

[83] Robert A. Dahl, *A Pregace to Democratic Theory*, Chicago: Chicago University Press, 1956, Bölüm: 4.
[84] Sınırları, söylemin radikalliğine göre Ürdün Nehri ile Akdeniz arasındadaki topraklardan Fırat ile Nil arasındaki topraklara kadar varan Büyük İsrail ideali...

Radikal sağ kesim için ordunun önemi ortadadır. Radikal sağ, 1967 savaşı sonrası İsrail'in bölgedeki en büyük askeri gücü olduğunu, çok iyi koordine edilmiş bir askeri operasyonun bölgedeki güç dengesini değiştirebileceğine inanırlar. Fundamentalistler için İsrail'in muazzam gücünün mantıklı bir açıklamaya ihtiyacı yoktur. Diriliş çağında Tanrı, ordunun arkasındadır. Diğer yandan, laik neo-fundamentalistler ise dini argümana ihtiyaç duymamaktadırlar. Onlara göre İsrail Savunma Güçleri Zahal, çok iyi donanımlı ve iyi eğitimli bir ordudur. Herhangi bir zamanda ortak düşman kuvvetlerini rahatlıkla yenebileceğine inanırlar.

İsrail sağının en önemli özelliklerinden birisi Batılı anlamda bir muhafazakar sosyo-ekonomik platform oluşturmamasıdır. Zaten böyle bir yapı da olmamıştır. İsrail sağının dikkat çeken hususiyeti, Arap-İsrail çatışmasına çözüm noktasında askeri bir yaklaşım sergilemesi ve İsrail'in istikbaldeki sınırları için maximalist görüşlere sahip olmasıdır. Bu açıdan radikal sağ, 'Büyük İsrail' topraklarına sadakat besleyen; ancak siyasal gerçekleri dikkate almayan, tüm dünyadan gelecek baskılara karşı koymak için halkın gücüne inanan kişilere yönelik politikalar geliştiren gruplar olarak tarif edilebilir. Bu sebeplerle radikaller, dış politika ve diplomasiye çok fazla ehemmiyet vermezler. Onlar için kutsal toprakları ellerinde tutmak için İsrail'in kendi özgüveni ve kararlılığı yeterlidir.

1.2.3. Din Eksenli Partiler Açısından Batı Şeria ve Gazze Şeridi Topraklarının Anlamı

Anti-Siyonist, Siyonist olmayan, ılımlı din eksenli Siyonist ve ateşli 'yeni Siyonist' gibi birbiriyle çelişkili görüşleri savunanların tamamı, kendi ideolojik bakışlarını meşrulaştıracak kaynakları Eski Ahit ve Talmud'da bulmuşlardır. Bu ortak kaynağı

sağlayan Eretz Yisrael'in (İsrail toprağı / Vadedilmiş Topraklar) yeniden ihya edilmesi ve bu topraklara nihai dönüşle meşgul olan Museviliğin eskatolojik[85] geleneği idi.

Siyon'a dönüşün Mesihi rüyası, Yahudi düşüncesinde yaklaşık 2 bin yıldan beri başlıca unsur olmuştur. Siyasal kadrolar arasındaki ayrılık bu diriliş hakkında değil, dirilişe vesile olacak İlahi eli devreye sokmada insanların rolü hakkında olmuştur. Manda yönetimi dönemi Filistin Yahudiliği içinde bu konudaki inanış farklılıklarının ortaya çıkardığı onlarca grup bulunuyordu. Bu zaman diliminde, kurulacak İsrail devletinin sınırlarıyla ilgili dört ayrı pozisyon gelişti ve DSÖ içindeki iki büyük blok da kendi aralarında bölündüler. Lissak ve Horowitz'in yaptıkları özet şunu göstermektedir:

> *'Fundamentalist tutum Ürdün Nehri'nin iki yakasındaki 'İsrail Toprakları'nda mutlak Yahudi egemenliğini savunuyordu. Bu görüş, temel olarak, Yahudi halkının 'babalarından miras kalan' tarihi ve dini hakları inkar edilemez, kavramına dayanıyordu. Bu tutuma temel destek Revizyonistlerden ve Mizrahi'den geldi; ama İşçi hareketleri içinde de taraftar buldu. Siyonist hareket içinde bir azınlığın bilgisi dahilinde olan ikinci tutum, münhasıran Yahudi egemenliği yerine daha büyük bir toprak çerçevesini tercih etti. 'Çift-Milletlilik' adını verebileceğimiz bu tutum, ilk olarak Brit Shalom tarafından desteklendi ve onaylandı; daha sonra da Hashomer Hatzair'den (İşçi hareketinin bir kısmı) önemli bir destek aldı. 1937 yılında Weizmann ve Ben-Gurion tarafından savunulan ve 1946'da Siyonist Örgüt tarafından nihai olarak benimsenen üçüncü tutum, Filistin'in bir bölümünde bağımsız bir Yahudi devleti kurmak için en azından Siyonist hedeflerde bir toprak sınırlamasını kabul etti. Bu görüşü savunanlar, Yahudi devleti ile Yahudi milleti arasındaki ilişkiyi bağı tamamen inkar*

[85] Yazılı ve sözlü geleneğin çok farklı manalara çekilebilen temsili hikayeler ve kıssalar kullanan tarzı.

etmediler; ancak en azından kısa vadede Siyonizm'in uygulanabilir hedefleri için esnekliği savundular. Dördüncü tutum ise bu ideolojik ikilik hususunda verilecek kararın, Filistin'in tamamında bir Yahudi çoğunluk sağlanmasına matuf Yishuv'un sayısal olarak büyümesine fırsat tanınacağı bir zaman dilimine kadar ertelenmesinin yollarını araştırdı. Bu görüşün başlıca siyasi uygulaması, Yahudiler çoğunluğu elde edinceye kadar Filistin'de yabancı bir yönetimin devam ettirilmesiydi. Bu tutum, hem İşçi hareketinde hem de Ezrahim grubunda taraftar buldu.'[86]

Manda döneminin bu dört bakış açısı asla partilere has olarak kalmadı. Özellikle din eksenli oluşumlar daha manda yönetimi döneminde köklü değişiklikler geçirdiler ve kanaatleri de değişti. Ha-Mizrahi, onun işçi yan kuruluşu Ha-Poel Ha-Mizrahi ve bunlarla birlikte anti-Siyonist Agudah, DSÖ'nün kuruluşu ile devletin kuruluşu arasındaki zaman diliminde, devlet ve devletin sınırları ile ilgili tutumlarında çarpıcı kaymalar gösterdiler. Mizrahi'nin toprak konusunda temel tutumundan 1949'da İşçi Partisi (o dönemde Mapai) ile İttifak kurmaya doğru kaymasını ve toprak bölünmesini kabul eden tutumunu tartışmadan önce, devlet öncesi dönemde meydana gelen bu kaymaların arkasındaki faktörlerini tanımlamak oldukça faydalı olacaktır.

1.2.3.1. Mizrahi ve Pragmatik Siyonizm

Mizrahi hareketinin ilk 'pragmatik' yaklaşımı, liderlerinin Mesihçi Musevilikle Siyonizm arasında bağlantı kurmak için bir teşebbüste bulunmak yerine dünya Yahudilerinin pratik ihtiyaçlarını sağlamaya yönelik fikirlerine dayanmaktadır.

[86] A.g.e., s. 134-135.

Mizrahi'nin kurucusu Haham İsaac Jacob Reines için, 'kurtuluş ve diriliş için Musevi 'ruhu'nu kurtarmak yerine, baskı ve zulme maruz kalan Yahudi 'vücudu'nu kurtarmak' daha önemliydi. Buna en iyi örnek, Büyük Britanya hükümetinin 1903'te bir Yahudi kolonisi için hazırladığı Uganda (günümüzdeki Kenya) önerisine Mizrahi'nin verdiği destektir. Theodore Herzl İngiliz önerisini Siyonist Kongre delegelerinin önüne getirdiği zaman, söz konusu teklif örgütte yeni ve önemli bir ideolojik kırılmaya sebep oldu. Chaim Weizmann ve çoğunluğunu Rusya kökenli bir hizibin oluşturduğu sosyalist blok, bir 'ara istasyon' ya da 'bir gecelik barınma' bile olsa Uganda teklifine muhalefet ettiler. Teklif lehine görüş beyan eden delegelerin çoğunluğu Batı Avrupa ve Amerika'dan gelenlerdi. Mizrahi delegelerin büyük bir bölümü Doğu Avrupa kökenli olmalarına rağmen Uganda teklifinin en güçlü destekçileriydi ve İngiliz hükümeti ile birlikte hareket etmesi için Herzl'e ruhsat verilmesi yönünde oy kullandılar. Herzl'in İngilizlerle yapılacak müzakerelere katılımı için verilen önerge 295 kabul, 178 ret ve 99 çekimser oyla geçtiğinde, DSÖ hemen hemen tam ortadan bölünüyordu. Herzl, bu zaferin fazla pahalıya mal olacağı ve küçük de olsa bir grubun DSÖ'dan ayrılacağı endişesiyle Uganda önerisi hakkındaki düşündüklerini çabucak değiştirdi.

Siyonist hareketin bu ilk safhasında, Mizrahi hareketinin içindeki ultra-ortodoks kesime 'dirilişin Siyonu' ve 'Filistin dışında kurulabilecek bir ülkenin Siyonu' arasında net bir ayırım yapması gerektiği mesajını verdi.[87] Pek çok ortodoks Yahudi arasındaki bu farklılıkları uzlaştırmak için Haham Abraham İsaac Kook'un epey bir çaba sarf etmesi gerekecekti.

[87] Bakınız, Amos Elon, *Herzl*, Holt, Rinehart ve Winston: New York, 1975.

1.2.3.2. Mizrahi ve Mesihi Siyonizm

Haham Kook, İngiliz mandası altındaki Filistin'de ilk Aşkenaz Hahambaşısıydı. Shlomo Avineri onu 'din eksenli gelenek içinde var olan İsrail toprağı merkezli düşünceyi Filistin'e yeniden yerleşmek şeklinde yeniden yorumlayan ve Siyonizm'in siyasi ve pratik faaliyetini radikal ve devrimci bir kisveye büründüren adam'[88] olarak tanımlar.

Kook'un çabaları, Siyonistlerle ultra-ortodoks Yahudiler arasında bazen şiddete kadar dönüşen yoğun düşmanlığın üstesinden gelmeye yönelikti. Kook, kendisinin Kabbalist eğilimlerinden (tıpkı kendisinden önceki Haham Alkalai gibi) dolayı bu görevin üstesinde gelebilecek aletlere sahipti. Kabbala, kendi iç mantığının bir parçası olarak gerçek ile inanç arasındaki farkı ortadan kaldırıyordu. Kook'un şu satırları Kabbalist bakış açısının din eksenli ve laik Siyonist akımları barıştırmakta ne şekilde kullanıldığını özetler mahiyettedir:

> *'... Laik Siyonistler kendilerinin bilmediği neyi istiyorlar? İsrail'in Ruhu Tanrı'nın Ruhu ile o kadar yakın bir bağlantı içindedir ki, laiklerin niyeti ne olursa olsun bir Yahudi milliyetçisi kendisine rağmen, hatta kendi iradesine karşı bile İlahi bir ruhla dolu olabilir. Bir birey, kendisini yaşamın kaynağına bağlayan bağı kesebilir; ancak bir bütün olarak İsrailoğullarını asla. Onun bütün aziz mülkleri –toprağı, lisanı, tarihi ve gelenekleri- Tanrı Ruhu'nun kaplarıdır.* [89]

---

[88] Shlomo Avineri, *The Making of Modern Zionism: The Intellectual Origins of the Jewish State,* Basic Books: New York, 1981, s. 188.

[89] Rabbi Abraham Isaac Kook, "Lexights for Rebirth" İçn. Hertzberg, a.g.e. s. 427-431. Ayrıca Kook ile alakalı derin bir değerlendirme için bakınız, Martin Buber, *On Zion: The History of an Idea,* Schocken Books: New York, 1973.

Böylelikle Kook, Siyon'a dönüş için duyulan ihtiyacın yalnızca Tanrı'nın eşref saatinde gerçekleştireceği Mesihi bir yardımla olmayacağı, tam tersine bu dönüş için çaba sarfetmenin her yaşayan Yahudi için acil bir zorunluluk olduğu inancını meşrulaştırıyordu. Dolayısı ile nihai diriliş için beklemek veya laiklerin çabalarını reddetmek gerekmiyordu. Tanrı'nın isteğini yerine getirdiklerini bilmeyen laik-milliyetçi öncüleri gibi pratik insan eylemi ile de bu diriliş pekala gerçekleşebilirdi.

Kook'un düşünceleri, Filistin'deki ikinci nesil din eksenli Siyonistler üzerinde, özellikle de Üçüncü Aliya (1919-1923) kuşağı arasında büyük etki yaptı.[90] Bu üçüncü göç dalgası ağırlıklı olarak işçi ve sosyalist kökenli kişilerden oluşuyordu; ancak göç eden onbinlerin arasında, özellikle Polonya ve Litvanya'dan gelen 'Torah ve Avodah' (Tevrat ve Emek) olarak bilinen din, milliyetçilik ve sosyalizm kavramlarından bir sentez yapmaya çalışan Tze'irei Mizrahi adlı Mizrahi Gençlik Hareketi'nin pek çok genç işçisi de vardı.[91]

Bu sentez teşebbüsü samimi ve bir dereceye kadar da başarılı olmasına rağmen Mizrahi içindeki bir hizip (Ha-Poel Ha-Mizrahi), dinden çok ideolojinin sosyalist ögeleri üzerinde yoğunlaşmaya meyletti.[92] Bu grubun önde gelen ideologu Shmuel Landau idi. Landau'nun değerler hiyerarşisi önce Ha-Poel Ha-Mizrahi'nin, daha sonra da MafDaL'ın ideolojisi olacaktı. Landau bir taraftan Sosyalist İşçi Hareketi'nin kendi Yahudi köklerinden kopuşunu eleştiriyor bir taraftan da Diaspora Yahudiliği içinde gelişmiş 'parazit yaşam biçimini' lanetliyordu. Ona göre '*Tevrat, emek olmaksızın yeniden doğamaz; bir yaratıcı olarak emek ve millet inşa eden güçler de Tevrat olmaksızın yeniden doğamaz. Bütün diğer milli değerler bir dereceye kadar mutlak araçlar olarak millete*

[90] Aliya kavramı, İbranicede 'yukarı çıkmak', 'yükselmek' anlamlarına gelir. Fakat İsrail terminolojisinde, Diaspora Yahudilerinin İsrail'e göç etmesi anlamına kullanılır.
[91] Schiff, a.g.e. s. 43-44.
[92] Ha-Mizrahi ve onun kısa bir süre sonra oluşan İşçi kanadı Ha-Poel Ha-Mizrahi, 1955'te birleşerek MafDaL'ı ortaya çıkardılar.

hizmet edebilir. Hatta vatanın yeniden inşası bile ikinci sırada gelir. Vatan, millet için meydana getirilir, millet vatan için değil'di.[93]

Bu güçlü din eksenli milliyetçilik, İngiliz hükümeti tarafından hazırlanan Peel Komisyonu'nun önerdiği Filistin'i İsrail ve Filistin devletleri arasında bölme teklifine Mizrahi'nin verdiği ret cevabında kendisini gösterdi.[94] Oysa Genel Siyonistler içinde küçük bir azınlığın görüşlerini yansıtan Chaim Weizmann, 1936'da her ne kadar sınırları belli olmasa da Peel Raporu içinde yer alan bölme prensibini kabul etti. İşçi kökenli pek çok grup da bölünmeyi destekledi.[95] Haham Meir Berlin'in (Bar-İlan) başını çektiği Mizrahi, DSÖ ve Siyonist Kongre içinde bölünmeye karşı çıktı. Mizrahi, Genel Siyonistlerin pek çoğu ile iki (ya da üç) ayrı devletin olduğu bir bölünme yerine tek bir çift-uluslu devleti savunmayı sürdüren sol kanada mensup Ha-Shomer Ha-Tz'air'in birlikte oluşturduğu muhalif gruba katıldı. 1935 tarihinde DSÖ'den ayrılan Jabotinsky ve Revizyonistler de plana karşı çıktılar.

Haham Bar-İlan, bütün kutsal toprakların yeniden ihyası için çabalamanın Yahudilerin dini bir görevi olduğunu öne sürdüğünde Mizrahi hareketinin kurucusu Haham İsaac Jacob Reines'in 'pragmatist' yaklaşımından köklü bir şekilde uzaklaşmış bulunuyordu. Ona göre '*Filistin, mültecilere vatan bulmak için yapılmış olan bir talebe verilen cevap değildi. Tam tersine tarihi bağları ve İlahi vaadin faziletiyle zaten Yahudilerindi ve bir kez daha onlar vatana sahip olmalıydılar.* [96]

Haham Bar-İlan'ın bu bakış açısı ile o güne kadar sınırlarından çok işlevi önemli olan kutsal İsrail topraklarının sınırları Mizrahi'nin öncelikler sıralamasında zirveye oturdu. Mizrahi artık Kudüs ve El Halil'in içinde olmadığı bir devleti kabul etmiyordu.

---

[93] Samuel Hayyim Landau, "Toward en Explanation of Our Ideology" İçn. Hertzberg, a.g.e. s. 434-439.
[94] Laqueur, a.g.e. s. 518-519.
[95] a.g.e., p. 520.
[96] Rael Jean Isaac, *Israel Divided: Ideological Politics in the Jewish State,* Johns Hopkins University Press: Baltimore, 1976, s. 42.

Eretz Yisrael'in bir parçasında gerçekleşecek bir dirilişe değil, bütün bir vatandaki dirilişe inanıyorlardı.

Yine de Haham Bar-İlan'ın bölünmeye karşı politikası Mizrahi'nin içindeki tek ses değildi. İleride Mizrahi-MafDaL birlikteliğinin lideri olacak olan ve kabinede bakan olarak görev yapan Haim Moshe Shapira'nın da içinde bulunduğu bir grubun parti içindeki rahatsızlığı devam etti. Bu azınlık Bar-İlan'ın konumunun uygulanamaz olduğunda ve ülkenin Bar-İlan'ın değil İngilizlerin kontrolü altında olduğunun algılanılması gerektiğinde diretiyordu.

Mizrahi'nin kendi içinde bir mutabakat sağlanamasa da DSÖ'nün Mayıs 1942 tarihinde New York'ta yaptığı ve örgütün Biltmore programının formüle edildiği toplantısında, Revizyonistler hariç bütün Siyonist kamplar bir mutabakat sağlayabildiler. Biltmore programında sunulan teklifler, bir Yahudi devleti ve sınırsız bir göç çağrısı yapıyordu. Teklif Genel Siyonistler, Mapai ve Mizrahi tarafından kabul edildi. Mizrahi'nin onayını, gelecekteki devlet için nihai sınırların bir tanımının olmaması kolaylaştırmıştı.

Buna karşılık, DSÖ içindeki hiziplerin büyük çoğunluğu, halihazırda örgütün dışında olan Revizyonistlerin kavgacı tutumuna biraz daha yakın hareket ettiler. Yalnızca Ha-Shomer Ha-Tza'ir ve Agudat Yisrael bir devlet için yeni bir canlanma hareketine karşı çıktılar. Ha-Shomer Ha-Tza'ir çift-uluslu bir devlet fikrinde ısrar ediyordu. Agudat, bazı açılardan, Avrupa'daki katliam haberlerinden ve Filistin'deki Arap milliyetçilerin anti-Siyonist hareketlerinden ötürü Filistindeki Siyonistlerle işbirliği yapma yönünde uzlaşma yapmıştı; ancak Agudah'nın daha zayıf işçi kolu PAY (Poalei Agudat Yisrael) 1944 yılında bir Yahudi devleti fikrini açıkça desteklemesine rağmen kendisi 1948'e kadar devlet kavramını kabul etmek istememişti.

Önde gelen iki dini parti, Mizrahi ve Agudat Yisrael'in her ikisi de İngiliz yönetimi altında geçen yaklaşık 30 yıl içinde devlet ve toprak konusunda takındıkları tutumda

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM K...
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

önemli değişiklikler yaptılar. Agudat, anti-Siyonist bir tutumdan pragmatik ve gayr-i Siyonist bir konuma kaydı. Nihayetinde de İsrail'i, Avrupa Yahudilerinden ayakta kalanlar için bir sığınak olarak kabul etti. Bir teşebbüs olarak Siyonizm'i, bir mahal / yer olarak da İsrail'i bu isteksiz kabulleniş Agudah'yı, bir Siyonist hareket kimliğine götürmedi. Agudat'nın tutumu ne devlete bir kutsallık atfetmeye, ne de parti üyelerinin devleti dirilişin bir başlangıcı olarak tanımlamalarına kadar varmadı.[97] Agudah'nın operasyonel ideolojisi, kurumsal bir ayrılıkçılık olarak kaldı.

Diğer yandan Ha-Mizrahi, aynı dönem içinde devlet kavramından vazgeçerek pragmatik Siyonizm'den Mesihi Siyonizm'e doğru kaydı ve dinin milliyetçileştirilmesi ideolojisini takip etti. 1948'de devletin kurulması sırasında parti Siyonist İşçi Partisi Mapai ile koalisyona girmeyi hemen kabul etti. Bunu takip eden 20 yıl boyunca Ha-Mizrahi ve Ha-Poel Ha-Mizrahi ve 1955'ten sonra MafDaL, devlette dinin statüsünden ziyade diğer konular üzerinde zaman zaman koalisyon ortaklarından farklı bir konumda yer aldılar. 1967 savaşında kazanılan topraklar, Mizrahi hareketinin ilk döneminin hayati bir parçası olan Mesihi güçlerin yeniden uyanmasına yardımcı oldu; bununla birlikte aynı savaş Agudah'nın pozisyonunu değiştirmesinde başarılı olamadı.

[97] Don-Yehiya, "Origins and Development of the Agudah and MafDal Parties" *Jerusalem Quarterly* 20 (Yaz 1981), 58.

II. İSRAİL DIŞ POLİTİKA AKTÖRLERİ

2.1. Siyasal Kültür, Partiler ve Menfaat Grupları

İsrail politik sistemi, başbakanını halkın direkt seçtiği bir temsili demokrasidir. Başbakanın direkt seçimi ancak son üç seçimde (1996, 1999 ve 2000) uygulanmış olan bir yeniliktir ve bir sonraki seçimlerde eski dolaylı seçim sistemine dönülmesi hususunda parlamenter düzeyde çalışmalar tamamlanmak üzeredir. Seçim sistemi 120 sandalyeli parlamentoya maksimum sayıda partiyi alacak şekilde kurulmuş olup tek bölge - tek liste seçimi uygulanan seçimlerde baraj ancak yüzde 1,5 olarak belirlenmiştir. Bu sebeple parlamentodaki parti sayısı hemen sürekli olarak onun üzerinde olmuş ve ülke 50 yıl içerisinde kurduğu 15 hükümetin tamamını en az üç partinin oluşturduğu koalisyonlarla geçirmiştir. Seçim sistemi zaman içinde siyasal sistemi taşıyan iki büyük partinin (İşçi Partisi ve Likud) küçülmesine ve küçük partilerin büyümesi ya da artmasına yol açmıştır. İşçi ve Likud partileri, temel ekonomik ve dış politika meselelerinde birbirleri ile anlaşamadıklarından bu ikisi ancak üç hükümette aynı çatı altında bulunabilmiş, (1983, 1986 ve 2000 Milli Birlik hükümetleri) diğer durumlarda her iki parti ile de koalisyon kurma esnekliğine sahip olan dindar partiler koalisyon ortağı olmuşlardır. Çok kısa ömürlü bir azınlık hükümeti haricinde İsrail'in bütün hükümetlerinin en az bir dindar parti ortağı olmuştur. İsrailli seçmenler arasında dindarların sürekli iktidarda olması ile alakalı, 'Burada seçimler kimin iktidara geleceğini değil, kimin dindarların ortağı olacağını belirler.' eleştirisi sıkça yapılır.

Ülkeyi yöneten koalisyonlar ya İşçi Partisi etrafında ya da Likud Partisi etrafında kurulmuştur. İşçi Partisi 1977 yılındaki seçim yenilgisine kadar ülkeyi aralıksız olarak

yönetmiştir. Ülkenin kurucusu ve ilk başbakanı olan David Ben Gurion döneminde İşçi Partisi ülkeyi 'tek parti' mantığı ile yönetmiş; ancak bu iktidarını sağlamlaştırabilmek için sürekli olarak din eksenli partilerin desteğini almaya çalışmış ve bu uğurda bu partilere önemli tavizler vermek durumunda kalmıştır.[98] Devlet öncesi dönemin sosyalist Kibutz hareketinin bir ürünü olarak görülen İşçi Partisi'nin sosyalist yönü ekonomi-politikte baskın olmakla birlikte bu ideolojik yapı partinin Arap ülkeleri ve Filistinlilerle olan ilişkileri hakkında bir ipucu vermez. İşçi Partisi, rakibi Likud Partisi'ne kıyasla her zaman daha 'güvercin' politikalar benimsemiş olmakla birlikte zaman zaman liderliği ile birlikte daha şahin tavırlar takınabilmiştir. Kurduğu koalisyonların büyük ortağı olduğu durumlarda İşçi Partisi dış politika kararlarını tek başına almaya özen göstermiştir.

Likud Partisi, Jabotinsky'nin Revizyonist-Liberal Siyonist geleneğinin ürünü olan bir partidir ve 1977'den sonra İsrail politikasına ağırlığını koymayı başarmıştır. Çalışmamız açısından bakıldığında en önemli dış politika prensibi, Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nde yerleşimcilik faaliyetlerine destek vermektir. Likud iktidarlarında yeşeren yerleşimcilik faaliyeti din eksenli radikal sağın oy tabanını oluşturmuştur. Likud Partisi'nin iktidarda olduğu dönemlerde İsrail hükümetlerinin daha şahin politikalar izledikleri iddia edilebilirse de, İsrail'in Arap ülkeleri ile yapmış olduğu tam olarak uygulanabilmiş tek barış anlaşması olan 1979 Camp David Anlaşması da bir Likud iktidarı döneminde yapılmıştır. Dolayısı ile Likud'un gerekli gördüğünde reelpolitiğe kaydığı iddia edilebilir.

Siyasal partiler arasında Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile alakalı söylemleri bir şekilde İsrail dış politikasına etki edebilmiş olanlardan biri de sol tandanslı Meretz Partisi'dir. Temelde İşçi Partisi'nin doğal ortağı olarak görülen Meretz Partisi, milletvekilleri arasında Arap şahsiyetler de bulunan bir partidir ve iki devletli çözümü benimsemiştir. Oslo

[98] David Ben Gurion'un din eksenli partilere vermek zorunda kaldığı tavizler hakkında aşağıda VI. Bölüm'de 1948-1956 Dönemi'ne bakınız.

Süreci'nde İshak Rabin hükümetine vermiş olduğu kayıtsız destek İsrail'in dış politikasında etkili olmuştur denilebilir.

Bu üç parti dışındaki küçük siyasal partilerle alakalı bilgiler yeri geldiğinde ilerleyen bölümlerde verilecektir. Tezimizin kapsamına uygun olarak burada din eksenli radikal sağ partilerin İsrail dış politikasındaki yerini inceleyeceğiz.

2.2. Din Eksenli Radikal Sağın Dış Politika Aktörleri Arasındaki Yeri

Din eksenli oluşumların dış politika söylemini belirleyen iki ayrım mevcuttur. Bunlardan ilki birbirlerinin farklarını ortaya koyan 'dünyevi güç kullanımı ile İsrail devletinin kurulup kurulamayacağı' konusundaki kanaatleridir, ki bu Siyonist ve anti-Siyonist bloğu oluşturmuştur. İkinci ayrım her oluşumun kendi geçmişi ile olan farklılaşmasını belirler ki bu da Mayıs 1967 gelişmeleri ile birlikte Batı Şeria topraklarının İsrail'in eline geçmesi olayıdır. Bu tarihten sonra din eksenli oluşumların hemen tamamında 'güç kullanımını meşru gören' eğilimin güç kazandığını görmek mümkündür.[99] Kudüs'te ve Batı Şeria'da bulunan bazı kutsal mekanların ele geçirilmesi din eksenli oluşumların devlete yönelttikleri talepleri artırmıştır. İsrail politikasının din eksenli partileri üç blokta incelenebilir: Agudah partileri, Mizrahi partileri ve Şas Partisi.

2.2.1. Agudah Partilerinin Dış Politika Talepleri

1967'ye kadar Agudah Yisrael'in dış politikayı ilgilendiren bir söylemi yoktu. Tek talebi, muğlak bir ifade olan 'bütün milletlerle barış içinde olmak' ve 'İsrail Ordusu'nun

[99] McLaurin, R.D., Muhammad Mughisuddin, Abraham R. Wagner., *Foreign Policy Making ind the Middle East: Domestic Influences on Policy in Egypt, Iraq, Israel and Syria.*, s.177-178.

Yahudilik dininin getirdiği kurallara uymasını sağlayarak İlahi lütufları celbetmek'ti. Diaspora Yahudiliği ile ilişkilerin geliştirilmesi ve 'Geriye Dönüş'ün teşvik edilmesi gerektiğini vurguluyordu. Bu tarihten sonra partinin ideolojik örgüsünde etkili olmaya başlayan Rav Schneerson, partiyi olduğundan daha sağa kaydıracaktır. Schneerson'un görüşleri tam anlamıyla partinin yönetimiyle örtüşmese de bu şahin haham 1967'den sonra herhangi bir çekilmeye karşı çıkmış ve 1973'te İsrail Ordusu'nun Şam'a girmesi gerektiğini savunmuştur.

Anti-Siyonist olmakla birlikte kaderini İsrail Devleti ile birleştirmiş görünen PAY, dindar partiler arasında Arapların toprakları ve Arap göçmenler sorunu gibi konularda ilk görüş bildiren parti olmuştur. PAY, 1948 toprak kazanımları ile birlikte İsrail tarafında kalmış olan Arapların topraklarının istimlak edilmesi ve bu insanların 'Kutsal İsrail Toprakları' sınırlarının dışında bir yerlere yeniden yerleştirilmesi gerektiğini savunuyor ve göçün ayırdığı ailelerin birleşmesinin ancak İsrail'i tanıyan bir barış anlaşması çerçevesinde ele alınabileceğini vurguluyordu.[100]

2.2.2. MafDaL'ın Dış Politika Talepleri

Agudah partileri gibi MafDaL'ın da 1967'ye kadar şekillenmiş bir dış politika söylemi yoktu. 1955, 1959 ve 1965 seçimleri öncesinde partinin söyleminin dış politika ile ilişkilendirilebilecek noktaları, 'İsrail'in varlığının korunması, bu varlığı tanıyacak bir barışın sağlanması için çaba gösterilmesi ve bu varlığın uluslararası tanınmasını sağlamak üzere BM'de destek aranması' ifadelerinden ibarettir.[101] 1967'de Batı Şeria topraklarının ele geçirilmesi Orta Doğu'da hemen bütün parametreleri değiştirdiği gibi din eksenli

[100] Brecher, Michael., *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process.*, Oxford University Press: London, 1972, s.180.
[101] Brecher, Michael., a.g.e., s. 179-180.

partilerin söylemlerini de değiştirdi ve o güne kadar 'varlığını devam ettirme' üzerine kurulu politikalar çoğunlukla yerini 'maksimalist Büyük İsrail' idealine kurulu politikalara bıraktı. Bu yeni trendde ilk yer alan din eksenli parti MafDaL'dır.

Yine de partinin 1967 sonrası politikalarını belirlerken kullandığı retorik ve teorik altyapı bu tarihten önce oluşmuştur. Örgütün ilk ruhani lideri Rabbi Reines, çok ihtiyatlı ve pragmatik politikalar izlemeyi tercih etmiştir. Siyonizm ona göre Mesihçi bir fenomen, diriliş çağını simgeleyen bir örgüt değil, tam tersine sürgün hayatı yaşayan Yahudilerin karşı karşıya bulunduğu sorunları halletmeye talip pragmatik bir çözüm organıdır. Bu ılımlı çizgi Rabbi Avraham İtzhak Hacohen Kook'un etkili olduğu 1920'li ve 1930'lu yıllarda değişir. 1921 yılında Filistin'deki Yahudilerin ilk Aşkenaz Hahambaşısı olan Kook, Mizrahi düşüncesine güçlü bir maksimalist unsuru eklemlemeyi başarır.[102]

Kook'un laik Siyonizm'in dirilişin başlangıcını gösterdiği yönündeki kanaatiyle birlikte hareket, vaadedilmiş topraklara tutkulu bir yaklaşım sergilemeye ve Filistin'in bölünmesine karşı şiddetli bir düşmanlık beslemeye başlar. Eylemlerinde radikalizm olmamasına rağmen İsrail toprağının bütünlüğü ve bu bütünlüğün korunabilmesi için Arapların dikkate alınmaması hususunda dile getirilen görüşler bir hayli radikaldi. Mizrahi hareketinin maksimalist duruşu 1940'lı yıllarda değişmeye başladı. Hareket, Ben-Gurion'un Filistin'in uygun bir yerinde bağımsız bir Yahudi devleti kurulmasını öngören 1942 tarihli Biltmore Planı hakkında bir hayli şevkliydi. Avrupa'daki Yahudilerin soykırımına uğradığını öğrenen dindar Yahudiler, Filistin'in bir kısmında kurulacak bir Yahudi devletinin hiç güvenliği olmayan bir başka yere tercih edileceği sonucuna vardılar. 1949'dan sonra da dini kesim bağımsızlığa giden yolun ana partisi Mapai ile uygun bir ortak politik çizgi izledi.

---

[102] Eliezer Don-Yehiya, 'Jewish Messianism, Religious Zionism and Israeli Politics: The Impact and Origins of Gush Emunim', *Middle Eastern Studies*, C. 23, No. 2 (Nisan 1987), s. 222-225.

Din eksenli Siyonist kampın siyasi duruşu 1967 savaşından sonra büyük bir oranda ılımlı soldan maksimalist sağa kaymıştır. 1967 tarihine kadar bu kampın başat örgütleri Ulusal Dini Parti ve Mizrahi hareketi daha çok pragmatik, Mesihçi bir fikri öngörmeyen ve ılımlı bir politika izleyegelmişlerdi. Söz konusu örgüt ve partiler iktidardaki Mapai partisinin ne güvenlik politikaları ne de dış politikası ile ilgilenmişlerdi. Ancak, 1967 savaşı pek çok şey gibi radikal sağın temel politikalarını da temelden etkiledi. 1967 savaşı sonrası Gush Emunim, Mesihçiliği ön plana çıkaran bir söylemle ortaya çıkmaya başladı.

MafDaL 1967 sonrası dış politika taleplerini, bu toprakların Eski Ahit'te va'dolunan İsrail toprakları olduğu inancı ile 'Kudüs'ün kutsal mekanlarının Ürdün'e geri verilmesine kesinlikle karşı olmak ve Batı Şeria topraklarının İsrail'in elinde kalmasını sağlamak' olarak belirlemişti. Bu tarihten itibaren MafDaL sempatizanları tarafından kurulacak olan Gush Emunim hareketi de kendisini Batı Şeria topraklarının üst yapısının 'Yahudileştirilmesine' adayacak ve yerleşimcilik politikasını destekleyecektir.

MafDaL'ın dış politika taleplerini bastırmada kullandığı yöntemlerin başında, bu hususta kendisi gibi düşünen Likud'un koalisyonlara katılmasına çaba sarfetmek gelir. Hükümetin İşçi Partisi bloğu tarafından kurulduğu durumlarda işe yaramayan bu taktik ilk kez 1973 yılında kullanılmış ve zamanın başbakanı Golda Meir'e zor anlar yaşatmıştır.[103]

1980'lerde partinin başına geçen Avner Shaki, parti söylemini daha sağa kaydırdı. Öyle ki gözlemciler 'Arapların zorla tasfiyesi' haricinde Kach söylemi ile MafDaL söylemi arasında fark göremiyorlardı.[104] Partinin oy potansiyelinin Gush Emunim'in tabanıyla kesişiyor olması partiyi sürekli daha şahin politikalar izlemeye yönlendirdi. 1990'larda partinin daha ılımlı Zevulun Hammer yönetimi ile 'Yahudi yerleşimcilerinin

[103] McLaurin, R.D., ve diğerleri, a.g.e., s.192.
[104] Reiser, Stewart., "The Religious Parties as a Support System for the Settler Movement." İçn. Bernard Reich ve Gershon R. Kieval, (der.) *Israeli Politics in the 1990s, Key Domestic and Foreign Policy Factors.*, Greenwood Press, New York, 1991, s. 84.

haklarını koruyacak şekilde dizayn edilmiş bir Filistin haritasına' evet demeye hazırlandığı söylenebilir.

2.2.3. Şas Partisi'nin Dış Politika Talepleri

1984'te kurulan parti bugün İsrail'in üçüncü büyük partisidir. Sefarad kökenli insanların partisi olarak bilinir. 1999 seçimlerinde ulaştığı 17 milletvekili sayısıyla İsrail politikasının vazgeçilmez bir aktörü olmuş ve bundan sonra partinin dış politika talepleri artmaya başlamıştır.

Şas Partisi için yerleşimcilik temelde bir 'yerleşim' sorunudur. Partinin manevi lideri Ovadya Yosef, 'insan canının topraktan daha kutsal olduğu ve can kurtarmak için topraktan (İsrail toprağı da dahil olmak üzere) taviz verilebileceği' fetvasıyla Şas'ın Batı Şeria Toprakları konusundaki yerini belirlemiştir.[105] Partinin tabanının liderlik kademesinden daha 'şahin' olduğu gerçeği parti liderlerinin Filistin'le barış ve toprak tavizi gibi konularda daha dikkatli davranmasını dayatmaktadır. Bütün bu söylenenler ortak bir kökenden çıkmış olan Degel HaTorah partisi için de doğrudur. Bu partilerin Batı Şeria toprakları için MafDaL, Gush Emunim ve Kach gibi tutucu olmamasının altında teolojik olarak İsrail Devleti'ni beklenilen 'Mesihi çağın bir parçası veya başlangıcı olarak görmemeleri' yatmaktadır.[106] Dolayısı ile son yıllara kadar bu partiler oy tabanlarının ekonomik ihtiyaçlarını karşılayan ve dini yasamalarla alakalı umdukları sözü veren her partiyle koalisyona girmeye yakın görünmüşlerdir. Şas Partisi'nin her konuda söylenecek bir şeyleri olan bir kitle partisi haline dönüşme eğilimi ortada olduğundan[107] önümüzdeki yıllarda dış politikaya daha fazla karışacaklarını da tahmin etmek yanlış olmaz.

---

[105] Reiser, Stewart., a.g.e., s. 82.
[106] Reiser, Stewart., a.g.e., s. 71-95.
[107] Reiser, Stewart., a.g.e., s. 83.

Tablo 1: İsrail hükümetlerinde MafDaL

Kaçıncı hükümet?	MafDaL hükümete katıldı mı?	Hükümetin toplam sandalye sayısı	MafDaL'ın sandalye sayısı	Toplam bakanlık sayısı	MafDaL'a düşenen Bakanlık sayısı
1.1949	Evet	71	16*	12	3
2.1950	Evet	73	16	13	3
3.1951	Evet	65	10**	13	3
4.1952	Evet	87	10***	16	2
5.1954	Evet	87	10***	16	2
6.1955	Evet	64	10	16	2
7.1955	Evet	80	11	16	2
8.1958	Hayır				
9. 1959	Evet	86	12	16	2
10.1961	Evet	68	12	16	3
11.1963	Evet	68	12	15	3
12.1964	Evet	68	12	15	3
13.1966	Evet	75	11	18	3
14.1969	Evet	107	11	22	3
15.1969	Evet	102	12	24	3
16.1974	Evet	68	10	22	3
17.1974*	Evet	71	10	19	3
18.1977	Evet	62	12	13	3
19.1981	Evet	61	6	18	2
20.1983	Evet	64	6	18	2
21.1984	Evet	97	4	25	1
22.1986	Evet	97	4	25	1
23.1988	Evet	95	5	26	2
24.1990	Evet	62	5	19	2
25.1992	Hayır				
26.1995	Hayır				
27.1996	Evet	66	9	16	2
28.1999	Evet	60	5	18	1
29.2001	Hayır				

* 1949 yılındaki 16 sandalye MafDaL ve Aguda Partilerinin koalisyonu olan Dini Blok'un sandalye sayısıdır.
** 1951 yılındaki 10 sandalyenin 8'i HaPoel HaMizrahi ve 2'si de HaMizrahi Partilerinin sandalyeleridir. Bakanlıklardan ikisi HaPoel HaMizrahi'ye, biri de Mizrahi Partisi'ne gitmiştir.
*** Dördüncü hükümet üçüncü hükümetin büyütülmesi şeklinde kurulmuş ve bu süreçte Mizrahi Partisi bakanlığını kaybetmiştir.
*17. Hükümet ilk kurulduğunda MafDaL içeride değildi. Hükümet kurulduktan dört ay sonra hükümete katılan MafDaL üç bakanlık aldı.

III. MAFDAL'IN DIŞ POLİTİKA'YA ETKİSİ: 1948-1967 DÖNEMİ

1948'den 1955'e kadar iki Mizrahi partisi (ve 1955'ten sonra bu iki partinin birleşmesi ile kurulan MafDaL) Mapai'nin koalisyon ortakları oldular.[108] Bu dönemde iki ortak arasındaki ilişkiye yönelik ortak kanaat Mizrahi-MafDaL geleneğinin Mapai'den din eksenli konularda kopardığı önemli imtiyazların karşılığı olarak bu partiye ulusal güvenlik, ekonomi ve dış ilişkiler politikaları konusunda destek verdikleri şeklindedir.

MafDaL'ın, ileride de görüleceği üzere 1960'lı yıllardan sonra İşçi İttifakı ile dış politika konularında çatışır hale gelmesinin ardında neyin yattığı yoğun olarak tartışılmış bir konudur. Pek çok gözlemci, MafDaL'ın bu politik tavır değişikliğini parti içindeki önemli hiziplerin 1960'lı yıllarda geliştirdikleri Mesihi milliyetçilik ideolojisine atfederler. Yüzeyde bu analizin bazı geçerli yanları olsa da bu, MafDaL ile Mapai arasında devletin kurulduğu 1948 yılı ile 1967 savaşı arasındaki dönemde meydana gelen bazı önemli siyasi çatışmaları ihmal eden bir analizdir. Oysa derinlemesine bir analiz MafDaL'ın daha bu kuruluş yıllarında İşçi İttifakı'nın dış politika kararları üzerine etkili olduğunu gösterecektir. Ancak bu etki MafDaL'ın 1967 sonrasında gösterdiği 'sağ ve radikal tutumlara' doğru bir etki değil, aksine ılımlaştırıcı ve pazarlığa açıcı bir etki olmuştur. Doğrusu MafDaL'ın bu kuruluş yıllarında dış politika konularında Mapai'den daha pragmatik ve realist davrandığı gözlenmektedir. Mali ve askeri destek açısından ABD'ye bağımlı küçük bir devlet için dış politika kararlarında ellerinde çok da fazla seçenek olmadığı gerçeğini MafDaL bazen Mapai'den daha iyi kavramış görünür.

---

[108] 1949'da dört din eksenli parti, Ha-Poel Ha-Mizrahi, Ha-Mizrahi, Agudat Yisrael ve Poalei Agudat Yisrael'in "Tevrat Cephesi" adı altındaki ilk birleşme teşebbüsünden sonra, ki bu girişim çok çabuk dağılmıştı, Mizrahi ve Ha-Poel Ha-Mizrahi, 1955'te MafDaL'ı oluşturan birleşmeyi hayata geçirmeyi başardılar. Din eksenli partiler arasında Birleşik Tevrat Cephesi oluşturma yönündeki girişimler için bakınız: Ervin Birnbaum, *The Politics of Compromise: State and Religion in Israel*, Fairleigh Dickinson Press: Rutherford, N. J., 1970, s. 68-69.

MafDaL, bu 'reel dünyayı iyi kavrayış' ile sonraları gelişecek olan 'Mesihi beklentiler' arasında ciddi tezatlar da yaşayacaktır. Pragmatik Siyonizm ile Mesihi milliyetçilik arasında yaşadığı gel-gitler ve nihayetinde ulaştığı denge, partinin gelecekte izleyeceği dış politikanın yönünü belirleyecektir. Pragmatik politikaların hakim olduğu bu kuruluş dönemini yeniden gözden geçirmek, MafDaL'ın yaşadığı bu ideolojik çatışmayı daha iyi anlamaya yardımcı olacaktır.

Bu dönemde Mizrahi-MafDaL geleneğinin dış politikaya katkısını iki faktör belirlemiştir. Öncelikle MafDaL'ın rolünün seçimlerde sürekli en fazla oyu alan ulusal parti konumundaki Mapai'nin gösterdiği tutumlar, siyasi ihtiyaçlar, iç politikalar ve Mapai içinde sağlanan çeşitli derecelerdeki konsensus tarafından yoğun şekilde etkilendiğini kaydedelim. MafDaL'ın dış politika pozisyonlarını belirleyen ikinci faktör, partinin hükümetin karar almak durumunda kaldığı konularda değişen çıkarlara sahip olduğu gerçeğiydi. MafDaL söz konusu çıkarlarını koruyabilmek için bazen Mapai liderliğine boyun eğen bir din eksenli parti rolünü oynuyor, bazen de kendi bağımsız tutumunu benimseyen MafDaL olarak ortaya çıkıyordu.

3.1. 1948 ve Kudüs'ün Egemenliği Konusu

1949'dan itibaren sırasıyla David Ben-Gurion, Moshe Sharett ve Levi Eshkol, Mapai'yi İsrail siyasi yelpazesinin merkezine yakın tuttular. Çünkü partinin ideolojik anlayışı İsrail'in güvenlik ve ekonomik ihtiyaçlarına endeksliydi ve partinin merkeze yakın konumu parti liderliğine bir hükümet kurma durumunda ılımlı, dindar, laik sağ ya da sola doğru hareket etme esnekliğini sağlıyordu. Bu strateji, Mapai için aşırı sağdaki Herut ya da aşırı soldaki komünistleri kabul edilemez koalisyon ortakları kılıyordu. Bu durumda gelecek yirmi yıl için en güvenilir koalisyon ortaklarından biri olacak olan MafDaL ile iyi

ilişkiler kurmak zorunda kalmıştı. İşte MafDaL'ın ülke kurulalı beri elinde tuttuğu 'imtiyazlar' bu dönemde ele geçirildi.

MafDaL'ın kopardığı imtiyazlar, tahmin edileceği gibi dini ve kültürel alanlardaydı. Mapai'nin çoğunlukla isteksizce verdiği şer'i kanunları yasalaştırma sözünün yanı sıra bu imtiyazlar MafDaL'a devlet kurumlarının kontrolünü ve ekonomik bir taban oluşturma imkanını da sağlıyordu. Böylelikle parti hahambaşılık, din işleri konseyi ve dini eğitim sistemi gibi sivil hizmet kurumlarına kendi adamlarını atayarak yönetim elitinin bir parçası olmayı başardı. Ekonomik alanda bu işbirliği MafDaL'a, Mizrahi Bankası, Mizrahi Yapı Şirketi vs. gibi yapılanmaların kapısını açtı.[109]

Bu dönemde MafDaL ve seleflerinin İşçi İttifakı ile bir çatı altında bulunabilmesinin ideolojik meşruiyetini iki Mizrahi partisinin daha solda olanı, Ha-Poel Ha-Mizrahi sağlamıştı. Ha-Poel Ha-Mizrahi, diğer üç küçük ve birbirine benzeyen din eksenli partiden (Mizrahi, Agudat Yisrael ve Poalei Agudat Yisrael) daha geniş ve heterojen bir seçmen tabanına sahipti. Parti içinde 1949'dan sonra belli başlı üç hizip ortaya çıkmıştı ve bu gruplar kısmen ideolojik konumları itibarıyla birbirinden ayırt ediliyorlardı. Sağcı grup, daha çok geleneksel kentli ortodokslardan meydana geliyordu ve bu grubun başını İsrail İşçi Federasyonu (Histadrut) ile yakın ilişkiye katı bir şekilde karşı çıkan hahamlar çekiyordu. Ha-Maqor (Kaynak) olarak adlandırılan bu grup, Ha-Mizrahi ve Agudat Yisrael'in her ikisi ile de daha yakın ilişkiler kurmayı savunuyor ve gerçekte revizyonist Herut Partisi'nin siyasi ve ekonomik tutumlarının pek çoğunu Mapai'nin

[109] Shmuel Sandler, "The National Religious Party: Towards e New Role in Israel's Political System" İçn. Sam N. Lehman-Wilzig ve Bernard Susser (der.), *Public Life in Israel and the Diaspora*, Bar-Ilan University: Jerusalem, 1981, s. 158-160. İşçi İttifakı ile MafDaL arasındaki tarihi ittifak için alternatif bir açıklama, Eliezer Don-Yehiya, "Religion and Coalition: The National Religious Party and Coalition Formation in Israel" İçn. Asher Arian (der.), *The Elections in Israel, 1973*, Academic Press: Jerusalem, 1975, s. 255-284.'te verilir. Don-Yehiya, İşçi İttifakı ve MafDaL'ın her ikisi de bir hükümette tek başına kalmanın bir kulturkampfa yol açabileceğinden korkuyorlardı ve bu korku tarafların ittifak kurmalarını kolaylaştırıyordu.

politikalarına tercih ediyordu. 1950'li yılların başlarında bu hizip, Ha-Poel Ha-Mizrahi'nin Ha-Mizrahi ile yeniden birleşmesi fikrinin en büyük savunucusu oldu.

Ha-Poel Ha-Mizrahi'nin içindeki ikinci hizip Lamifneh (Dönüş Noktasına Doğru) hizbi idi ve partinin sol muhalif kanadını temsil ediyordu. Temel oy tabanı dindar Kibbutz hareketi olan hizbin az miktarda da olsa bir kentli desteği de vardı. Lamifneh, Histadrut içinde güçlü bir üyelik tabanı edinilmesini savunuyordu ve ideolojik olarak ('Küçük Burjuva') Mizrahi ve ('Reaksiyoner') Agudat İsrail'e muhalifti.

İdeolojik eğilimli bu iki grup arasında Mizrahi partilerinin geleceğini belirleyecek olan Merkezi Blok yer alıyordu. Merkezi Blok ideolojik yönü olmayan bir çıkar grubu idi ve doğrusu lideri sayesinde ayakta duruyordu. Bu karizmatik lider, önce Ha-Poel Ha-Mizrahi'nin, daha sonra da MafDaL'ın liderliğini yürüttü. İsrail politikasında adı partisinden farklı olarak laik-pragmatik bir lider hissi uyandıran Moshe Shapira 1970'te ölünceye kadar kurulan her kabinede yer aldı.[110]

1949'dan 1967'ye kadar hem Mizrahi-MafDaL içindeki büyük hizipler hem de devletin önde gelen partileri, ulusal hedeflerin çoğu konusunda bir mutabakat sağlamışlardı. Bu mutabık konular listesinde olmayan en önemli potansiyel çatışma alanı, devletin meşru karasal sınırlarıydı. Herut Partisi, her ne kadar daha sonraları yayılmacı bir savaşla değil de bir savunma fethi ile ele geçirilmesini istediğini iddia etse de, açıkça devletin sınırlarını genişletme politikası güdüyordu. 1960'ların başında gençlik hareketi (Tze'irim) ortaya çıkıncaya kadar MafDaL içindeki bütün hizipler, bundan mutlu olmasalar da 1949 sınırlarını kabul ettiklerini ifade etmişlerdi. Bu isteksiz kabule rağmen Kudüs kentinin egemenliği konusunda iç çelişkiler yaşamaktan kendini alamadı.

[110] Ha-Poel Ha-Mizrahi içindeki hizip tartışmaları için bakınız, Gary S. Schiff, *Tradition and Politics: The Religious Parties of Israel,* Wayne State University Press: Detroit, 1977, s. 55-57.

Kurulduğu andan itibaren yeni ulus, pek çeşitli konularda sayısız dış politika kararı ile karşı karşıya kalmıştı. Bunların arasında en duygusal olanlar yeni devletin nihai sınırları ve Kudüs kentinin statüsü ile ilgili olanlardı. İsrail'in bütün siyasi partileri, Kudüs'ün Ürdün'ün bir parçası olmasına karşı çıkarken, kendi aralarında kentin İsrail'le bütünleşme seçenekleri ya da kentin uluslararasılaştırılması hususunda ihtilafa düştüler. İsrail Komünist Partisi Maki hariç solcu Mapam'dan sağcı Herut'a kadar bütün laik partiler, Kudüs topraklarının İsrail'le bütünleşmesinde ısrar ediyorlardı. Dört dindar partiden biri olan Agudat Yisrael, kendi anti-Siyonist söylemine uygun olarak Kutsal Kent üzerinde İsrail'in egemenliğine karşı çıktı. Ha-Poel Ha-Mizrahi, kutsal mabetlerin ve mekanların zarar görme tehlikesinden dolayı 1948 yazında uluslararasılaştırmayı kabul etmeye hazırdı. Bununla birlikte eylül ayında Ha-Poel Ha-Mizrahi ve Ha-Mizrahi, kentin uluslararasılaştırılması yerine Kudüs'te bir İsrail denetimi sağlanması fikrini savunma noktasına geldiler.[111]

Bu erken dönemde Kudüs'ün egemenliği haricindeki toprak paylaşımı meselelerinde Mizrahi liderlerinin oldukça esnek oldukları söylenebilir. Mayıs 1948 tarihinde Birleşmiş Milletler (BM) çatışmalara kabul edilebilir bir siyasi çözüm bulmak üzere arabulucu olarak Count Bernadotte'yi görevlendirdiğinde ortaya çıkan Bernadotte planı[112] Ha-Poel Ha-Mizrahi lideri ve Göçmen, Sağlık ve İçişleri Bakanı Moshe Shapira tarafından 'İsrail'in bağımsızlığı, göç ve Kudüs'ün statüsü' gibi kilit konular haricinde 'Eğer toprak değişimi ile barış elde edilebilecek ise müzakere konusu olabilir.'[113] şeklinde vasıflandırıldı. Shapira'nın müzakere konusu olabilir dediği başlıklar altında

[111] Michael Brecher, *Decisions in Israel's Foreign Policy,* Yale University Press: New Haven, Conn., 1975, s. 11.
[112] Bernadotte Planı ile alakalı Ben-Gurion'un kişisel görüşleri için bakınız, David Ben-Gurion, *Israel: A Personal History,* Funk and Wagnall: New York, 1971.
[113] Ben-Gurion, a.g.e., s. 206 ve bölüm 3. Burada Ben-Gurion Shapira'yı, ateşkes dönemlerinde Arap devletleriyle toprak konularında müzakere yapılmasını savunan bir kişi olarak resmetmektedir.

Bernadotte'nin Arapların elinde kalmasını tavsiye ettiği Negev ve Galile toprakları da dahildi.

11 Aralık 1949 tarihinde İsrail kabinesi Kudüs'ün yeni devletin başkenti olduğunu ilan etti. Hükümette bulunan Mizrahi üyeler Yehuda Leib Fishman (Maimon) ve Moshe Shapira ateşli birer entegrasyon taraftarlarıydılar. Shapira, 1968 yılında Michael Brecher'e verdiği bir mülakatta o yılları anarken şöyle demiştir: 'Bizim için, Kudüs'ün olmadığı bir İsrail, bir uzvu eksik bir devlettir. 1947'de Kudüs'süz bir İsrail'i kabul ettiğimiz doğrudur; ancak biz sadece durumu düzeltmek için çıkacak bir fırsatı bekliyorduk.'[114]

Bu erken dönemde Batı Şeria toprakları ile ilgili kararlarda Kudüs hariç olmak kaydıyla esneklik gösterebilen MafDaL'ın seleflerinin aynı esnekliği ancak 1967'ye kadar sürdürebilmeleri ilginçtir.

3.2. 1956 Sina Çıkartması

İsrail'in Ekim 1956'da giriştiği Sina Seferi'nin arkaplanı iki yıllık bir hükümet krizidir. Bu dönemde başbakanlık ve savunma bakanlığı yapan David Ben-Gurion ile başbakanlık ve dışişleri bakanlığı yapan Moshe Sharett arasında yaşanan çekişme hükümetin ortağı olan MafDaL'a koalisyonun büyük ortağından bağımsız hareket imkanı tanımıştır. Bu dönemde de MafDaL'ın dış politika kararlarında Mapai'den daha ılımlı ve realist davrandığı iddia edilebilir.

MafDaL'a bu hareketliliği sağlayan ismin Mapai'nin ılımlı kanadının lideri Moshe Sharett olduğu söylenebilir. Sharett, David Ben-Gurion'un Aralık 1953'te boşalttığı başbakanlık koltuğunu Kasım 1955'te yeniden Ben-Gurion'a verene kadar Arap ülkeleri ve özellikle de İsrail'in kendi Arap vatandaşları ile dostane ilişkiler arayışına gitmişti.

[114] Brecher, *Decisions*, s. 18.

Kendi başbakanlığı sırasında savunma bakanı olarak kabineye giren Ben-Gurion'un kendisini haberdar etmeksizin Gazze'de Mısır kuvvetlerine karşı saldırılara girişmesinden dolayı ikisinin arası zaten açılmıştı. Aralık 1955'te Başbakan Ben-Gurion, Şarm el-Şeyh'e topyekün bir saldırı için hükümetten onay istediğinde, Sharett muhalefetin başını çekti ve başbakana istediği yetki verilmedi. Saldırıya muhalefet edenler arasında iki MafDaL üyesi bakan Moshe Shapira ve Yosef Burg da vardı.[115] Mapai içinde, Ben-Gurion'un başını çektiği sertlik yanlıları ile Sharett'in önderliğindeki ılımlılar arasındaki bölünme, MafDaL'ın bağımsız bir tutum takınmasına yardımcı olmuştu.

Sina seferberliği 29 Ekim 1956'da başladı. 25 Ekim'e kadar hükümeti oluşturan MafDaL ve diğer koalisyon ortaklarına Ben-Gurion'un bir müddettir Fransızlarla müzakerelerde bulunduğundan bahsedilmedi. Sevr Anlaşması olarak sonuçlanan söz konusu müzakereler MafDaL'ın bilgisine sunulduğunda iki aydır yürürlükteydiler. Diğer koalisyon ortakları ile birlikte MafDaL da Ben-Gurion'un dayatmacı liderliğini takip etmek zorunda kaldı.[116] Ancak bu dayatmacı liderlik MafDaL'ın bundan sonra giderek Mapai'nin 'gönüllü destekçisi' konumundan uzaklaşmasına sebep olacaktı.

3.3. 1967 Altı Gün Savaşları

Mapai'nin tek taraflı olarak aldığı kararlar, Mayıs ve Haziran 1967 krizleri sırasında tekrarlanmadı. İsrail, bir Arap tehdidine karşılık veriyordu ve kabine, Komünist Parti hariç, meclisteki tüm partilerin dahil edildiği bir milli birlik hükümeti olarak genişletildi. 1956 krizi ile 1967 bunalımı arasındaki bir diğer önemli fark, İşçi Partisi'nin tıpkı 1955'te olduğu gibi bir kez daha ikiye bölünmesiydi. Bu bölünme, MafDaL liderleri

[115] A.g.e., s. 118-119.
[116] A.g.e., s. 231-259.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

ile diğer kabine üyelerinin İşçi Partili başbakana karşı yeniden bağımsız davranabilmelerine imkan sağladı.

İsrail'i hedef alan Arapların 1967 öncesindeki faaliyetleri İsrail'in bir milli birlik hükümeti oluşturmasını zorunlu kılıyordu. Zira Arap tehdidi, Mısır ve Ürdün'ün Akabe körfezini bloke etmesi gibi 'meydan okuma' tavırlarını çoktan aşmış, Mısır ve Ürdün bir ortak savunma paktı bile imzalamışlardı.[117]

Savaş öncesi dönemin ilginç, fakat MafDaL'ın dış politika anlayışı ile alakalı ipuçları verecek bir gelişmesi milli birlik hükümetinin o güne kadar başbakanlık ve savunma bakanlığı görevlerini birlikte yürüten Levi Eshkol'ün savunma bakanlığı görevini daha iyi yürütebilecek bir isme devretme gereksinimi ile alakalı oldu. Eshkol'un görevi bir başkasına devretmesi gerektiği hakkında gerek koalisyonun tamamında, gerekse kendi partisi içinde bir mutabakat oluşmuştu. Eshkol'e karşı Moshe Dayan'ın bir alternatif olarak sunuluşu ve bu hususta MafDaL'ın takındığı tavra daha sonra geleceğiz. Şimdi üzerinde duracağımız konu, İsrail'in savaşın eşiğinde iken tartıştığı 'savaşı önce başlatmak – bekleyip uluslararası destek toplamak' seçeneklerine değinilecektir.

Bu seçeneklerden ilki İsrail Savunma Güçleri'nin (IDF) caydırıcılık değerini muhafaza etmek için karşı tarafın saldırısını beklemeden bir baskın düzenlenmesini öngörüyordu. İkinci seçeneğe göre ise maksat, ister ileride çıkacak bir savaş, isterse diplomatik bir çözüm olsun, büyük güçlerin desteğini almak için saldırının geciktirilmesi görüşüydü. İsrail, kendi güvenliği için birinci önceliğin Mısır'ın uyguladığı abluka

[117] 1967 krizi ve savaşına zemin hazırlayan bölgesel olaylar ve uluslararası tepkiler için bakınız, Nadav Safran, *From War to War: The Arab-Israeli Confrontation, 1948-1967*, Pegasus Books: New York, 1969 ve Nadav Safran, *Israel: The Embattled Ally*, Harvard University Press: Cambridge, Mass., 1981; Janice Gross Stein ve Raymond Tanter, *Rational Decision-Making: Israel's Security Choices, 1967*, Ohio State University Press: Columbus, 1980; Michael Brecher ve Benjamin Geist, *Decisions in Crisis: Israel 1967 and 1973*, University of California Press: Berkeley, 1980; ve Abraham R. Wagner, *Crisis Decision-Making: Israel's Experience in 1967 and 1973*, Praeger: New York, 1974.

olduğuna karar verebilseydi bu ablukayı deleceği garantisini veren ABD'nin sözü ile yetinebilirdi. Ancak İsrail için asıl önemli olan Mısır'ın Sina'daki varlığıydı.

Büyük güçlerin yardımı ile diplomatik bir çözüm elde etmek için saldırıyı ertelemek fikrini, gerek Mapai'nin içindeki ılımlılar gerekse onun büyük ortaklarından Mapam ve Bağımsız Liberaller savunuyorlardı. MafDaL'ın kabine üyeleri ve liderleri de aynı yönde oy kullanıyorlardı. Burada MafDaL'ın liderlik kadrosunun eski Başbakan David Ben-Gurion'dan etkilendiğini vurgulamak gerek. Ben-Gurion herhangi bir saldırı için güçlü bir yabancı müttefiğin garantisinin şart olduğunu kaydediyor, İsrail'in en iyi politikasının 'siper kazıp beklemek' olacağını iddia ediyordu. MafDaL'dan Warhaftig de bu tutumu paylaşıyordu ve beklemenin İsrail'in güvenliğini geliştireceğine ve uluslararası destek bulmasını sağlayacağına inanıyordu. MafDaL ile birlikte umum hükümette bekleme stratejisi baskın yöntem olarak kendisini gösteriyordu.[118]

Kabine üyelerinin bazıları Amerika'nın bir filo ile ablukayı deleceği yönündeki taahhütlerini şüpheyle karşılıyorlardı. Bu hususta MafDaL'ın kuşkucu bir tavır sergilemediğini vurgulamak gerek. Başkan Shapira, İsrail'in saldırgan bir tavır sergilemesine kararlı bir biçimde karşı çıkıyordu.[119] MafDaL'ın kurulacak milli birlik hükümetinin başında Ben-Gurion'u görme fikrini desteklemesinin altında bu politika yatıyordu. İşin doğrusu Shapira, Ben-Gurion'u sadece başbakanlıkta değil aynı zamanda savunma bakanlığında da görmek istediğini Levi Eshkol'e net bir şekilde ifade etmişti. MafDaL Ben-Gurion'u, İsrail nüfusunun güvenini kaybetmeksizin savaşı erteleme otoritesine sahip tek kişi olarak görüyordu.

---

[118] Stein and Tanter, a.g.e. s. 165.

[119] İshak Rabin, İçişleri Bakanı Shapira ile görüşmelerini, Yitzhak Rabin, *The Rabin Memoirs*, Little Brown: Boston, 1979, adlı eserinde anlatır. Bu görüşmelerde Shapira, saldırgan bir tutum izleyen ve özellikle de bir büyük güç tarafından desteklenmeyen bir İsrail fikrine şiddetle karşı çıkmıştır. Shapira, savaşın kendisinden ziyade uluslararası tecritten korkuyor görünür.

Teklifi Eshkol değil Ben-Gurion reddetti. Ben-Gurion'un 1965 yılından beri Mapai ile yolları ayrılmış ve Rafi adında yeni bir parti kurmuştu. Rafi, başkanının başbakanlık ve savunma bakanlığını reddetmesi üzerine yeni bir politika belirledi ve Moshe Dayan'ın savunma bakanlığına getirilmesini talep etti. Rafi'nin genç isimlerinden Shimon Peres, Eshkol'e karşı muhalefeti organize etti ve kısa zamanda söz konusu muhalefet, Eshkol'ü indirmek isteyen yaklaşık 50 imzayı toplamayı başardı. İmzaların içinde MafDaL'dan 11 üyenin imzaları da bulunuyordu.

Paradoksal olan MafDaL'ın bir taraftan 'savaşı erteleme' politikasını desteklerken, diğer taraftan erken saldırı taraftarı olan Moshe Dayan'ın savunma bakanlığı için hükümeti düşürmeye kalkışmış olmasıdır. Rasyonel davranış sınırları içinde kolaylıkla açıklanamayacak olan bir tavırla MafDaL bir yanda hükümeti düşürerek içinde Rafi'nin de bulunduğu, dolayısı ile savaşı erteleyecek bir milli birlik hükümetini kurmayı dayatıyor[120] diğer yandan da 'Kabine savaş lehine karar vermediği taktirde istifa edebilecekleri'[121] tehdidini savuruyordu.

Neticede MafDaL başarılı oldu ve içinde Moshe Dayan'ın Savunma Bakanı olarak görev aldığı bir milli birlik hükümeti kuruldu. Savaş kararı ise 4 Haziran'da alındı. Ancak aynı gün içinde yapılan tartışmalarda Shapira yeniden Ben-Gurion'un 'Kendi taraflarında olan ve tıpkı Sina seferberliği sırasında olduğu gibi kollarını açarak düşmana karşı çıkan bir müttefik bulununcaya' kadar güç kullanılmasına karşı çıkma politikasını desteklediğini kaydetti.[122]

MafDaL liderinin kriz boyunca takındığı rol hakkında Michael Bracher'in analizi şöyledir:

---

[120] Ben-Gurion, a.g.e., s. 766.
[121] Rabin, a.g.e., s. 91.
[122] Brecher, *Decisions*, s. 422.

Mayısın son günlerinde Shapira, milli birlik hükümetine vesile olan ve Dayan'ın savunma bakanı olmasını sağlayan iç siyasi krizde kilit figürdü. Bu iç siyasi dönüşüm sırasında Shapira, üst düzey siyaset yapıcıydı; fakat savaş ya da kabullenme konusundaki stratejik karara özel bir etki yapmaya çalışmadı.[123]

Bu nedenle Brecher, MafDaL'ın 1967 krizi sırasındaki hedefleri ve etkisinin daha çok hükümetin yeniden şekillenmesi üzerinde olduğu kanaatindedir.

MafDaL'ın izlediği paradoksal politikalarla alakalı Walter Laqueur'ın yorumu daha tutarlı görünmektedir. Laqueur, Shapira ve MafDaL'ın Eshkol'den ziyade Dayan'ın hükümlerine güvendiklerini ve Dayan tarafından daha önce reddetmiş oldukları 'erken saldırı' fikrine ikna edildiklerini kaydeder. MafDaL, 'şüphe duyduğu bir politikayı savunmasına rağmen güvendikleri bir kişiyi iş başına getirmek için hükümetin düşmesini sağlamaya bile hazırdı.'[124]

Her iki analizin de gözden kaçırdığı gerçek MafDaL'ın kriz boyunca, hatta Dayan'ı koalisyon hükümetine alma başarısından sonraki 4 Haziran görüşmeleri sırasında bile krize diplomatik bir çözüm bulunması hususunda tutarlıydılar. MafDaL'ın yaklaşımı, kısa vadede İsrail'in davasına uluslararası desteği sağlamasını, uzun vadede de Nasır'a uluslararası müdahale ve baskı yapılmasını sağlayacak bir diplomasi idi. MafDaL için Ben-Gurion ulusal birliği sağlayacak tek otoriteydi ve diplomatik girişimleriyle gerektiğinde büyük güçlerin desteğini sağlayabilecek bir isim olarak görülüyordu. Bu seçeneğin uygun olmadığı anlaşılınca MafDaL'ın yaklaşımı milli birlik hükümeti kurulması oldu. MafDaL'ın gözünde kriz, askeri ve harici olduğu kadar dahili bir sorundu

[123] Brecher, *Decisions*, s. 336.
[124] Walter Laqueur, *The Road to War: The Origins and Aftermath of the Arab-Israeli Conflict, 1967-68*, Weidenfeld and Nicolson: London, 1968, s. 171.

da. Bu sorunu aşmak için elzem olan milli birlik de, ya arkasında ulusun toplanabileceği bir lider ya da bir milli birlik hükümeti ile sağlanacaktı.

Savaş bir kez daha Kudüs'ün egemenliği meselesini gündeme getirdi. MafDaL, tıpkı 1948'de olduğu gibi birleşik Kudüs konusundaki tutumunu oldukça pratik bir tarzda yine değiştirdi. 1967 savaşı sırasında Ürdün kuvvetleri Yahudilerin yaşadığı Batı Kudüs'ü bombaladığı zaman Başbakan Eshkol, 'Bu Eski Şehir'e girmek için bir fırsat olabilir.' dediğinde İçişleri Bakanı Shapira 'Eski Şehir'i İsrail egemenliğinde tutmak siyasi bir problem yaratacaktı. Araplar, orası bizim ellerimizde olduğu zaman Kudüs'ün uluslararası bir kente dönüştürülmesi fikrine yaklaşacaklardır.'[125] şeklinde cevap verdi.

Kudüs'ün 'uluslararasılaştırılması'na yönelik kayda değer bir baskı hayata geçirilmedi ve 27 Haziran'da yapılan toplantıda kabine kentin iki yakasının birleştirilmesini oyladı. Kabinedeki üç MafDaL üyesi bakan, şehrin İsrail egemenliği altında birleştirilmesi yönünde oy kullandılar.

3.4. 1948-1967 Dönemi MafDaL Dış Politikalarının Değerlendirilmesi

İki savaş arasında bir üçüncüsü ile bölünen bu dönemi incelediğimizde MafDaL'ın birkaç dış politika eğiliminin ortaya çıktığını görüyoruz. Bu eğilimlerin en baskın olanı Mizrahi-MafDaL çizgisinin, 1920'lerin başlarından 1948'e kadar Yishuv'da baskın görünen, din eksenli milliyetçi ideolojilerini 1948-1967 dönemi boyunca pragmatik bir yoruma tabi tuttuğu gerçeğidir. Bu dönemde MafDaL, Kudüs'ün birleştirilmesi gibi önemli bir karar da dahil olmak üzere, 1948, 1955 ve 1967 olaylarında mütemadiyen ılımlı çözümleri savunmuştur. Parti mütemadiyen güç kullanımına karşı çıkmış ve bu

[125] Michael Brecher, "Jerusalem: Israel's Political Decisions, 1947-1977" *Middle East Journal*, 32.1 (Kış 1978), 24.

muhalefetini güç kullanımına ABD'nin sessiz destek verdiği dönemlerde dahi sürdürmüştür.

Mizrahi'nin bu dönemde uyguladığı 'pragmatizm', Siyonizm tarihinde sergilediği ilk tutumunu hatırlatır. Hatırlanacağı üzere 1920'lerde Mesihi Siyonizm'e kaymadan önce Mizrahi 'ruhtan önce bedeni kurtarma' formülünü benimsemiş ve tehlikedeki Yahudilere bir sığınak olacağı için Uganda seçeneğini keşfeden Herzl'e destek vermişti.

Mizrahi geleneğinin Ben-Gurion'a kayıtsız bir şekilde boyun eğdiği ve dinle ilgili sahalarda aldığı imtiyazlar karşılığında dış politika konularına karışmadığı yönündeki bir tez İsrail Devleti'nin daha bu kuruluş aşamasında yanlışlığı ispat edilmiş bir tezdir. 'Boyun eğme' tezini öne sürenlerin kullandıkları argümanların başında gelen 'ideolojisine uymaz görünen Almanya savaş tazminatlarının alınmasını desteklemeleri' hadisesi Ben-Gurion'a değil, Ben-Gurion'la birlikte yeni ulusun ekonomik gereksinimlerine karşı bir boyun eğmedir. Çünkü Ben-Gurion gibi onlar da eşzamanlı olarak göç alan, yeni bir ekonomi inşa eden ve yeni bir ordu kuran bir ulusun sermaye akışına duyacağı ihtiyacın farkındaydılar.

MafDaL, Ben-Gurion'a 1955 yılında ortaya attığı aktif savunma stratejisinde ve orduyu kullanma konusunda muhalefet etti. Bununla birlikte, 1967 yılında onu ve onun ılımlı tutumunu destekledi; çünkü Ben-Gurion 1956 krizi sırasında Amerikan desteğinin önemini kavramış görünüyordu.

MafDaL'ın benimsediği din eksenli Siyonizm'in bu 'pratik' yorumu, özellikle de dış politika alanında, 1960'ların başlarında Mesihi milliyetçiliği yeniden öne süren yeni nesil din eksenli Siyonizm'le birlikte aşınmaya başladı. Bu ateşli din eksenli milliyetçiliğin gelişmesi hemen hemen, sosyalist Siyonizm'in ulusun dominant ideolojisi olma konumunu yitirmeye başlaması ile aynı döneme rastgeldi.

İsrail toplumunu izleyen gözlemciler bu düşüşü ve eşzamanlı olarak 'Din Eksenli Siyonizm'in yükselişini farklı şekillerde açıklamaya çalıştılar. Bazıları, 'Emek

Siyonizmi'nin düşüşünü 'rutinleşme'den ve sosyal Siyonizm'in devletçiliğe (*mamlachtiut*) dönüşmesinden kaynaklandığını iddia ettiler.[126] Diğerleri ise sosyal Siyonizm'in düşüş sebebinin nüfus yapısında ideolojiye daha az eğimli Sefarad Yahudilere doğru gerçekleşen kayma olduğunu öne sürdüler.[127] Bu benzer açıklamaların tartışılması konumuzun sınırlarını zorlayacağından bunlara girilmeyecek. Ancak ortaya çıkan ideolojik boşluğun genç nesil arasında Mesihçi milliyetçiliğin yıldızının parlamasının temel sebebi olarak görülmesinin mübalağalı bir yaklaşım olduğunu kaydetmek gerekir.

Yine de MafDaL içinde ortaya çıkan Mesihçi gençlik, Yahudi şeriatı Halacha'nın ortaya çıkan 'değer boşluğunu' doldurabileceğini öne sürüyorlardı. Tezleri, Halacha normlarının, eğitim ve aile gibi dinin geleneksel olarak uygulama alanı bulduğu sahalarda olduğu gibi dış ilişkiler, milli güvenlik ve ekonomik ilişkiler alanlarında da uygulanabilir olduğu şeklindeydi.

Mesihçi geleneği yeniden canlandıran Tze'irim (Gençlik Grubu) ülkenin içinde bulunduğu ideoloji ya da inanç boşluğunu doldurmaktan ziyade mensubu oldukları partiyi reforme etmeye çalışıyorlardı. Dolayısı ile dahili ve dini olaylar için bir baskı grubu olan MafDaL'ın geleneksel işlevini aşmış bir kimlik arayışındaydılar. Bu yeni nesil, partinin bir baskı grubundan gerçek anlamda din eksenli milliyetçi bir parti statüsüne kavuşmasını istiyorlardı. Bakış açılarında parti sadece seçimlerde boy gösteren bir parti olmaktan çıkmalı ve bürokrasi içinde örgütlenmeye başlamalıydı. Hedefleri, devleti idare edecek ve politikalarını uygulayacak sivil, hatta askeri devlet memuru kadrolarını kabiliyetli ve dindar insanların doldurmasını sağlamaktı. Yine de bu hedefi Mesihi milliyetçiliğin gaye veya vesilesi olarak algılamak yanlış olur. Mesihi milliyetçilik, MafDaL gençliğinin bir 'kimlik arayışının' sonucuydu. Kendileri için kabul edilemez görünen Agudat Yisrael bile

[126] Asher Arian, *Ideological Change in Israel*, Press of Case Western Reserve University: Cleveland, 1968.
[127] Safran, *Israel*, s. 92-93.

kendisine ait güçlü bir kimliğe sahipti. MafDaL gençliğini oluşturan ve Yeshiva okullarında, devlete ait din okullarında veya partinin gençlik kollarında eğitim alıp sosyalleşmiş olan bu dindar Yahudi gençler, kendilerini özdeşleştirecekleri MafDaL'ın baskın bir kimliğinin olmadığını hissetmişlerdi. Onlara göre MafDaL, ne yeteri kadar milliyetçi ne de kendi programında belirttiği kadar din eksenliydi. Artık İsrail'in din eksenli milliyetçi partisini ismine yakışır bir biçimde hayata geçirme zamanıydı. Bu 'yeniden şekillenmenin' mimarları, 1948'den 1967'ye kadar dış politika kararlarında pragmatik bir yaklaşım sergilemiş olan MafDaL'ın mevcut parti kadroları ile taban tabana zıt bir program geliştirdiler.

Yine de parti, İşçi İttifakı ile aynı hükümette oturmayı sürdürdü. Ancak 1967 Savaşı'nın İsrail'e kattığı Batı Şeria toprakları, partinin söylemine yepyeni ögeler katacak ve takip eden yıllarda gerek parti içi gerekse partiler arası politikada İşçi İttifakı ve MafDaL sıkıntılı bir ortaklığı yürütmeye çalışacaklardı.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

IV. MAFDAL'IN DIŞ POLİTİKA'YA ETKİSİ: 1967 SONRASI

1967 yılında kazanılan askeri zafer ile Likud Partisi'nin 1977 yılında kazandığı seçim zaferi arasındaki 10 yıl, barış ve devam eden savaş için fırsatlarla dolu bir dönemdi. Altı Gün Savaşı'ndan sonra İsrail, bir ekonomik diriliş ve Yahudi göçünde dramatik bir artış tecrübesi yaşadı. Savaştan 7 yıl, 1973 Yom Kippur Savaşı'ndan bir yıl sonra göçmen oranı aniden düştü ve ekonomik büyüme enflasyon tarafından tahrip edildi.[128]

Bunlar ve diğer sebeplerden dolayı sosyal Siyonizm giderek İsrail'in baskın değer sistemi olma konumunu kaybetmeye başladı.[129] Sosyal Siyonizm'e en büyük meydan okuma, içinde hem laik hem de dini ögeleri barındıran ultra-milliyetçi ideolojiye sahip Revizyonist Siyonizm'den geldi. Aynı zamana rastgelen bu geniş ölçekli sosyoekonomik ve ideolojik değişiklikler kendini önce toplum kademesindeki geniş kapsamlı akımlarda, daha sonra da İsrail'in önde gelen partilerinde gösterdi. Dini söylemlerden etkilenmiş genç bir nesil MafDaL içinde örgütlendi ve partinin çehresini değiştirdi. Aynı neslin laik üyeleri de İşçi İttifakı'nın önderliğini elinde tutuyordu. Gerek MafDaL, gerekse İşçi İttifakı'nın başındaki bu yeni ateşli kuşak, iki parti arasındaki geleneksel işbirliğine seleflerine kıyasla daha az önem atfediyorlardı. Bu durum MafDaL'ın siyasal yelpazedeki yerini yeniden tanımlamasına yol açtı. Önde gelen partilerin arasında sadece Likud, partinin üst kademelerinde bir nesil değişikliği tecrübesi yaşamadı.

İsrail toplumunun ideolojik kaymalar yaşadığı bu dönemde arayışlar sadece var olan politik kurumlar çevresinde örgülenmedi. İsrail politikasına yeni dahil olan Değişim

---

[128] Central Bureau of Statistics, *Official Statistical Abstract of Israel, 1981,* Hamakor Press: Jerusalem, 1981, Tablo V/I, s. 135.

[129] Myron J. Aronoff, "The Decline of the Israeli Labor Party: Causes and Significance," İçn. Howard R. Penniman (der.), *Israel at the Polls: The Knesset Elections of 1977,* American Enterprise Institute for Public Policy Research: Washington, D.C. 1979.

için Demokratik Hareket (Daş) Partisi, katıldığı ilk seçimde oyların yüzde 11,6'sını alarak Knesset'te 15 sandalye kazandı. Fakat, parti hedeflerini gerçekleştiremedi, çok hızlı bir şekilde kendisine olan ilgiyi kaybetti ve parçalandı.

Bu bölümde, İsrail dış politikasında MafDaL'ın giderek artan etkili rolü, yıldızı parlayan Revizyonist Siyonist ideolojinin gelişmesine ve işgal edilen topraklara yönelik politikalara olan katkısına vurgu yaparak incelenecektir.

4.1. Revizyonist Siyonizm'in Dönem Politikalarına ve MafDaL'a Etkisi

Yeni Siyonizm ya da Revizyonist Siyonizm, sosyalist Siyonizm'e karşı. Yahudi devletinin anlamını sorgulayarak ideolojik bir meydan okuma yapar. Çalışmamız açısından bu meydan okumanın en belirgin yönü Revizyonist Siyonizm'in İsrail'in Kitab-ı Mukaddes'te ifadesini bulan sınırlarına kavuşturulmasını komşu devletlerle barış yapılması dahil diğer bütün siyasi hedeflerden daha önemli görmesidir. Ulaşılması her şeyden önemli olan bu sınırların mahiyeti hakkında teolojik ve stratejik tartışmalar vardır. Ancak her durumda bu sınırlar Batı Şeria ya da Revizyonist Siyonistlerin Batı Şeria için kullandıkları Judea ve Samaria'yı içine alır.

Burada Revizyonist Siyonizm'in teolojik-ideolojik temellerine girecek değiliz. Bilmemiz gereken, bu yeni ideolojinin kısa zaman içinde İsrail solunun küçük bölümlerinden Likud'un Herut kanadındaki daha geniş revizyonist kanada kadar İsrail seçmeninin geniş bir kesiminde destek bulmuş olduğudur.[130] Özellikle Sefarad nüfus, Vadedilmiş Topraklar ideolojisini dava edinen partilere ilgi gösteriyorlardı. Çalışmamıza

[130] Ofira Seliktar, "Israel: The New Zionism" *Foreign Policy* 51 (Yaz 1983), s. 118-138. Seliktar'ın burada anlattığı Eliezer Livner'in tezi, Altı Gün Savaşı ve Batı Şeria'nın elde edilmesinden sonra İsraillilerin o güne kadar kendilerini özdeşleştirdikleri "Pagan Batı kültürünü bırakıp" kendi Yahudi geleneklerine döndüğünü iddia eder.

bakan yönü ile asıl önemli olan yeni Siyonizm'in kendisini dinin vadettiği Diriliş idealine ulaşmak için bir araç olarak sunabilmiş olmasıdır.

1967 savaşının İsrail'de ideolojik farklılıkların birden yükselmesine sebep olduğu yönündeki bir açıklama, laik ve dini Revizyonist Siyonizm'in yıldızının parlamasının tek açıklaması değildir. İsrail konusunda önde gelen araştırmacılardan biri olan Rael Jean İsaac, Batı Şeria ve Gazze Şeridi topraklarının ele geçirilmesinden sonra İsrail siyasi partilerinin önceki çizgilerinden keskin bir şekilde ayrıldıkları fikrini reddetmektedir. İsaac'a göre 1967 savaşı sadece, blokları eskiden de bölmüş olan ideolojik farklılıkları yeniden göz önüne getirmiştir. İsaac, Revizyonist Siyonistler, sosyal Siyonistler ve din eksenli Siyonistlerin her üçünün de 1967'den sonra gösterdikleri politik davranışın 1937'de Peel Bölünme Planı üzerine yapılan tartışmalar sırasında Dünya Siyonist Örgütü'nde ilan ettikleri pozisyonlarından farklı olmadığını iddia etmektedir.[131]

İsaac'ın ideolojik devamlılık ile ilgili tezi sosyal Siyonistler (özellikle Mapai) ve Revizyonist Herut hakkında büyük oranda doğru olmasına rağmen, din eksenli Siyonizm'in değişen çizgisini tam olarak ifade edememektedir. İsaac, 1949'dan günümüze Mizrahi-MafDaL çizgisinin sergilediği dış politika konumlarını ve belki de çok daha önemli olarak 1949-1967 arasında MafDaL'ın kabinedeki bakanlarının aldığı dış politika kararlarını görmezden gelir.[132] Bu kararlar, Kudüs'ü de ilgilendiren pek çok 'sınır' konusunu ele almıştı ve MafDaL yer yer İşçi İttifakı'ndan dahi daha ılımlı kararları desteklemişti. 1967 sonrasında Herut çizgisine kayacak olan MafDaL'ın bu kuruluş dönemi politikasını geleneksel Herut çizgisi ile özdeşleştirmek büyük bir hata olacaktır.

---

[131] Rael Jean Isaac, *Party and Politics in Israel: Three Visions of a Jewish State*, Longman: New York, 1981, s. 8-9.

[132] Bu dönemdeki Mizrahi-MafDaL çizgisinin gösterdiği tutumların bir örneği için bakınız, Michael Brecher, *The Foreign Policy System of Israel: Setting, Images, Process*, Yale University Press, New Haven, 1972, s. 179-180.

MafDaL, 1967'de partinin sadece bir kesiminde, ancak 1977 ile birlikte partinin çoğunluğunda kendini gösteren bir toprak şahinliğine doğru dramatik bir dönüşüm tecrübesi yaşadı.[133] Bu, Mizrahi hareketinin yüzyılın başından itibaren geçirdiği üçüncü büyük ideolojik kaymaydı. Partinin Uganda'da bir Yahudi kolonisi kurulması için Herzl'in yürüttüğü müzakereleri destekleyen ilk pragmatik tutumundan sonra, Mesihçi bir konuma kayışını ve bilahare de siyasi kararların siyasi ve insani sonuçlarını dikkatli biçimde hesaplayan ılımlı ve pratik dış politika anlayışına dönüşünü daha önce görmüştük. 1967 ile birlikte MafDaL yeniden Mesihçi din eksenli Siyonizmi'ne geri dönüyordu.

MafDaL'ın Mesihçi din eksenli Siyonizm'e dönüşü çeşitli güçlerin ürünüydü. Bunların arasında Batı Şeria'nın işgal edilmesi başta gelse de partinin dönüşümünü büsbütün anlamak için parti içi ve dışı İsrail politikaları ve bu 10 yıllık dönemde çeşitli Arap ülkeleri ile ABD'nin takındıkları politikaların anlaşılması da gerekmektedir.

4.2. Tze'irim Hareketi ve MafDaL'ın Yeniden Yapılanması

Daha önce de kaydettiğimiz gibi Tze'irim Grubu, İsrail'in ideoloji arayışının değil MafDaL'ın yeniden yapılanma ihtiyacına olan inancın bir ürünü olarak ortaya çıktı. Genç kuşak devlet eğitim sistemine bağlı Mizrahi altyapısında sosyalleşmesine rağmen, kendisini Agudat hahamlarının hakimiyeti altındaki Yeshiva dünyasının dışında hissediyordu. Diğer yandan sosyal Siyonizm'in hakimiyetindeki ordu ve dış politika yapımının da dışındaydılar. Dini Siyonizm'in bu genç dava adamları, kendi müesseselerini

[133] Fabian Pacal, "Doves, Hawks, and Other Birds of a Feather: The Distribution of Israeli Parliamentary Opinion of the Occupied Territories, 1967-1977" *British Journal of Political Science* 10 (April 1980), 260-266. Ayrıca bakınız, Russell A. Stone, Louis Guttman ve Shlomit Levy, *Social Change in Israel: Attitudes and Events, 1967-1979,* Praeger: New York, 1982. Burada Stone, Arap ülkelerinin barış zamanındaki çıkarları, müstakbel bir savaş ihtimalini algılamaları, işgal edilmiş topraklara dönüş ve 1967'den 1979'a kadar ABD'nin siyasi desteği gibi konularda İsraillilerin zaman içinde değişen tutumlarını incelemektedir. Bulgularına göre, 1977'lerin başlarında toprak tavizine yanaşmayan İsraillilerin oranı bir hayli artmıştı. (s. 43-45).

oluşturmadaki beceriksizliklerinden dolayı bir aşağılık duygusu içindeydiler.[134] Kısacası, yalnızca sözde bir din eksenli milliyetçi parti olduklarını, Agudahcılara göre bir hayli laik, laikler için de bir o kadar din eksenli olduklarını anlamışlardır. Kendi kimliklerini ve partilerini ortaya koymak için Tze'irim, din eksenli Siyonizm'in aşırı uçlarından biri olma hedefine matuf olarak işgal edilmiş topraklarda yerleşim konularında başı çekmeye başladı.[135]

MafDaL'ı yeniden yapılandırma ve partiye yeni bir kimlik kazandırma arzusunun arkasında David Ben-Gurion'un bir müddettir sözünü ettiği 'iki-buçuk partili siyasal sistem' arayışları vardı. Ben-Gurion sürekli olarak İsrail siyasi sisteminde reform yapacağını ve bu sistemin yaklaşık olarak iki partili bir sistem (aralarında uzlaşan iki büyük laik parti ve bir küçük dindar parti) olacağından bahsediyordu. Gerçi kendisinin bulunduğu sosyal Siyonist bloğu bile birleştiremedi; ama söylemi MafDaL'ın bu yeni gençliğini tedirgin ediyordu. 1960'lı yılların sonlarına doğru Eshkol ve Golda Meir, Ben-Gurion'un yapamadığını yapıp Mapai, Ahdut Ha-Avodah ve Rafi'yi birleştirip Mapam ile de İttifaka gidince yeni MafDaL gençliğinin tedirginliği haklılığını ispat etmiş olacaktı.

Geleneksel MafDaL yönetimi için başarının yolu, İşçi İttifakı ile hükümet kurmak için flört edilebilecek bir parti olmasından kaynaklanıyordu. Oysa sosyal Siyonistlerin birleşmeleri halinde MafDaL'ın 'koalisyonların vazgeçilmez küçük ortağı' statüsü tehlikeye girecekti.[136] Tze'irim işte soldaki bu muhtemel birleşmeye karşı partilerini hazırlamak istiyorlardı.

---

[134] Dan V. Segre, *A Crisis of Identiy: Israel and Zionism*, Oxford University Press: Oxford, 1980, s. 153.
[135] Sandler, a.g.e., s. 163-164.

[136] Shmuel Sandler'e göre, Tze'irim, İşçi İttifakı'nın 'MafDaL'ın desteği için verdiği sallantılı dini statüsko tavizini, İşçi İttifakı'nın on yıllar boyunca iktidar olmasına müsaade edilmesi için yeterli bulmamıştı'. Shmuel Sandler, "The National Religious Party: Towards a New Role in Israel's Political System?" İçn. Sam N. Lehman-Wilzig ve Bernard Susser, (der.), *Public Life in Israel and the Diaspora*, Bar-Ilan University Press: Jerusalem, 1981, s. 163-164.

1960'ların sonlarında İsrail'de, kendini hissettiren bir dış politika tavrı takınmanın popüler bir tutum olduğunu anlayan Tze'irim, MafDaL'ı Batı Avrupa'da var olan Hıristiyan-Demokrat tarzına benzer yeni bir merkez partiye dönüştürmenin yollarını araştırdı.[137] Hedefleri, diğer partilerin seçmenlerinin dikkatini çekecek bir strateji aracı olarak güçlü bir milliyetçi dış politikayla vasıflanacak bir strateji meydana getirmekti. İşgal edilmiş topraklar bu genç kuşağa hem aradıkları 'dış politika konusunu' hem de MafDaL'ı çok-konulu bir parti yapmalarını sağlayacak aracı verdi. Tze'irim bu aracı, hükümetin çevredeki Arap ülkeleri ile yapılacak bir barışta toprak tavizi vermeye kalkışması halinde İşçi İttifakı'na destek vermesi muhtemel olan parti lideri Moshe Shapira'yı devirmek için de kullanmayı planlıyorlardı. Nitekim başlarında Zevulun Hammer olduğu üzere Tze'irim, MafDaL'ın 1968 yılında yapılan kongresinde oyların yüzde 22'sini kazandı.

Tze'irim'in bu başarısı İşçi İttifakı kadar MafDaL içindeki eski nesil liderleri de rahatsız etti. MafDaL içindeki durum, kıdemli MafDaL liderleri ile Moshe Shapira'nın 1970 yılında ölmesiyle bir dereceye kadar çözüldü. Zaman içinda partiyi kontrolüne alan Tze'irim, kaynaklarını önce İsrail Toprağı Hareketi'ne, daha sonra da İnançlılar Bloku'na (Gush Emunim) kaydırarak ulusal siyaset sahnesinde etkili bir güç olma stratejisi geliştirdi.

[137] Eva Etzioni-Halevy ve Asher Arian'a göre, siyasi yönelimlerle sosyo-politik tercihler arasındaki karşılıklı ilişkiye ilişkin 1969'da yapılan bir araştırma 'din eksenli partilere' oy verenlerin yüzde 68'inin Araplara karşı saldırgan bir dış politika izlenmesini onayladığını, bunlardan yüzde 15'inin saldırgan bir politika izlenmemesini desteklediklerini, yüzde 17'sinin de kararsız olduğunu göstermiştir. Bu istatistikler saldırgan bir politikayı savunan solun yüzde 61'i, merkezin yüzde 70'i ve sağın yüzde 75'i ile karşılaştırıldığında daha manidar olmaktadır. Eva Etzioni-Halevy ve Rita Shapira, *Political Culture in Israel: Cleavage and Integration among Israeli Jews,* Praeger: New York, 1977, s. 33-34, ve Asher Arian, *The Choosing People: Voting Behavior in Israel,* Case Western Press: Cleveland, 1973, s. 122.

4.3. İsrail Toprağı Hareketi ve Siyasal Partilerin Toprak Konusundaki Görüşleri

İsrail Toprağı Hareketi temelde Tze'irim hareketinin bir uzantısı olarak ortaya çıkmakla birlikte kendisini herhangi bir partinin çatısına sıkıştırmak istemedi. Temelde parlamenter bir hareketti ve 1967 savaşı sırasında ele geçirilen bütün toprakların, İsrail'in elinde tutulması ve asimile edilmesi fikrini savunuyordu. Harekete üye milletvekilleri sosyoekonomik, dini ve seküler pek çok konuda farklı düşünen birkaç partinin üyelerinden oluşuyordu. Hareket bu heterojen yapısı yüzünden herhangi bir parti ile özdeşleştirilmeyi özellikle istemedi.[138]

Yine de hareketin ağırlıklı üyelerinin Irgun, Lehi ve Kenancılar gibi revizyonist yeraltı örgütleriyle ortodoks nüfusun bazı kesimlerinden geldiği söylenebilir.[139] Hareket kısa zamanda Tze'irim'in öngördüğü 'toprak üzerinde din eksenli hakların ifadesi' sınırlarını aştı ve sadece milliyetçi duygularla 'daha büyük bir İsrail'i arzulayanlarca da desteklenmeye başlandı. Nitekim hareketin manifestosu da din duygularıyla hareket eden tabandan daha geniş bir tabanı hedefler mahiyetteydi.[140]

İsrail Toprağı Hareketi'nin oluşturduğu ivme altında ülkenin belli başlı partilerinin genelde toprak, özelde de Batı Şeria ve Gazze Şeridi toprakları hakkındaki tutumları belirginleşmeye başladı. MafDaL'ın bundan sonraki dış politika kararlarını alacağı ortamın sınırlarını belirleyen bu tutumları incelemek faydalı olacaktır.

---

[138] Rael Jean Isaac, *Israel Divided: Ideological Politics in the Jewish State,* Johns Hopkins University Press: Baltimore, 1976, s. 7. Hatta, Likud bile uygun bir parti olarak düşünülmedi; çünkü Likud'un liberal kanadında toprak tavizini sempati ile karşılayanlar vardı. İsrail Toprak Hareketi'nin gelişimi ile alakalı bakınız, S. Clement Leslie, *The Rift in Israel: Religious Authority and Secular Democracy,* Routledge and Kegan Paul: London, 1971, s. 69.

[139] İsrail'de ideolojik bir güç olarak tutunmakta başarısız olan Kenancılar hareketinin temel hedefi İsrailli Yahudiler (Diasporadaki Yahudilerin olmadığı) ve Araplaşmış eski Samiler olarak kabul edilen Filistinlilerle birlikte bir Sami federasyon kurmaktı. Birleştirici mit ya da tema ise Musevilik, Hıristiyanlık ve İslam'dan önce bir Kenan kültürünün var olduğu inancı idi.

[140] Ağustos 1967 tarihli Toprak Hareketi manifestosunun metni Isaac, *Israel Divided,* s. 165'te bulunabilir.

1967-1977 yılları arasında birbirini izleyen İşçi İttifakı hükümetleri, tutarlı bir toprak politikası üretmede birkaç sebepten ötürü başarılı olamadılar. Başta gelen sebep Haziran 1967'de kazanılan toprakların elde edilmesine gerek İsrail toplumunun, gerekse iktidarın siyasi ve psikoloji açıdan hazır olmamasının getirmiş olduğu şaşkınlık ve şartlanmışlıktır. İşçi İttifakı'nın tutarlı bir toprak politikası izleyememesinin gözle görülen sebebi ise, parti içi hiziplerin bu hususta birbirleri ile bir türlü anlaşamamış olmasıdır.

Genelde toprak konusunda sertlik yanlısı olarak bilinen isimler İsrail'in bundan sonraki yıllarına hükmedecek olan isimlerdir. Bunlar arasında Mapai içindeki Rafi hizbinde yer alan Moshe Dayan ve Shimon Peres, Ahdut Ha-Avodah'dan İsrael Galili, İşçi İttifakı'nın 'şahinlerini' oluşturuyorlardı. Gahal ve Menahem Begin, zaten doğaları itibarıyla toprak tavizine yanaşmıyorlardı. Bu bağlamda MafDaL üyelerinin özellikle Tze'irim hareketi ile bağlantılı üyeleri de işgal edilmiş topraklar hakkında şahin politikalar öngörüyorlardı. İlginç olan bütün bu parti ve hiziplerin aynı zamanda hem Arap devletleriyle barış müzakerelerine girişilmesini, hem de güvenlik, tarihi ya da dini sebeplerden ötürü bu Arap devletlerinden ele geçirilen toprakların elde tutulmasını savunmuş olmalarıdır.

Bu dönemde Batı Şeria toprakları ile alakalı tartışılan tek konu bu toprakların ilhak edilip edilmemesi değildi. Şahin politikacıları asıl meşgul eden konu, bu topraklar ilhak edilsinler veya edilmesinler üzerlerinde yaşayan Arap nüfusunun ne olacağı konusuydu. Moshe Dayan bu toprakların ilhakını beklemeksizin üzerinde yaşayan nüfusun İsrail ekonomisine entegre edilmesi gerektiğini savunuyordu. Finans Bakanı Pinhas Sapir ve Dışişleri Bakanı Abba Eban ise, ekonomik entegrasyonun bu nüfusu İsrail'in bir parçası haline getireceği ve zamanla İsrail'in 'Araplaşacağı' gerekçesi ile 'toprağın ilhakı ve nüfusun tahliyesi' şeklinde iki kanadı olan bir alternatif sunuyorlardı.

İlhakçı ve entegrasyoncu görüşlerin tam karşısında, işgal edilmiş Batı Şeria topraklarında bağımsız bir Filistin devleti kurulmasını savunan İşçi Partisi'nin eski genel sekreteri Arie Eliav ve Histradrut'un genel sekreteri Yitzhak Ben-Aharon gibi 'solcular' bulunuyordu.[141] Bu iki kampın ortasında bir yol tutmaya çalışan Ahdut Ha-Avodah'dan Yigal Allon, güvenlik ve demografi ile ilgili argümanları dikkate alarak Batı Şeria çevresinde ve Ürdün Nehri boyunca daimi bir İsrail varlığını öngören bir teklif sundu. Bu şekilde ilhak askıya alınmış; ancak bu topraklardan da vazgeçilmemiş olacaktı.

Başbakan Eshkol, bu farklı fikirler arasında kendisine bir yol ararken[142] 28 Ağustos – 1 Eylül 1967 tarihleri arasında yapılan Hartum Konferansı'na katılan Arap liderlerin takındığı tavır gündemi değiştirdi. Üç meşhur 'Hayır' (Filistinlilerin hakları tamamen iade edilene kadar İsrail'i tanımaya, onunla müzakere etmeye ve barışmaya hayır) Dayan, Begin ve Ahdut Ha-Avodah ile MafDaL içindeki şahinlerin ellerini güçlendirdi.[143]

MafDaL'ın şahinleri bir yana, parti tıpkı İşçi İttifakı gibi kendi iç bünyesinde hiziplere bölünmüştü. 1968 içinde MafDaL'ın geleneksel iki büyük hizbi, Shapira'nın başını çektiği Merkez Blok ile Sosyal Refah Bakanı Yosef Burg'un başkanlığındaki Lamifneh hizbi, iktidarın iç bölünmüşlüğünü korumak için birleşmişlerdi. Daha küçük gruplarda Rabbi Haim Druckman'ın Genç Liderlik hizbi ve bir hizbe dahil olmasa da parti içinde tek başına bir otorite olan Yitzhak Raphael vardı. Tabii İsrail Toprağı Hareketi ile

---

[141] Toprak konusunda partilerin tutumlarının detaylı tanımlamaları için bakınız, Gershon R. Kieval, *Party Politics in Israel and the Occupied Territories,* Greenwood Press: Westport, Conn., 1983; ve Nadav Safran, *Israel: The Embattled Ally,* Harvard University Press, Cambridge, Mass., 1981; ve Isaac, *Party and Politics in Israel.*

[142] Galili Planı, Dayan ve Sapir'in görüşleri arasında bir uzlaşma sağlanmasına yönelik bir girişimdi. Bu plan, işgal altındaki topraklara yönelik tavsiye niteliğinde; fakat nihai bir politika öngörmeyen dört yıllık bir çalışma programıydı. Galili Planı için bakınız, Don Peretz, "The War Election and Israel's 8th Knesset", *Middle East Journal* 28.2 (Bahar 1974), s. 114-145.

[143] Eshkol, İşçi Partisi ile toprak tavizine sıcak bakan Mapam arasında İşçi İttifakı'nı oluşturarak Dayan'ı parti etkinliğinden mahrum bırakmayı sağlamaya çalışmıştı. Konuyla ilgili olarak bakınız, Ervin Birnbaum, *The Politics of Compromise: State and Religion in Israel,* Fairleigh Dickenson University Press: Rutherford, N.J., 1970, s. 262-263.

güçlü bağlantılara sahip olan Tze'irim grubu parti içindeki ihtilafların başını çeken grup olarak kendini gösteriyordu.

Hizipler içerisinde 'barış için toprak tavizi yapmaya' hazır olanlardan biri tek başına hizip durumundaki Yitzhak Raphael'di. Raphael 1969 seçimleri öncesinde yapılan parti kongresinde Batı Şeria topraklarının geleceği konusundaki pozisyonunu net bir şekilde açıklamıştı: 'Askeri yönetim altında bulunan Batı Şeria topraklarının entegrasyonu ve birleşik Kudüs'ün garantisi en temel önceliktir. Bunun gerçekleştirilebilmesi için Nablus'tan Ürdün sınırına kadar uzanan yoğun olarak Arap nüfusun yaşadığı bazı bölgeleri Ürdün'e iade etmek zorunlu olabilir. İsrail bu seçeneğe kendini hazırlamalıdır.'[144]

Tze'irim, parti liderliğini ele geçirmek ya da en azından parti içindeki bazı politikalarını sağlama almak için ilk büyük girişimi işte bu kongre sırasında yaptı ve 440 üyeli Merkez Komitesi'nin oylarının yüzde 22,5'ini, Milli Yürütme ve Politika Belirleme Forumu'ndan da 123 kişinin desteğini almayı başardı. Tze'irim'in başarısı Moshe Shapira'nın liderliğini sarsmadı; ama parti tabanının 'Kutsal İsrail Toprakları' ile alakalı politikalarda Tze'irim'in sunmakta olduğu şahin politikalara kaymakta olduğu ortaya konmuş oldu. Zevulun Hammer'in temsil ettiği bu 'İsrail toprağı endeksli' harekete destek sadece gençler arasından gelmiyordu. Halihazırda kabinede bulunan üç MafDaL'lı bakanın ikisi Tze'irim çizgisini benimsemişlerdi bile.

Shapira'nın liderliği devam etse de seçimlere giren parti o güne kadar Shapira'nın asla desteklemeyeceği bir söylemle ortaya çıktı. Parti, milli birlik hükümetindeki yerini koruyacak ve Likud ayrılsa dahi hükümette kalmaya devam edecekti; ama buna karşılık da işgal edilmiş topraklarda, özellikle de Doğu Kudüs'te acilen başlatılacak bir yerleşim faaliyetini destekleyecekti.[145]

---

[144] The Jerusalem Post, 22Temmuz 1968, p. 8.
[145] The Jerusalem Post, 2 Mart 1969, p. 8.

MafDaL içinde ilhaka karşı çıkanlar da güçlü bir dini ideolojik tutum takındılar. 1967'de elde edilen zaferi yaklaşan mesihi zamanın bir işareti olarak ilan Haham Z. Y. Kook ile oğlu Haham A. I. Kook'un cazip söylemine dayanan Hammer'ın Mesihi argümanına karşı üç temel argüman vardı. Birinci argümana göre Yahudilerin varlığı en yüksek bir değerdi ve Yahudi ulusunun ve Yahudi yaşamının korunması toprağa tercih edilmeliydi. Dolayısı ile toprak, Yahudi yaşamını kurtarabilecek olursa bir uzlaşma konusu haline gelebilmeliydi. Bu uzlaşmacı yaklaşım, dünyanın en büyük Yahudi şeriatı otoritelerinden biri olarak saygı duyulan Bostonlı Haham J. B. Soloveitchik'ten sonra ortodoks halkasında 'Soloveitchik Tezi' olarak bilindi ve geniş tabakalarca kabul gördü.

İkincisi, pek çok din eksenli Siyonistin İsrail devletini laik bir devlet olarak gördükleri gerçeği üzerine dayanan bir argümandı. Topraklar üzerindeki bağımsızlık dini değil, siyasi bir konu olduğu müddetçe bunlardan vazgeçmek de pekala mümkündü. Zira bu da dinin alanına girmeyecekti. Son olarak Haham K. Kahana gibi dindar 'güvercinler' vardı. Bunlar 'Vadedilmiş Topraklar' inancına yeni bir çehre veriyorlardı. Bunlara göre Tanrı'nın Yahudi halkına topraklar hakkında İlahi bir vaat verdiği doğrudur. Ancak bu kutsal toprakların kurtarılması ancak Yahudi halkının Tevrat'ta söz konusu edilen 613[146] emri tam olarak yerine getirmeleri sonucu gerçekleşebilir. Bu ortodoks grup, 1967 zaferini, 'beklenen günlerin gelmekte olduğunu gösteren bir başlangıç' olarak değil de siyasi ve askeri bir ihtiyaç olarak kabul ettiler.[147]

MafDaL, bünyesinde tamamı teolojik açıklamalarını bulmuş bunca hizip ve bakış açısını barındırdığı üzere 1969 seçimlerine girdi. Daha seçim öncesinde İsrail politikasının bütün partilerinde savaştan yıpranmış olarak çıkmış olan İsrail'in sorunlarının üstesinden

[146] Yahudi şeriatı Halacha'ya göre, Eski Ahit'in sadece Tevrat Kitabı'ndan şer'i emirler çıkarılabilir. Yahudi fakihleri Tevrat'ta yapılması ve yapılmaması emredilen emirlerin 613 adet olduğunu tespit etmişlerdir. Geleneksel olarak bilinen 10 emir bunların içindedir.

[147] Tartışmanın detayları için bakınız, Isaac, *Israel Divided*, s. 81; ve Stephen Oren, "Continuity and Change in Israel's Religious Parties," *Middle East Journal* 27.1 (Kış 1973) 36-54.

ancak var olan milli birlik hükümetinin gelebileceği kanaati hakimdi. Dolayısı ile seçim çekişmeleri hangi partinin ve ne şekilde ülkeyi yöneteceği üzerinde değil, mevcut milli birlik hükümetindeki güç dağılımı üzerinde oldu.

Gahal, İşçi İttifakı'nın hükümet üzerindeki önderliğine bir son vermek istiyordu. MafDaL'ın tavrı daha uzlaşmacıydı; ama bu uzlaşmacılık hükümetin yapısı hakkındaydı. Konu hükümetin politikalarına geldiğinde Tze'irim'in etkisi altında parti bambaşka bir program öngörüyordu. Tze'irim'in etkisi partinin hükümete katılmak için hazırladığı planda kendini, 'Tanrı'nın Yahudi halkına vadettiği' toprakların 'özgürlüğe kavuşmuş' bölgelerinde geniş çaplı yerleşimler kurulması çağrısı şeklinde gösterdi.[148] Yine de parti Gahal'ın yaptığı gibi işgal edilmiş topraklarda milli bağımsızlığın genişletilmesi çağrısını yapmadı. Partinin seçim manifestosu Gahal politikaları yönünde kaymıştı; ama hâlâ eski uzlaşmacı-pragmatik yönünden bazı çizgiler taşıyordu.

İşçi İttifakı, seçimlerde 7 sandalye kaybetti (63'ten 56'ya ya da Arap listeleri dahil edilirse 67'den 60'a düştü.). Gahal, 26 sandalyede kalarak hiçbir kazanç elde edemedi. MafDaL ise sandalye sayısını bir artırarak 12 üye kazandı. Seçim sonrasında MafDaL geleneksel 'ortodoks din eksenli parti' söylemine geri döndü ve koalisyonda kalmak için daha çok eğitim, Şabat yasakları ve 'Yahudi kimdir?' şeklinde tanımlanan teolojik tartışmalarda kendi pozisyonunun benimsenmesi şartı koştu.[149] Halbuki Gahal, birlik hükümetinin devamı için yoğunlaştırılmış bir yerleşim politikası talep ediyordu. Sonuçta Başbakan Golda Meir, özellikle de İsrail Toprak Hareketi'nin baskıları ile Gahal'ın yerleşimci politikalarına boyun eğdi. Bu bir şekilde MafDaL'ın da zaferi sayılırdı. Sol kanat partilerden Mapam yerleşim politikalarına verilen bu tavizlere bir tepki olarak kabinede herhangi bir bakanlığın mesuliyetini almayı reddetti, ancak hükümette kalmayı

[148] Üç büyük partinin topraklarla ilgili planlarının içeriği için bakınız, Alan Arian, *The Choosing People*, s. 119-120.
[149] Kieval, a.g.e., s. 55-56.

sürdürdü. Meir ve İşçi İttifakı, yerleşim politikalarında uzlaşmış da olsalar hükümette çekilme taraftarı olan isimler varlıklarını devam ettirdiler. Bununla birlikte Mapam dahil tüm bu partiler, yalnızca minik sınır değişikliği ile İsrail'in çekilmesi çağrısı yapan 9 Aralık 1969 tarihli Roger barış inisiyatifini reddederken birlikte hareket edeceklerdi.

4.4. Çekilmeyi Öngören Barış Planlarına Tepkiler

Amerikan hükümeti adına Dışişleri Bakanı William P. Roger tarafından yürütülen müzakerelerin sonuç verdiği plan MafDaL için 1967'den bu yana karşılaştığı ilk siyasi testti.

Roger Planı özetle 'İsrail ve Mısır arasındaki uluslararası sınıra' geri dönüşü savunan 'A' planı ve '242 sayılı BM Güvenlik Konseyi kararı çerçevesinde müzakerelere başlanması yönündeki 'B' planından oluşuyordu. 242 sayılı karar, 'İsrail'in 1967'de işgal ettiği topraklardan geri çekilmesini, egemenliği, toprak bütünlüğü ve siyasi bağımsızlığı karşılıklı olarak onaylamaya dayanan adil ve nihai bir barış' üzerinde anlaşmaya varılmasını istiyordu. İsrail her iki planı da reddetmişti. Ancak 1970 yılı içinde karşı karşıya kaldığı uluslararası baskıya dayanamayarak bazı çekincelerle birlikte Roger'ın 'B' planını kabul etmeyi kararlaştırdı.[150]

Kabinenin Roger'ın 'B' planını kabulünü sağlayan oylama, İşçi İttifakı'nın 17 oyuna karşı Gahal'ın 6 oyuyla geçti. MafDaL lideri ve 24 kabine üyesinden biri olan Moshe Shapira, oylamadan birkaç gün önce ölmüştü. Gahal, oylamadan dört gün sonra milli birlik hükümetini sona erdirerek kabineden çekildi. Hükümetin bazı değişikliklerle kabul ettiği Roger 'B' Planı, Knesset'ten 66 lehte, 28 aleyhte ve 9 çekimser oyla geçti.

[150] Michael Brecher, *Decisions in Israel's Foreign Policy*, Yale University Press: New Haven, Conn., 1975, p. 455.

Parlamentodaki 12 MafDaL üyesinden 10'u plan lehine oy kullandı. Diğer iki üye Hammer ve Shaki ise hükümetin kararına tamamen karşı çıkan Gahal'a destek vermeksizin çekimser kaldılar. Ülkenin Agudat Yisrael, Poalei Agudat Yisrael ve Rakah gibi anti-Siyonist partileri de çekimser oy kullanmışlardı.[151]

MafDaL, Roger 'B' Planı'nın oylamasında gösterdiği bu uzlaşmacı tavrı kısa zaman içinde yeniden gözden geçirecekti. Artık partinin başında Shapira yoktu ve mevcut boşluğu dolduracak Hammer'den başka bir isim de görünmüyordu. 1970'in sonuyla birlikte MafDaL Batı Şeria toprakları hakkındaki tutumunu sertleştirmişti bile. Başbakan Golda Meir, Roger 'B' Planı'nın öngördüğü üzere Jarring ile görüşmelere başlayacağını açıkladığı zaman MafDaL pozisyonunu şöyle koydu:

> *Planlarını ve inançlarını İsrail'in Tevratı'na dayandıran MafDaL, anavatanın özellikle de Judea ve Samaria'nın (Batı Şeria) herhangi bir parçası üzerindeki ödünleri kabul edemez, bizim neslimizin büyük fedakarlıklarla ve bütün bir ulusun yaşamlarını kaybederek elde ettiği ve Tanrı'nın vaat ettiği parça üzerinde uzlaşma yapamaz.*[152]

MafDaL'ın bu sert tutumu retorikten ibaret kalmadı. Mart 1971'de MafDaL Batı Şeria ile alakalı devlet politikalarını tarihinde ilk defa 'koalisyonda kalmasının bir şartı' halinde getirdi ve Başbakan Golda Meir'in Batı Şeria'nın herhangi bir kısmı üzerinde müzakere yapma niyeti göstermesi halinde koalisyondan çekileceğini açıkladı.[153]

Bu sertlik yanlısı tutum, Shapira'nın 1970'te ölümünün ve partideki iktidar değişikliğinin bir neticesiydi. Shapira'nın Merkez Bloku'ndaki pek çok isim de aslen ilhak taraftarıydılar; ancak liderleri Shapira hayatta iken onunla aynı çizgide görünmüşlerdi.

---

[151] A.g.e., s. 498.
[152] Kieval, a.g.e., s. 83.
[153] Yehuda Ben-Meir'le Kieval'ın 1978'de yaptığı bir röportaj. A.g.e., s .65.

Shapira'nın yokluğunda bu insanların çoğu da aslen benimsedikleri Tze'irim'in 'İsrail Toprağı Hareketi'ni desteklemeye başladılar.

Shapira öldüğünde Merkez Blok çöktü. Parti 1960'larda Shapira'nın güçlü liderliği sayesinde bitmiş görünen hizip çatışmalarına geri döndü. Tze'irim, toprak meselesini kendi siyasi nüfuzu için kullanmayı çok iyi başardı. MafDaL içindeki ana taban ilhaka ya da en azından çok aktif ve sınırsız yerleşim politikasına doğru kayıyordu. Ancak Tze'irim'in hedefleri vadedilmiş toprakların ilhakı ile sınırlı değildi. Güçlü bir milliyetçi parti kurmayı amaçlayan Hammer, vadedilmiş toprakların ötesinde, Gazze'de, Sina'nın bir kısmında ve Golan Tepeleri'nde de yerleşimcilik faaliyetlerini öngörüyordu.

Hammer'in bu 'genişlemeci' tutumlarına MafDaL'ın dördüncü ulusal kongresinde MafDaL'ın üç bakanı, İçişleri Bakanı Yosef Burg, Sosyal Refah Bakanı Michael Hazani ve Din İşleri Bakanı Zerah Warhaftig karşı çıktılar. Eski nesilden olan bu üç kabine üyesi, koalisyonun büyük ortağı İşçi İttifakı'na karşı sorumluluklarını yerine getirmek ile partilerinin ortaya çıkan yeni şahin tutumuna tepki göstermek arasında bir kararsızlık noktasındaydılar.

Yine de partinin temel söylemi 1968 Kongresi'nde benimsenen önergenin kelimelerini kullanıyordu: 'İsrail toprağı kutsaldır ve devletin gelecekteki güvenliğini dikkate alarak yerleşim birimleri açılmalıdır.' Diğer yandan Yehuda Ben-Meir ve Yitzhak Raphael gibi nüfuzlu isimler de Tze'irim'in ideolojisini benimsiyorlardı. Bu iki ismin kontrol ettiği siyasi komite, yalnızca Judea ve Samaria'nın değil, aynı zamanda Golan Tepeleri ve Gazze'nin de 'atalar mirasının ayrılmaz bir parçası olan topraklar' olduğunu ve buralardan çekilmenin söz konusu olamayacağını belirten bir parti programı hazırladı.[154]

[154] The Jerusalem Post, 1 Mart 1973, s. 2. Kongre boyunca parti içi siyasi faktörler ve pazarlıklar için bakınız, Eliezer Don-Yehiya, "Religion and Coalition: The National Religious Party and Coalition Formation in Israel", İçn. Asher Arian (der.) *The Elections in Israel, 1973,* Jerusalem Academic Press: Jerusalem, 1975.

Böylelikle oluşan Raphael-Tze'irim koalisyonu, işgal edilmiş topraklarda derhal İsrail yasalarının uygulanmaya başlanması yönünde bir çağrıda bulundu. Aynı zamanda, koalisyon hem kent hem de kırsal kesimde yerleşim birimlerinin geliştirilmesi için yoğun çaba harcanmasını talep etti. Partinin bu hizip çatışmaları ortamında kongreden bir sonuç bildirgesi ile ayrılması imkansız gibi görünüyordu. Bunu sağlayan uzlaşma teklifi aslında MafDaL'ın eski kuşak bakanlarının Tze'irim politikalarına boyun eğdiğini ifade eden bir cümle ile bitiyordu: 'Atalarımızın bize mirası olan toprakların kurban edileceği bir barış programı görüşüldüğü takdirde MafDaL hükümetin sorumluluklarını paylaşamaz hale gelecektir.'[155] Bu uzlaşma ile tamamlanan kongre, hükümete yaptığı çağrısında işgal altındaki toprakların derhal ekonomik entegrasyona tabi tutulması ve kutsal Yahudi mekanlarının da Yahudi dinî otoritelerinin yönetimine verilmesi çağrısında bulundu.[156] Yine de uzlaşmanın bir parçası olarak eski kuşak bakanlar resmi seçim platformuna 'Yerleşimler konusunda İsrail'in komşularıyla sonu bir barışla bitecek bir müzakereye başlamasını önleyecek derecede aşırı politikalara karşı çıkıyoruz.' ifadesini yerleştirmeyi başardılar.[157]

Bu ideolojik tartışmalar sırasında anti-Siyonist Agudat Yisrael ve PAY'ın takındığı tavır ilginçtir. Bu partiler vadedilmiş toprakların 'hâlâ vadedilmiş olduğunu, henüz verilmemiş olduğunu' ileri sürüyorlardı. Ancak bunlarda da Mesihçi bir diriliş beklentisinin uyanmakta olduğunu iddia edebiliriz. Zira söylemlerinde henüz gerçekleşmemiş 'vadedilenin verilmesi' için İsrail'in her an hazır olması gerektiği vurgulanıyordu.[158]

---

[155] The Jerusalem Post, 2 March 1973, s. 2.
[156] A.g.e.
[157] David M. Zohar, *Political Parties in Israel: The Evolution of Israeli Democracy,* Praeger: New York, 1974, s. 181.
[158] A.g.e., s. 180.

1967 kazanımlarının oluşturduğu Mesihçi beklentiler 1973 Yom Kippur savaşında büyük bir hayal kırıklığına dönüştü. Ancak bu hayal kırıklığı MafDaL'ın yerleşimci politikalarını söndürmeyecek, aksine çok daha radikal ve aksiyon arayışındaki bir çizgiye çekecektir.

4.5. 1973 Yom Kippur Savaşı ve Sonrası

1973 seçimleri gerek İşçi İttifakı için, gerekse MafDaL için kayıpla sonuçlandı. İşçi İttifakı beş sandalye kaybetti. MafDaL'ın milletvekili sayısı da 12'den 10'a düştü. MafDaL'ın içindeki radikal kanat bu kaybı partinin İşçi İttifakı ile kararlı bir koalisyon ortaklığı gütmesinin bir sonucu olarak algıladı ve bu kaybı İşçi İttifakı ile olan 24 senelik ortaklıklarını sorgulamak için bir fırsat olarak kullandılar.

Yine de MafDaL kurulan koalisyonda yerini aldı. Seçim sonrasında başlayan koalisyon müzakereleri İsrail'in yaşadığı en zorlu müzakerelerden biri oldu. Öncelikle koalisyon görüşmeleri sırasında gerek İşçi İttifakı'nın gerekse MafDaL'ın iç hizipleşmeleri ortaya çıktı. İşçi İttifakı'nın kaybı, Dayan'ın ülkeyi sürekli bir savaşın eşiğinde tutan şahin politikalarına atfedildiğinden İttifak genelde daha ılımlı bir blokun kontrolüne geçmeye başlamıştı. Buna karşılık MafDaL'da yaşanan radikalleşme görüşmeleri hayli zorlaştırdı.[159]

[159] Safran, a.g.e., s. 183.

Tablo 2: İsrail Seçim Sonuçları, 1949-2001

Yıl / Parti	49	51	55	59	61	65	69	73	77	81	84	88	92	96	99
İşçi Partisi	46	45	40	47	42	45	56	51	32	47	44	39	44	34	26
İşçi Birliği			10	7	8										
Rafi						10	4			2	1				
Mapam	19	15	9	9	9	8									
Dash									15	2	3	2		4	6
Progressif	5	4	5	6		5	4	4	1						
Liberal	7	20	13	8	17										
Herut (Likud)	14	8	15	17	17	26	26	39	43	48	41	40	32	32	19
Herut Listeleri							2		2		3				
Sağ										3	6	7	11	2	4
MafDaL	**16**	**10**	**11**	**12**	**12**	**11**	**12**	**10**	**12**	**6**	**4**	**5**	**6**	**9**	**5**
Agudat Yisrael		5	6	6	6	6	6	5	5	4	4	7			5
Şas											4	6	6	10	17
Göçmen Listesi	5	3								3	1			7	6
Ratz (Meretz)							3	3	1	1	3	5	12	9	10
Sol						1	2	1	2		2	1			7
Maki	4	5	6	3	5	4	4	4	5	4	4	4	3	5	
Arap Listeleri	2	5	5	5	4	4	4	3	1			1	2	4	7
Diğer	1								1						8

Not: İsrail'de sürekli gerçekleşen parti evlilikleri ve ayrılmalarının listeyi aşırı karmaşık hale getirmesine engel olmak için yer yer gruplar bir başlık altında girilmiştir. Daha ayrıntılı bir liste için İsrail Hükümet Yıllığı'na bakılabilir.

Kaynak: Dani Koren ve Bo'az Shapira, *Koalitziyot; HaPolitika HaYisraelit, 50 Şanim – 100 Eyru'im*, [Koalisyonlar; İsrail Politikası, 50 Yıl – 100 Olay], Zmora-Bitan, Tel Aviv, 1997, s.370-371 ve 1999 ve 2001 yıllarının hükümet yıllıkları.

İşçi İttifakı'nın kayıplarından bazıları yeni bir güvercin listesine, 3 sandalye kazanan Shulamit Aloni'nin Vatandaş Hakları Hareketi'ne kaymıştı. Aloni'nin bu 'radikal laik' listesi bundan sonraki yıllarda kurulacak koalisyonları zorlaştıran bir öge olacaktır. Temel politik görüşleri itibarıyla İşçi İttifakı'na yakın görünen bu liste ile MafDaL arasındaki taban tabana zıtlık bu ikisinin aynı çatı altında bulunmasını imkansız kılıyordu.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

Böylece hiç değilse bu seçimde İşçi İttifakı MafDaL'a eskisinden daha fazla ihtiyaç duyar bir hale gelmişti. Kayıplarını Aloni'nin listesi veya Moked gibi küçük partilerle kapatamayacak olan İşçi İttifakı'nın bu 'zorunluluğu' İsrail politikasının kendisine has bir yönünü gösterir: Seçimlerden küçülerek çıkan MafDaL gibi bir parti koalisyon görüşmeleri sırasında eskisinden daha güçlü bir konum yakalayabilmektedir.

İşçi Partisi'nin MafDaL'ı kendi cephesinde tutma zorunluluğunun bir de sürekli büyüyen muhalefete bakan yönü vardı. Likud son seçimlerde sandalye sayısını 31'den 39'a çıkarmıştı ve MafDaL'ın ideolojik olarak daha yakın olduğu bu kampa kayması halinde İşçi İttifakı ülke kuruldu kurulalı elinde tuttuğu iktidarından olabilirdi.

Likud'un büyümesi sadece İşçi İttifakı'nı rahatsız etmiyordu. MafDaL'ın kaybettiği iki sandalye de muhtemelen Likud'a kaymıştı; zira ortada güçlenen başka sağ veya din eksenli parti yoktu. Bu duruma MafDaL'ın tepkisi oy tabanının kaymasına engel olabilmek için Likud'un sunduğu radikal politikaları da kucaklamak olacaktır.

İşçi İttifakı, MafDaL'ı yine koalisyonda görmek istediğini ifade ettiğinde aldığı cevap o güne kadar aldıklarının en zorlusuydu: 'Batı Şeria'dan çekilme asla gündeme gelmeyecekti ve 'Kim Yahudi'dir?' tartışmasında en katı şer'i ortodoks yorum benimsenecekti.' Uzun vadede, Tze'irim'den mülhem bu taleplerin hiçbiri karşılanmadı. Bununla birlikte İşçi İttifakı artık MafDaL'ın kendisiyle kurulan tarihi ortaklığa Shapira ve Burg döneminde verilen önemi atfetmediğini biliyordu.

Topraklar üzerindeki pozisyonunu daha da güçlendirmek için MafDaL, müzakereler sırasında Likud'un da içinde yer alabileceği yenilenmiş daha geniş katılımlı bir milli birlik hükümet kurulması fikrini ortaya attı. İşçi İttifakı buna karşı çıkıyordu; zira böyle bir milli birlik hükümeti barış görüşmesi çabalarında hükümetin ellerini bağlayacaktı.

Sonuçta Başbakan Meir, MafDaL'la bir uzlaşmaya vardı. Buna göre herhangi bir çekilme anlaşması onaylanmadan önce hükümet bu anlaşma için bir referandum olarak algılanmak üzere genel seçimlere gidecekti. MafDaL içindeki ılımlılar bunu kabul edilebilir olarak bulurlarken, Tze'irim gerçekten bir seçim yapılmasını istemedi. Çünkü aslında bu ödünü kabul etmesi MafDaL'ın Ürdün ya da Filistinlilerle müzakere masasına oturacak bir hükümete katılıyor olması demekti. Ancak henüz ne Hammer ne de Raphael, bir milli birlik hükümetini dayatmaya yeterli güce sahipti.

MafDaL'ın hükümette ağırlığını hissettirmek için giriştiği bir manevra, Agudah partilerini kendisiyle birlikte hükümete dahil etme çabası oldu. Bunun için de o güne kadar kendisi için uzlaşılmaz bir konu olmayan 'dönüş hukuku' ve 'kim Yahudidir' meselesini Agudahcıların hoşuna gidecek sertlikte yeniden gündeme getirdi. Başarılı olabilseydi oluşturacağı din eksenli cephe koalisyon içinde önemli bir ağırlık oluşturacaktı. Ancak bu manevranın farkında olan Golda Meir, MafDaL'ın taleplerine boyun eğmeyerek İsrail'in ilk azınlık hükümetini (58 sandalye ile) kurdu. Yine de MafDaL'ın ileride pişman olarak hükümete girmesi için açık kapı bırakmak üzere MafDaL'ın geleneksel olarak aldığı İçişleri, Din İşleri ve Sosyal Refah Bakanlıklarına atama yapmadı.

Meir, Ekim Savaşı'nın başarısızlıklarından kendisini de sorumlu tutan Agranat Komisyonu Raporu'na bir cevap olarak istifa ettiği zaman, yerine gelen Yitzhak Rabin de MafDaL'a karşı aynı yaklaşımı sergiledi ve 61 sandalyeli dar bir koalisyon hükümeti kurdu. Meir'in 58 sandalyeli hükümetine Shlomit Aloni'nin listesinin alınması ile kurulan bu hükümet aslında MafDaL'a karşı bir 'baskı manevrası'ndan ibaretti. MafDaL taleplerinden vazgeçmediği müddetçe Rabin daha radikal laik bir söylem takındı. Hatta

Yahudi şeriatının asla kabullenemeyeceği medeni nikah müessesesini meşru kılan yasal düzenlemeye bile destek verdi.[160]

Rabin'in bütün bu 'oyunlardaki' amacının MafDaL'ı sert tutumundan vazgeçirmek olduğu açıktı. Zira selefinin yaptığı gibi MafDaL'ın isteyeceği bakanlıkları boş tutmaya devam etti ve medeni nikah oylaması için MafDaL'a düşünecek zamanı vermek üzere bir yıllık bir moratoryumu şart koştu. Sonuçta Likud'la bir hükümet kurma şansı olmayan MafDaL İşçi İttifakı'nın baskılarına boyun eğmek zorunda kaldı.

Rabin, Meir'in işgal edilmiş topraklardan geri çekilmeyle ilgili herhangi bir anlaşma yapılmadan önce bir seçim yapılması vaadini tekrarladı ve MafDaL da taleplerinden vazgeçerek hükümete girmeyi kabul etti. Uzlaşma formülünü daha çekici hale getirmek için seçimde iki sandalye kaybetmiş olmasına rağmen MafDaL'a hükümette üç bakanlık koltuğu verildi.[161] Bu imtiyazlar MafDaL'ı koalisyona razı etse de Tze'irim'in sürekli radikalleşen politikasını yumuşatmasını sağlayamadı. Hatta bir şekilde baskılara boyun eğmek zorunda bırakılmış olması Tze'irim'in parlamenter politikaya olan güvenini sarstı. Bundan sonraki dönemde Tze'irim'i parlamento dışı siyasal faaliyetlere iten önemli bir gelişme budur. Bu parlamento dışı faaliyetlerin merkezi Gush Emunim, İnançlılar Bloku, olarak bilinen hareket olacaktır.[162]

Gush Emunim, Mart 1974'te Kfar Etzion'da gerçekleştirilen bir toplantıda kuruldu. İnançlılar Bloku, MafDaL'ın çatısı altında organizeli bir gruptu ve parti ile resmi siyasal bağlarının kesildiği dönemden bugüne kadar da, Gush ile MafDaL'ın eğitim sistemi arasındaki ideolojik ve maddi destek sistemi aralıksız devam etti. Gerçekte, Haham Moshe Levinger (Kiryat Arba yerleşiminin lideri), Haim Porat (Gush Etzion'u yeniden

[160] Giora Goldberg, "The Israeli Religious Parties in Opposition, 1965-1977" İçn. Lehman-Wilzig ve Susser, a.g.e., s. 142-143.
[161] Don-Yehiya, *The NRP*, s. 273-275.
[162] Gush Emunim, 'İnançlılar Bloku' ya da 'İnanan İnsanlardan Oluşan Bir Grup' anlamına gelmektedir.

kuranlardan birisi), Haham Haim Durckman (Dini Gençlik Hareketi Bnei Akiva'nın lideri ve daha sonra Knesset üyesi) gibi Blok'un ilk liderleri, MafDaL'ın lider kadroları gibi Yeshivat Merkaz Ha-Rav'ın ruhani lideri ve bir önceki Aşkenaz hahambaşısı Abraham İsaac Kook'un oğlu Haham Zvi Yehuda Kook'un öğrencileri olarak yetişmişlerdi.[163]

Gush'un kuruluşunu hızlandıran temel faktör, 1974'te İsrail hükümetinin Mısır'la yaptığı ateşkes anlaşması çerçevesinde Sina'da verdiği toprak tavizidir.[164] Bu neslin din eksenli Siyonistlerine göre Tanrı'nın Yahudi halkı için belirlediği ana plan yürürlükteydi ve diriliş günleri yaklaşmıştı. Araplarla barşı yapma ihtiyacı duyulması, önem itibarıyla Eretz Yisrael olarak kabul edilen Tanrı'nın Planı'nı gerçekleştirme dürtüsünden sonra geldiği için, söz konusu topraklar herhangi bir dini öneme sahip olmamasına rağmen Sina'dan çekimek bile bu insanları rahatsız etmişti.

Daha sonraları Gush'u kuracak olan bu insanların bazıları, ABD'den çekilme için çok ciddi bir baskı gelmeden önce bile işgal altındaki topraklarda yerleşim birimleri inşa etmeye teşebbüs etmişlerdi. Dolayısı ile bu insanların 'vadedilmemiş topraklardaki' emellerinin bir 'elde olanı kaybetmeme' dürtüsü değil, 'olmayanı sahiplenme' dürtüsü olduğu iddia edilebilir.

Her durumda Gush Emunim kendisini legal olsun, illegal olsun Batı Şeria, Gazze Şeridi ve Golan Tepeleri'nde yerleşim birimleri açmaya adadı. 1974 yılı boyunca, pek çoğunu dindarların oluşturduğu bir grup defaatle Nablus'ta illegal bir yerleşim birimi açma teşebbüsüne girişti. 26 Temmuz'da aralarında MafDaL mensubu bakanların da olduğu Rabin hükümeti, Gush Emunim'in bu faaliyetlerine bir son verme kararı aldı. MafDaL'ın

[163] Gush liderlerinin pek çoğunun kökenleri için bakınız, Ehud Sprinzak, "Gush Emunim: The Tip of the Iceberg" *Jerusalem Quarterly*, 21 (Sonbahar 1981), s. 28-47. Ayrıca, Gush çatısında kurulan ilk yerleşim birimleri için Lilly Weissbrod, "Gush Emunim Ideology: From Religious Doctrine to Political Action" *Middle Eastern Studies*, 18.3 (Temmuz 1982), s. 265-275'ya bakabilirsiniz.
[164] Savaş alanından çekilmenin ayrıntıları için bakınız, Safran, a.g.e., s. 507-539.

Gush'un davasına yeterli desteği vermediği bu gelişmelerden sonra 1974 sonbaharında Gush Emunim ile MafDaL'ın resmi bağları koptu.

1975 yılı boyunca Gush Emunim, Rabin hükümetine ve onun yoğun Arap nüfusunun olduğu bölgelere asgari ilgiyi öngören sınır güvenliği politikalarına meydan okumayı sürdürdü. Yedi teşebbüsten sonra Gush, Nablus-Sebastia bölgesinde *Elon Moreh*[165] olarak adlandırdıkları bir yerleşim açmayı başardı. Sonuç, Kaddum Uzlaşması'ydı. Aralık 1975'te, Gush üyelerine gelecekteki yerleşimleri hakkında bir karar verilinceye kadar Kaddum'daki bir askeri kampta geçici olarak kalmaları izni verildi. İşçi Partisi, konu üzerinde ikiye bölündü. Partinin bir bölümü, yerleşimlerin artan popülaritesinden ötürü Gush'a açıktan destek verdiğini ilan etti. İşçi Partisi'ndeki bölünmeden cesaret alan MafDaL içindeki Burg gibi ılımlılar da Tze'irim'e katıldılar ve yerleşimcilerin bulundukları yerlerden ayrılmaya zorlanmaları halinde MafDaL'ın koalisyonu terk edeceği tehdidini savurdular.

1975 yılında, İşçi Partisi içinde başka hayati konularda çıkan bölünmeler Tze'irim'in elini güçlendirdi. Sina'dan yapılması gereken ikinci asker çekme ile alakalı müzakereler Mayıs 1975'te kaldığı yerden yeniden başladı. MafDaL'ın Tze'irim kanadı bu görüşmelere karşı Likud ile aynı cephede yer aldılar. İsrail parlamentosu, ABD Dışişleri Bakanı Henry Kissinger'in mekik diplomasisinin sonucu olan anlaşmayı 3 Eylül 1975 tarihinde 43'e karşı 70 oyla (7 çekimser) kabul ederek onayladı. Karşı oylar arasında MafDaL içinde Gush'a sempati besleyen Ben-Meir ve Hammer de bulunuyordu.

Çekilme sonunda hükümetin sonunu da getirdi. 1975 yılı boyunca anlaşmanın desteklenmesi için ABD tarafından İşçi Partisi ve MafDaL'a uygulanan baskı, partilerin iç

[165] Elon Moreh, Hz. İbrahim'in Kenan diyarında kurmuş olduğu ilk yerleşim olarak bilinir. Dolayısı ile Gush Emunim, yerleşimcilik faaliyetlerine teolojik-geleneksel bir köken de bulmuş bulunuyordu.

muhalefetlerini bir oranda susturmuştu. Bir defa anlaşma onaylanıp Amerikan baskısı ortadan kalkınca iç muhalefetler yeniden canlandılar. Batı Şeria politikaları üzerine Rabin - MafDaL uyuşmazlığının sonucu olarak hükümet dağıldığında İsrail'in tarihini kökten değiştirecek bir seçime gidildiğini kimse tahmin edemiyordu. 1977 seçimleri bir zamanların teröristi Menahem Begin'i ve partisi Likud'u İsrail'in zirvesine oturtacaktı.

4.6. 1977-1984 Dönemi: Likud Hükümetlerinde MafDaL

1977 seçimlerinden sonraki dönem, genelde İsrail özelde de MafDaL için önemli değişikliklere sahne oldu. 1979'da Mısır ile Camp David Antlaşması'nın yapılmasına rağmen İsrail halkı toprak ve güvenlik konularında radikal sağa doğru kayışını devam ettirdi. Tarihi öneme sahip iki değişiklik bu dönemin 'kendine haslığının' temel ögeleridir: Likud iktidarı ve Araplarla barış.

Likud, 1977 seçimlerinden sonra koalisyon hükümeti kurmada büyük parti olarak İşçi İttifakı'nın yerini aldı. Böylelikle MafDaL, devletin kurulmasından bu yana ilk kez bir merkez-sağ hükümeti kuran Likud'a katılacaktı.

Seçim sonuçları şu gerçeği gösteriyordu ki sosyal Siyonizm artık devletin baskın ideolojisi değildi. İşçi İttifakı yalnızca 19 sandalye (51 sandalyeden 32'ye düştü) kaybetmekle kalmadı; aynı zamanda Likud 4 sandalye daha kazanarak (39'dan 43 sandalyeye yükseldi) avantajlı duruma yükseldi. İşçi İttifakı'nın kayıplarının Likud'a kaydığını söylemek doğru olmaz. Bu seçimlere ilk defa katılan yeni reformcu parti, Demokratik Değişim Hareketi'nin elde ettiği 15 sandalyenin bunda büyük payı vardır. Değişim Hareketi gerçekte İşçi Partisi'nden farklı bir toprak ve dış politika hedefi gütmüyordu. Varlık sebebi İsrail politikasından eski olan Merkez Parti'yi ortaya çıkarmak

ve bir milli birlik sağlayabilmekti. Ama etkisi tam tersi oldu ve siyasal yelpazede kutuplaşmaların ateşleyicisi haline geldi.

Tablo 3: İsrail Hükümetlerinde MafDaL'ın Aldığı Bakanlıklar

Kaçıncı hükümet?	MafDaL'ın aldığı bakanlıklar
1.1949	İçişleri ve Göçmen; Refah; Dinler ve Savaş Yaralıları
2.1950	İçişleri ve Göçmen; Refah; Dinler ve Savaş Yaralıları
3.1951	İçişleri ve Dinler; Sağlık; Ulaştırma
4.1952	Refah ve Dinler; Posta
5.1954	Refah ve Dinler; Posta
6.1955	Refah ve Dinler; Posta
7.1955	Refah ve Dinler; Posta
8.1958	Dışarıda
9. 1959	İçişleri; Refah
10.1961	İçişleri ve Sağlık; Dinler; Refah
11.1963	İçişleri ve Sağlık; Dinler; Refah
12.1964	İçişleri ve Sağlık; Dinler; Refah
13.1966	İçişleri; Dinler; Refah
14.1969	İçişleri; Dinler; Refah
15.1969	İçişleri; Dinler; Refah
16.1974	İçişleri; Dinler; Refah
17.1974*	İçişleri; Dinler; Refah
18.1977	İçişleri; Eğitim ve Kültür; Dinler
19.1981	İçişleri ve Din İşleri; Eğitim ve Kültür
20.1983	İçişleri ve Din İşleri; Eğitim ve Kültür
21.1984	Devlet Bakanlığı
22.1986	Devlet Bakanlığı
23.1988	Din İşleri; Devlet Bakanlığı
24.1990	Din İşleri; Eğitim ve Kültür
25.1992	Dışarıda
26.1995	Dışarıda
27.1996	Eğitim ve Kültür; Ulaştırma
28.1999	İmar ve İskan
29.2001	Dışarıda

Doğrusu İşçi İttifakı'nın bu tarihten önce işgal edilmiş topraklarla ilgili ortaya net bir posizyon koyamamış olmasının Likud ve MafDaL'ın bundan sonra uygulayacakları politikaları meşrulaştırmış olduğunu kabul etmek gerek. İttifak içindeki güçlü ve birbirinden alabildiğince uzak hizipleri kızdırmamak için birbirini takip eden Eshkol, Meir

ve Rabin, 1967'den sonraki on yıl içinde ortaya bir 'liderlik politikası' koymaktan ve inisiyatifi ele almaktansa yürütülen müzakereler için pasif olarak Arapların önerilerini beklediler. Bu liderlerin sınırlar ya da yerleşimler konusunda sıkı bir politika ortaya koyamamış olmaları dolayısıyla ortaya çıkan siyaset boşluğunu doldurmak önceleri İsrail Toprak Hareketi, daha sonraları da Gush Emunim'e kaldı. Bu grupların aralıksız ve şiddetli baskıları altında kalan Rabin, belli başlı yerleşim birimlerini kabullenmeye başladığı zaman Begin ve Tze'irim'in pozisyonları halk nazarında meşrulaşmış oluyordu.

Bu arada MafDaL içinde ortaya çıkan gelişmelere de dikkat çekmek gerek. 1977 seçimlerinden hemen önce Tze'irim parti içinde bir güç kayması sağladı ve her ne kadar seçime katılan listenin başında yer alamasalar da parti siyasetini belirleyen konumları ele geçirdi. Bu arada partinin başkan Yosef Burg'dan sonraki iki numaralı adamı olarak Yehuda Ben-Meir'in yerine Gush Emunim'e yakınlığı ile bilinen Haham Druckman'ı getirmeyi başardı. MafDaL'ın Knesset'teki sandalye sayısı bu seçimle birlikte 10'dan 12'ye çıktı ve Zevulun Hammer, son 30 yıllık koalisyon hükümetleri boyunca İşçi İttifakı'nın MafDaL'a vermeye yanaşmadığı bir bakanlık olan Eğitim Bakanlığı koltuğuna oturdu. Bu bakanlık Hammer'ı MafDaL'ın gelecekteki lideri olarak ortaya çıkaracaktı ve İsrail Toprağı Hareketi'nin ideolojisi partinin gelecekteki resmi siyasi görüşünü ifade eden bir söylem haline gelecekti.

Dört yıl sonra MafDaL kendini topyekün siyasi bir karışıklık içinde buldu. Hammer'ın partiyi, daima kaolisyonun küçük ortağı olma gibi tek bir konudan Yahudi değerlerinin rehberlik ettiği ulusal bir merkez partiye dönüştürme stratejisi, partiyi karmakarışık bir durumda bıraktı. 1981 seçimleriyle birlikte Değişim Hareketi'nin kendini feshetmesi, 1977 seçimlerinde bu partiye giden oyların tekrar İşçi İttifakı'na dönmesini sağladı ve İttifak'ın sandalye sayısı 47'ye çıktı. Bu seçimlerin en büyük mağlubu MafDaL oldu ve bir önceki seçimde elde ettiği sandalye sayısının (12) yarısını (6) kaybetti. MafDaL

içindeki huzursuzluk, bu düşüşün en önemli sebeplerinden birisiydi. Huzursuzluk MafDaL'ın önemli bir Sefarad mensubu olan Aharon Abu-Hatzeira'nın etnik Sefarad temeline dayalı bir parti olan İsrail Geleneği Hareketi – TAMİ'yi kurmak için MafDaL'dan ayrılmaya itti. TAMİ, İsrail tarihinde görülmemiş bir başarı göstererek ilk Knesset seçimlerinde 3 sandalye kazanan ilk Sefarad partisi oldu. Bu sandalyelerin tamamı MafDaL'ın kaybettiği sandalyelerdi. Diğer taraftan yine ilk defa seçimlere giren Tehiya da üç sandalye kazandı ve Likud da sandalye sayısını üç artırdı. Bunların içinde MafDaL'ın kaybettiği sandalyeler olduğunda kuşku yoktur. MafDaL'ın kayıpları seçim kayıplarıyla kalmadı. Artık partisini yeterince din eksenli Siyonist bir parti olarak görmeyen Haham Druckman partiyi terk etti.

Siyaset bilimcilerin yaptığı yorum Hammer'ın din eksenli politikadan milliyetçi merkez politikalara kayma çabasının tutmadığı yönündedir. Zira artık bir merkez parti konumuna yükselmiş olan Likud milliyetçi seçmen için daha cazip görünüyordu. Diğer taraftan MafDaL kendi orijinal kimliğini ve odaklandığı noktayı terk ettiğinden çoğunluğu itibariyle devlet içindeki dini statükoyu korumak için bu partiyi destekleyen taraftarlarını kaybetti.

Lübnan'daki savaş, Tze'irim'e yeni bir rüzgar sağladı. Tze'irim'in ideolojisinin bir müddettir vadedilmiş toprakların ele geçirilmesinden öte bir Büyük İsrail ideolojisine dönüştüğünü daha önce kaydetmiştik. İsrail'in bu büyüme hamlesi MafDaL'ın içinde yeni bir heyecana yol açtı. Halk tabanında da aynı heyecanı sezdiklerine inanan MafDaL'lılar 1984 seçimlerine kaybettikleri altı sandalyeyi geri kazanma ümitleri ile girdiler. Nitekim 1983 yılı sonlarında yapılan yerel seçimlerde MafDaL kapsamlı kazanımlar göstermişti. Bu yerel seçimlerde parti içindeki bölünmüşlük zirveye çıktı ve parti lideri Burg'un Lamifneh Hizbi ile Gençlik Halkası adı verilen köklü bir diğer hizip bazı seçim bölgelerinde ayrı listelerle seçime girdiler.

1984 seçimleri öncesinde bu iki hizip arasında son dakika ateşkesi sağlanmasına rağmen bu taktik, partinin tüm zamanlardaki en düşük sandalye sayısını (4) elde etmesine engel olamadı. MafDaL'ın bundan sonraki devlet politikalarına etkisi parlamenter faaliyetlerinden çok Gush Emunim çatısı altında girişeceği parlamento dışı faaliyetlere kayacaktı.

4.6.1. 1977 Seçimleri

1973 seçimlerinden (ve belki de Moshe Shapira'nın 1970'lerin başında vefat etmesinden) 1977 seçimleri öncesine kadar Tze'irim MafDaL içinde iktidarı ele geçirebilmek için bazen 'kirli politikaya' dahi kayan taktikler kullandı. Kendisine yakın bir isim olan Yitzhak Raphael'i 1977 seçim listesine bile aldırtmayarak parti içinde gençleşme çabaları gösterdi. Partinin lideri Yosef Burg'u teoride hiçbir zaman desteklemediği halde ortak muhaliflerini ortadan kaldırmak ve parti kadrolarına kendilerine daha yakın isimleri getirebilmek için destekler göründü. Ve yukarıda da bahsedildiği üzere Gush Emunim'in ateşli savunucularından Haim Druckman'a parti listesinin ikinci sırasının verilmesini sağladı.[166]

MafDaL'daki bütün bu kayma süreci Aralık 1976'daki hükümet krizi ile Mayıs 1977'de yapılan seçimler arasındaki sürede meydana geldi. Kriz aslen ekonomik ve yönetimsel bir krizdi. Ekonomi durgunlaşmış, enflasyon ve işsizlik oranları artmış, İşçi Partisi içindeki skandallar ve partinin koalisyonun küçük ortaklarından Bağımsız Liberal Parti'yi kontrol altında tutmayı başaramaması yüzünden Rabin hükümeti sözlerini verdiği

[166] Asher Arian, "Conclusion", İçn. Howard R. Penniman (der.), *Israel at the Polls: The Knesset Election of 1977*, American Enterprise Institute for Public Policy Research: Washington, D.C., 1979, s. 298-299 ve Samuel Sandler, "The Naitonal Religious Party: Towards a New Role in Israel's Political System?" İçn. Sam W. Lehman-Wilzig ve Bernard Susser (der.), *Public Life in Israel and Diaspora*, Bar-Ilan University Press: Jerusalem, 1981, s. 165.

asgari reformları dahi başaramaz hale gelmişti. Bağımsız Liberaller temelde hükümetin ekonomik politikalarını beğenmediklerinden dolayı 1976'ların sonlarında koalisyon hükümetinden ayrılma tehditleri savurmaya başladılar. Liberallerin ayrılması durumunda koalisyon ancak 60 üyeli hassas bir 'dar koalisyona' dönüşüyordu ve bu da hükümeti MafDaL'ın sadakatine bağımlı hale getirecekti. Bu 'şantaj' gücünün farkına varan Tze'irim, Kadduum'daki Gush Emunim yerleşimine resmi tanınma verilmesi için hükümete çağrıda bulundu. Bunu yaptığında Rabin muhtemelen hem hükümetteki ortağı Bağımsız Liberal Parti'yi hem de İttifak içinde yer alan Mapam'ı kaybedebilirdi. Bu şartlar altında iken 16 Aralık'ta meydana gelen bir F-15 Fantom kazası hükümeti devirdi ve yeni seçimlerin yolunu açtı.[167]

Sosyal Siyonist ideolojinin 1977 seçimlerinde aldığı yenilgiyi açıklamaya çalışan bazı akademisyenler bu yenilgiyi parti liderleri (İshak Rabin ve Shimon Peres) arasındaki çekişmeye, uzun zamandır çıban haline gelmiş ekonomik sorunları çözmede partinin beceriksizliğine, partinin üst düzey yönetimindeki yolsuzluk skandallarına ve hatta partinin MafDaL ile eksik, fakat faydalı ittifakı sürdürmede yetersiz kalmasına atfederler.[168] Bu açıklamalar kamuoyunun İşçi İttifakı'nı cezalandırmasını açıklar mahiyettedirler. Bununla birlikte söz konusu izahlar seçmen tabakasındaki ideolojik kaymayı ihmal eder görünür.

1977 seçimleri ve sonrası için yadsınamaz gerçek, dış politika konusunda İsrail kamuoyunun sağa doğru kaydığıdır. Bu kaymayı açıklayan en sağlam tez İşçi Partisi hükümetinin Arap-İsrail çatışmasına ılımlı bir çözüm bulunması konusundaki başarısızlığıdır. Bu arada 1967 sonrasında Arap ülkelerinden gelen son göç dalgaları ile İsrail'in demografik yapısının da kökten değiştiğini hesaba katmak lazımdır. Arap ülkelerinden gelen Yahudi göçü, beraberinde o ülkelerde oluşmuş Arap rejimlerine karşı

[167] 'Fantom-Şabat' krizinin detaylı bir tartışması için bakınız, Murray Gordan, "Israel's Government Crisis" *Midstream* (Mart 1977), s. 53-54.
[168] Dan V. Segre, *A Crisis of Identity: Israel and Zionism,* Oxford University Press: Oxford, 1980.

düşmanlığı ve önyargıları da getiriyordu ve örneğin Asher Arian'a göre Mart 1977'de, genel seçimlerden hemen önce yapılmış bir anket kamuoyunun üçte ikisinin işgal edilmiş topraklar konusunda şahin bir tutumu desteklediğini gösteriyordu.[169] Aynı anket düzenli olarak İşçi İttifakı'na oy verenlerin yüzde 57'sinin de işgal edilmiş toprakların hiçbir kısmının geri verilmemesi gerektiğine inandıklarını gösteriyordu. Bu araştırmanın sonuçları, İşçi İttifakı'nı alaşağı eden temel saikin toprak meselesi olduğunu ispat etmez; ancak Batı Şeria topraklarının geleceği ile ilgili tartışmaların toplumun ideolojik tandansının sağa doğru kaymasında en büyük etkiye sahip olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

1977 seçimlerinin galibi Likud 43 sandalye kazandı ve seçimden hemen sonra Ariel Sharon'un Shlomtzion (Siyon'un Bütünlüğü) Partisi'nden iki sandalyeyi bunlara ekledi. MafDaL 12 sandalye kazanırken, Demokrasi İçin Değişim Hareketi Knesset'e 15 temsilci sokarak seçimden 32 milletvekili çıkaran İşçi İttifakı'nın ardından üçüncü büyük parti oldu. Hükümet, Likud, MafDaL, Agudat Yisrael (4 sandalye) ve hala daha İttifak'ın bir üyesi olan Moshe Dayan arasında kuruldu ve Dayan Dışişleri Bakanı olarak ödüllendirildi. Değişim Hareketi'nin temel platformu seçim sisteminde reform yapılması konusu etrafında örgülenmişti. Fakat, Begin reforma karşı çıktı ve Değişim Hareketi hükümete girmeden önce 4 ay beklemek zorunda kaldı. Sonunda isteklerinde bazı değişiklikler yaptıklarında koalisyonun sandalye sayısını 77'ye çıkararak hükümete dahil oldular.

Dini partiler, MafDaL ve Agudat Yisrael, İşçi İttifakları hükümetlerinde olduğu gibi genelde dini işlerle ilgili konularda verilen tavizlerle ödüllendirildiler. Bunlar arasında Dönüş Yasası'nı güçlendirmek için verilen söz (hep bir söz olarak kaldı), anti-pornografi yönetmeliği, otopsiyi ilgilendiren patoloji ve anatomi yasalarını daha sıkı biçimde düzeltmek ve dindar kadınları askerlik vazifesinden muaf tutmak gibi konular

[169] Asher Arian, "The Electorate: Israel 1977" İçn. Penniman, a.g.e., s. 72

bulunuyordu.[170] MafDaL'ın en büyük siyasi kazanımı, kabinede o güne kadar elinde tuttuğu İçişleri Bakanlığı'nın yanı sıra Eğitim Bakanlığı'nı da elde etmiş olmasıydı.

Agudat Yisrael, partinin ruhani otoritesi Tevrat Bilgeleri Konseyi'nin koalisyona katılma yönünde verdiği izin ile 1949'dan sonra ilk kez hükümete girdi. Fakat aynı otorite partinin herhangi bir bakanlık görevi almasına izin vermedi. Bununla birlikte dört Agudat üyesi milletvekili, Knesset'te komite başkanlıkları üstlendiler ki bunlardan biri Dış İlişkiler Komitesi idi. Dışişleri alanında MafDaL da kısa bir süre sonra daha büyük kazanımlar elde etti. İçişleri Bakanı Burg, İsrail ile Mısır arasında yürütülen barış anlaşması müzakereleri tamamlandıktan sonra Filistin otoritesi ile yürütülecek müzakerelere katılacak heyetin başına atandı.

4.6.2. Camp David Anlaşması

Camp David'de, Mısır Devlet Başkanı Enver Sedat ile İsrail Başbakanı Menahem Begin iki belgeye imza attılar: 'İsrail ve Mısır arasında bir barış anlaşması için çerçeve anlaşması' (Sina Çerçevesi) ve 'Ortadoğu barışı için bir çerçeve anlaşması' (Kapsamlı Çerçeve).[171] Bu iki anlaşmanın yapılış sürecine ve nasıl olup da Menahem Begin gibi İsrail'in en şahin politikacılarından biri olarak gösterilen bir başkanın bu metne imza attığının tartışmasına girmeyeceğiz. Gerçek olan bu anlaşmaların taraflar arasındaki bir yumuşamanın değil her iki tarafta hissedilen şiddetli ihtiyacın ürünü olduğudur.

---

[170] Koalisyona katılan bütün partilerin aralarında uzlaşmaya vardıkları konuları kapsayan 43 paragraflık dokümanın bir özeti için bakınız, William Frankel, *Israel Observed: An Anatomy of the State*, Thames and Hudson: New York, 1980, s. 70-72.

[171] Ruth Lapidoth, "The Camp David Agreements: Some Legal Aspects" *Jerusalem Quarterly*, 10 (Kış 1979), s. 14-27. Ayrıca, BM Güvenlik Konseyi'nin 22 Kasım 1967 tarih ve 242 sayılı ve 21-22 Ekim 1973 tarih ve 338 sayılı karar metinleri ve belgelerin tam metni ile Başbakan Begin ile ABD Başkanı Carter arasındaki açıklama mektupları için aynı derginin 28-37 sayfalarına bakınız.

Anlaşmaların çerçevesi de bu ihtiyacın karşılanması yönünde çizilmişti: İsrail, Sina'dan tamamen çekilecek ve bu topraklar üzerinde Mısır'ın egemenliğini tanıyacak; Sina'nın büyük bir kısmı askerden arındırılacak ve gerek bu askerden arındırma işlemine gerekse bilahare üzerinde anlaşılan Süveyş Kanalı'ndan gemilerin serbestçe geçişine BM güçleri gözcülük edecek ve nihayet İsrail ile Mısır arasındaki ilişkilerde normalleşme sürecinin hitamına ermesi sağlanacaktı.[172]

Daha kapsamlı olan ikinci belge ise Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile ilgiliydi. Nadav Safran'ın kaydettiğine göre bu anlaşmanın çerçevesi Başkan Carter'a gönderilen Sedat ve Begin imzalı bir mektupla ifade edilmişti. Buna göre taraflar Camp David çerçevesinin onaylanmasından bir ay sonra Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin geleceği ile ilgili müzakerelere başlayacaklardı. İsrail bu müzakerelerin bölgede meskun Filistinlilere 'tam otonomi' verme hedefine yönelik olacağını kabul etmişti. İlginç olan, Mısır ve İsrail'in ortada Batı Şeria üzerinde hak iddia eden Ürdün ve bu topraklarda yaşayan bir Filistin yokmuş gibi davranmalarıdır. Hatta mektup bu iki tarafın görüşmelerin sonuçlarını kabullenmediği durumlarda bile İsrail-Mısır görüşmelerinin devamını ve bir yıl içinde sonuca erdirilmesini öngören muğlak bir satır dahi içermektedir. Buna göre Filistinliler istesinler veya istemesinler İsrail ile Mısır aralarında Filistin'in kaderi hakkında anlaştıkları takdirde İsrail Filistin Otonomisi'nin kendini yönetecek yönetimi seçme hakkını tanıyacak ve resmi olarak göreve başlamasına izin verecekti. Bundan sonra da tarafların görüşmelerinin başlayacağı beş yıllık bir geçiş dönemi başlayacaktı.[173]

Mısır'ın Batı Şeria konusunda bu kadar istekli davranmasının altında, Sedat'ın Filistin meselesi halledilmeden İsrail ile masaya oturmasının doğurabileceği uluslararası Arap baskısı ve iç kamuoyu baskısından çekinmesi yatıyordu. Ancak sonunda Mısır,

[172] Moshe Dayan, *Breakthrough: A Personal Account of the Egypt-Israeli Peace Negotiations,* Knopf: New York, 1981, s. 180.
[173] Safran, a.g.e., s. 616.

Filistin meselesinin çözülmesinin ön şartlar listesinden çıkardı ve Mısır ile İsrail arasındaki anlaşma Mart 1979'da imzalandı ve üçer gün arayla iki ülke kabinelerinde onaylandı.

Camp David anlaşmalarının en eksik yanı, Batı Şeria'daki yerleşim faaliyetleri ile alakalı herhangi bir satır içermemesidir. Bu eksiklik sadece geçmişte kurulmuş olan yerleşimlerle alakalı değil, aynı zamanda İsrail bu topraklardan çekilene kadar kurulabilecek yerleşimlerle de alakalıydı. Nitekim bu açığı fırsat bilen İsrail radikal sağı, Sina çekilmesinden önce bölgede bazı Yahudi yerleşimleri kurma girişimlerinde bulundu. Bu girişimlerin kabine ve parlamentodaki yansımaları da uzun süren ayrılıklara yol açtı.

Müzakereler boyunca İsrail kabinesi, çekilmeden önce Sina'da yeni yerleşim birimlerinin açılması konusunda ikiye bölündü. Likud'un yeni üyesi Savunma Bakanı Ezer Weizman yeni yerleşimlere karşı çıkıyor, bunların inşa edilmesi halinde İsrail'in hem Mısır hem de ABD ile ilişkilerinin zarar görebileceğini vurguluyordu. Tezine içlerinde Adalet Bakanı Shmuel Tamir ve Başbakan Yardımcısı Yigal Yadin'in de bulunduğu pek çok Değişim Hareketi üyesi destek verdi. Bununla birlikte Başbakan Begin, MafDaL lideri Yosef Burg ve Tarım Bakanı Ariel Sharon'un, ileri karakolların güçlendirilmesi ve Gazze Şeridi'nin yanıbaşındaki Rafia'da yeni yerleşim birimlerinin açılmasının hükümetin gelecekteki müzakerelerde elini güçlendireceği tezine destek veriyordu. Sonunda, özellikle de Batı Şeria konusunda yerleşim taraftarları ağır bastılar. Tamamı İşçi İttifakı kökenli olan Weizman, Dayan ve Yadin'e karşı Sharon, Hammer ve MafDaL'ın geri kalanları hükümet içinde daha güçlü bir tabanı temsil ediyorlardı.

Begin'in yerleşim davasına olan sempatisi ve Gush Emunim'e verdiği destek, kendini Başbakan'ın 1977'de Elon Moreh ve Gush'a ait diğer iki yerleşim birimini resmen tanımasında kendini gösterdi. Bu durum Değişim Partisi'nin bir kanadının hükümetten ve partiden ayrılmalarına yol açtıysa da bu istifalar yerleşim politikalarına bir son veremedi. Yerleşimcilik faaliyetleriyle alakalı Gush Emunim'in hükümet üzerinde bu denli etkili

olmasının altında hareketin, hem MafDal hem de kabinede güçlü bir konuma sahip olan Tze'irim ile bağlantılı olmasının payı büyüktür.

Ocak 1979'da Başbakan, barış anlaşmasından sonra Judea ve Samaria'da (Hatırlanacağı üzere bu tabir, Likud ve din eksenli Siyonist partilerin Batı Şeria için kullandıkları isimdir.) yoğun bir yerleşim birimi açma kampanyasının başlatılacağı yönünde kabinediki MafDaL üyelerine yazılı bir vaatte bulundu. Söz konusu yazılı taahhütnameye MafDaL, aksi durumda hükümetten ayrılacaklarına dair bir tehdit ile karşılık verdi. Hammer'ın bu konudaki tavrı netti:

> *Yerleşimler bizim için hayatidir. Eğer hükümet yerleşim faaliyetlerine devam etmeme veya Judea ve Samaria'da var olan yerleşimleri kaldırma kararı almaya kalkarsa biz bunu kırmızı çizgiyi geçmek olarak kabul ederiz. Eğer hükümet yerleşim faaliyetleri hakkındaki kararını 'makul olmayan uzunluktaki bir zaman' dilimine ertelemeye kalkarsa, biz bunu bir ikaz sinyali olarak kabul edeceğiz. Hükümet tarafından üstünkörü kabul edilen yerleşim prensibinin güncelleştirilmesini bekliyoruz. Bu kararlar ve bunların pratik karakteri bizim hükümete yönelik tutumuzu belirleyecektir.*[174]

İsrail-Mısır Barış Anlaşması'nın kabinede oylanmasının arefesinde, 18 Mart'ta MafDaL, İsrail'in Judea, Samaria ve Gazze'de kontrolünün devam etmesi, bu bölgedeki kamu arazilerinin ve su kaynaklarının denetiminin sürmesi, yeni yerleşim birimlerinin kurulması ve bölgenin iç güvenlik ve savunmasının İsrail kontrolü altında kalması yönündeki taleplerini sundu. Başbakan Begin bu talepleri kabul ettiğini açıkladığı halde MafDaL yine de istifa tehdidinde bulundu.[175] Ertesi gün İsrail Parlamentosu'nda anlaşma

[174] Gershon R. Kieval, *Party Politics in Israel and the Occupied Territories,* Greenwood Press: Westport, Conn., 1983, s. 153.
[175] Lester A. Sobel, *Peace-Making in the Middle East,* Facts on File: New York, 1980, s. 251.

oylamaya sunulduğunda MafDaL milletvekillerinin üçte ikisi anlaşmaya destek verdiler.[176] Aleyhte kullanılan 18 oyun 4'ü MafDaL'dan, 7'si de Likud'dan geldi.[177] MafDaL'ın bir önceki gün temelsizmiş gibi görülen tehdidi başarılı olmuştu: Hükümet MafDaL'ın otonomi tanımını benimsedi ve otonomi görüşmelerini yürütecek ekibin başına MafDaL'ın başkanı Burg atandı.

İsrail'in baştaki otonomi teklifi, bağımsızlık sorusunun açık kalabileceği bir şekildeydi. Dayan'a göre ilgili paragraf orijinal olarak şöyle okunuyordu: 'İsrail, Judea, Samaria ve Gazze bölgesindeki egemenlik iddiasını ve haklarını terk etmemektedir; ancak barış ve anlaşma uğruna teklif edilen diğer çözümlerin bu bölgelerde bağımsızlık sorusunu açık bıraktığını da kabul eder.'[178] Hükümet bağımsız bir Filistin devleti ihtimalini açık tutan bu tavrını Mısır'la barış anlaşması imzalandıktan sonra değiştirdi. Başbakan Begin, özerklik görüşmeleri başlarken bu metinde İsrail'in kendi tezinden farklı tezlerin varlığını kabul ettiğini ifade eden satırları çıkardı.[179] Bu ve Burg'un İsrail müzakere heyetinin başı olarak atanması gibi gelişmeler Moshe Dayan'ın Begin Hükümeti'nin kalıcı bir barış yapabileceğine olan inancını yitirmesine yol açtı. Dayan, 23 Ekim 1979 tarihinde Dışişleri bakanlığı görevinden istifa etti.

İsrail ve Mısır özerklik müzakerelerine 25 Mayıs 1979 tarihinde, Beerşeva'da başladılar. Taraflar arasında üç konuda önemli ayrılıklar bulunuyordu. Öncelikli konu, İsrail'in Camp David'de üzerinde anlaşılan 'otonomi'nin sadece 'topraklarda ikamet' edenlerle kısıtlı kalması konusundaki ısrarı üzerindeydi. Mısır'ın görüşü ise otonominin bu

[176] Oturuma katılan 118 kişiden 95'i lehte, 18'i aleyhte oy kullanırken 2 kişi çekimser kaldı. 3 üye ise oylamaya katılmayacaklarını başta ifade ettiler.
[177] Kieval, a.g.e., s. 155.
[178] Başbakan Begin'in Mısır Devlet Başkanı Sedat'a sunduğu memorandumun tam metni için bakınız, Dayan, a.g.e., s. 359-361.
[179] A.g.e., s. 305.

topraklar üstünde yaşayan insanlar kadar topraklara da uygulanabileceği şeklindeydi. İsrail'in tutumunu MafDaL lideri Burg şu şekilde belirlemişti:

> *'Anlaşılmalıdır ki özerklik egemenlik değildir ve bunu içeremez. İsrail bunu kabul etmeyecektir ve gerçekte bir Filistin devletinin kurulmasını da tamamen reddetmektedir. Bu İsrail için ölümcül ve tüm özgür dünya için vahim bir tehlike olabilir.'*[180]

Mısır'ın pozisyonu da İsrail kadar netti. Savunma Bakanı Kamel Hassan Ali, görüşmelerin açılış töreninde yaptığı konuşmada, ülkesinin özerklik konusundaki görüşlerini şöyle açıklamıştı:

> *'Biz burada Filistin halkının kaderini belirlemek için bulunmuyoruz. Bunu yalnızca onlar yapabilirler. Mısır, Doğu Kudüs'ün Arap yönetimine verilmesini, işgal altındaki Arap topraklarında inşa edilen İsrail yerleşimlerinin illegal olduğunun tespit edilmesini ve tartışmalı bölgelerin statülerini değiştirmek için İsrail yasa ya da tedbirlerinin hiçbir geçerliliğe sahip olmadığının kabullenilmesini istemektedir.'*[181]

İkinci konu, ileride kurulacak olan otonom idarenin yapısı ve güçlerinin sınırları hakkındaydı. İsrail bu otonom idarenin bir idari konsey olarak kalmasını ve otoritesinin nihai olarak İsrail'in bölgede tesis etmiş olduğu askeri hükümetten geçmesini istiyordu. Mısır ise bekleneceği üzere otoritenin, 'bütün yasama ve yürütme yükümlülükleriyle birlikte kendi kendini üreten bir otorite ve mevcut askeri hükümetin ifa ettiği halihazırdaki tüm güçlere sahip' bir mekanizma olarak görüyordu.[182]

---

[180] Sobel, a.g.e., s. 274.
[181] A.g.e.
[182] Kieval, a.g.e., s. 162.

Üçüncü konu aslında ikinciyle yakından bağlantılıydı. İsrail otonom yönetime vereceği 'askeri yönetim altındaki bir statüyle' bağlantılı olarak Batı Şeria'da iç ve dış güvenliğin İsrail Savunma Kuvvetleri'nin sorumluluğunda kalmasını ve Batı Şeria'da hükümet eden otoritenin güvenlik konusundaki işlevlerinin askeri kuvvetlere yardım ile sınırlı kalmasını istiyordu. Mısır ise kurulacak Filistin otoritesinin kamu düzeni ve iç güvenlik konusunda tam sorumlu ve yetkili olmasından tarafa idi.

İsrail ve Mısır'ın farklı tutumlarına karşılık İsrail kabinesinde bağımsız Filistin devletinin kuruluşuna yol açabilecek her türlü gelişmeye karşı çıkma konusunda bir konsensus oluşmuştu. Bununla birlikte özerkliğin sınırları hakkında ihtilaflar mevcuttu. Kabinenin ılımlı üyeleri (Weizman, Dayan ve Yadin) özerkliğin daha fazla sınırlandırılması halinde Mısır'ın yeniden eski şahin konumuna itilebileceğinden ve İsrail'in kendini ABD tarafından da tecrit edilmiş bulabileceğinden endişe ediyorlardı. Bu endişeleri bir yıl içinde bu isimlerin teker teker hükümetten istifa etmelerine yol açtı. Ancak istifalar Begin Hükümeti'ni herhangi bir politika değişikliğine zorlamak şöyle dursun yerlerine atanan şahin isimlerle hükümetin iyiden iyiye radikal sağa kaymasına yol açtı. Ekim 1979'da Dayan dışişleri bakanlığından istifa ettiği zaman, yerine Begin'in eski silah arkadaşı Yitzhak Shamir getirildi. Bu tarihten yedi ay sonra Ezer Weizman savunma bakanlığından istifa ettiğinde de yerine, İsrail'in özerklik görüşmelerindeki tutumuna muhalefet eden Ariel Sharon geldi.

Dayan'ın istifasından hemen sonra hükümet, o güne kadar görülmemiş büyüklükte bir yerleşim programını yürürlüğe soktu. Program, Batı Şeria'nın asimile edilmesi için Begin'in kendi emellerini yansıtan bir özelliğe sahipti; fakat aynı zamanda Begin'in hükümet içinde MafDaL'a olan bağımlılığını da yansıtıyordu.

Hükümetin programı hemen yürürlüğe konamadı. Nisan ayında Batı Şeria'da iki yerleşim birimi açılması kararını onayladığında da (Bunlardan biri Gush Emunim

üyelerinin oturduğu Elon Moreh, diğeri ise Kudüs'ün 25 km. kuzeybatısındaki Şilo idi.) İsrail Anayasa Mahkemesi Elon Moreh'teki yerleşimi sahipli Araplara ait topraklar üzerine kurulacağı gerekçesi ile illegal olarak tanımladı ve buradaki yerleşim çalışmalarının geçici olarak durdurulması yönünde karar verdi. Mahkeme bir müddet sonra kararını bütün yerleşim faaliyetlerini kapsayacak şekilde genişletti. İsrail Yüksek Mahkemesi'nin bu kararı mahkeme ile 'yerleşimcilik taraftarı olan Genelkurmay Başkanı Korgeneral Rafael Eitan'ı karşı karşıya getirdi. Eitan, Elon Moreh'nin askeri sebeplerden ötürü kurulduğunu ve inşasının devamının şart olduğunu iddia ediyordu.[183]

Begin'in durumu hakikaten zordu: Bir yandan kendisinin de içinde olduğu 'sağ kuşatma'yı korumaya çalışıyor, diğer yandan Mısır ve ABD ile iyi ilişkileri sürdürmeye gayret gösteriyor, bir diğer yandan da Anayasa Mahkemesi'nin kararları ile uğraşıyordu. Yüksek Mahkeme'nin kararı Gush Emunim içindeki Begin taraftarlarının desteğini kaçırabilecek bir gelişme olduğundan Begin'i iyiden iyiye rahatsız etmişti.

Gush Emunim'i rahatsız eden ve Begin'e olan desteğini gözden geçirmesine yol açan tek gelişme Elon Moreh'nin inşasının durdurulması değildi. Gush, İsrail'in Mısır ile Batı Şeria'nın geleceği hakkında yapılan görüşmelerde haddinden fazla tavizler verdiğine inanıyordu. Algıladıkları şekliyle özerklik planı Judea ve Samaria'nın kısa zamanda ana topraklara (Eretz Yisrael) dahil edilmesini ve doğrudan yönetilmesini öngörmüyordu. Bu bakış açısının üstüne bir de Sina'daki Rafiah yerleşiminin boşaltılması gündeme gelince Gush Emunim hakiki bir hayal kırıklığı yaşadı.

Böylece, 1979'un sonlarına doğru Begin'in hem sağda hem de solda desteği aşınmıştı ve meclisteki sandalye sayısı da, iki yıl önceki 77'den 65'e düşmüştü. Hem

[183] İsrail Anayasa Mahkemesi'nin Judea ve Samaria'daki yerleşimler hakkındaki tutumu ve mahkemenin uluslararası hukuku (1907 Hague Konvensiyonu ve 1949 tarihli 4. Cenova Konvensiyonu') kullanmasıyla ilgili olarak bakınız, Ian Lustik, "Israel and the West Bank after Eilon Moreh: The Mechanics of Defacto Annexation" *Middle East Journal* 35.4 (Ağustos 1981), s. 557-577.

Likud hem de MafDaL'ın özerklikle ilgili tutumunu beğenmeyen Gush Emunim parlamentoda var olan bütün partilerden ümidini keserek kendi oluşumunu kurma kararı aldı. Bu kararın ürünü MafDaL'ın aşırı sağ tabanı, Herut'un sadık La'am halkası ve İsrail Toprak Hareketi üyelerinin desteğini alma amacıyla ortaya çıkan Tehiya (Rönesans) Partisi oldu.

Bu baskılara dayanamayan ve sağ kesimde daha fazla kayıp vereceğinden korkan Begin, Kasım 1979 tarihinde, Judea ve Samaria'daki Yahudi nüfusunu üçe katlayacak uzun vadeli bir yerleşim programı açıkladı. Zaten bir ay önce kabine, İsrail vatandaşlarının ve işadamlarının bu bölgedeki Arap topraklarını satın almalarını engelleyen 1967 tarihli bir yasayı feshetmişti.

Radikal sağın desteğinin sürmesini isteyen Begin Hükümeti, 10 Şubat 1980 tarihinde Batı Şeria'da Arap nüfusun yoğun olduğu El Halil kentine Yahudilerin (1929'daki Arap isyanları sırasında en son Yahudi toplumu bu kentten ayrılmıştı.) yeniden yerleşme hakkını tanıdı. Hükümette Gush Emunim'in desteğini arkasına almayı başarmış Shamir ve Sharon bulunduğu ve yerleşim konusunda Gush'a güçlü bir vaat verilmiş olduğu üzere 1981 genel seçimlerine gidildi.

4.6.3. 1981 Seçimleri ve MafDaL'ın Çöküşü

Onuncu parlamento seçimleri İsrail politikasının kendisine haslığı gösteren bir seçim oldu. İşçi İttifakı ve Likud, seçimlerden her ikisi de sandalye sayısını artırmış olarak çıkmış olmakla birlikte koalisyon kurmak için küçük partilere bu kez eskisinden de fazla muhtaç hale geldiler. Seçimlerden 48 sandalye kazanarak galip çıkan Likud, İttifakı tek bir milletvekili farkla geçebilmişti. İki büyük parti 120 üyeli Knesset'in 95 sandalyesini, bir başka ifadeyle oyların yüzde 80'ini kazandılar. Geleneksel olarak birbirleri ile koalisyon

kurmayan bu iki partinin sandalye sayılarının artması küçük partileri daha da küçülttü. Bu durumda güvenoyu alabilmek için gerekli olan 61 milletvekiline ulaşabilmek için büyük partilerin küçük partilere olan bağımlılığı arttı. Bu yüzden, bir öncekine göre sahip olduğu sandalye sayısının yarısını (12'den 6'ya düştü) kaybetmesine rağmen MafDaL, 3 sandalyeye sahip Tami ve 4 üyeli Agudat Yisrael koalisyon görüşmelerine pazarlık güçleri artmış olarak girdiler.

MafDaL'ın bu seçimlerde yaşadığı ağır yenilginin anlaşılabilmesi için İsrail toplumunda yaşayan 'merkezi büyük partilere doğru kaymadan' tutun Abu-Hatzeira'nın partiden ayrılarak kurduğu etnik Sefarad kökenli Tami partisine kadar bir dizi açıklamayı gözden geçirmek gerekir. MafDaL'ın kayıplarının hangi partilere kaymış olabileceği hakkındaki görüşlerimizi yukarıda anlatmıştık. Beklenilen şey bu kayıplardan sonra, MafDaL'da köklü bir iç reformun başlamasıydı. Olan ise reform yerine büyük bir tartışma oldu. Tartışılan konular, ulusal-stratejik, sosyoetnik ve dini içerikliydi.

Seçim öncesinde hükümetin ve MafDaL'ın milli strateji konusunda gösterdikleri tutum her ikisini de zayıflatmıştı. Hükümeti zayıflatan sebeplerin başında Demokrasi İçin Değişim Partisi'ni hükümette tutmada gösterilen başarısızlık gelir. Hükümeti zora sokan ve Değişim Partisi'nin çökmesi ile İşçi İttifakı'nı güçlendiren bu gelişmelere tuz-biber olmak üzere seçimlere altı ay kala MafDaL'lı Din İşleri Bakanı Aharon Abu-Hazeira'nın rüşvet aldığı belirlendi. Yangına körükle koşan İçişleri Bakanı Yosef Burg (MafDaL lideri) polis şefi Herzl Shafir'i, kendi bakanlığında görev yapan diğer MafDaL üyeleri hakkında da soruşturma başlattığı için görevden aldı.[184]

Begin'in başarısızmış gibi görünen dış politikası aslında en başarılı olduğu alandı. İç politikada, özellikle de mili ekonomi konusunda başarılı bir çizgi sergileyemedi. Bundan

[184] Bakınız, Stewart Reiser, "The Israeli Police: Politics and Priorities" *Police Studies: The International Review of Police Development* 6.1 (Bahar 1983), s. 27-35.

dolayı Begin seçim yatırımlarını hâlâ retoriğinin güçlü olduğu dış politika ve güvenlik konularına yönlendirmişti. Seçimlerden önceki bir yıl içinde Lübnan'ın güneyindeki Filistinli Fedailer'e ait kamplara misillemede bulunması, Mayıs-Haziran 1981 tarihleri arasında Lübnan'daki Suriye krizi sırasında gösterdiği sert tutum ve seçimlerden üç hafta önce İsrail Hava Kuvvetleri'nin Bağdat'ın dışında bulunan Irak nükleer reaktörünü yerle bir etmesi, hep bu yatırımın ürünü olan girişimlerdi.

Halbuki MafDaL, seçim öncesi kampanyalarının pek çoğunu içerideki dini konulara ayırmıştı. Ancak bu durum dış politika konularını 'güvendiği bir lider bulunca terk ettiği' anlamına gelmiyordu. Aksine MafDaL'ın Likud hükümetine karşı İşçi İttifaklarına karşı olduğundan daha az teslimiyetçi olduğu iddia edilebilir. Nitekim daha Mısır - İsrail görüşmeleri sırasında MafDaL, Mısır'la yapılan anlaşmanın çerçevesi içinde kalarak Sina'daki yerleşimlerin İsrail'in elinde kalmasını mümkün kılacak bir yolun bulunması çağrısında bulunmuş ve Golan Tepeleri ile Judea ve Samaria'daki yerleşimlerin kaldırılmasını önlemek için bir yasa teklifi hazırlamıştı.

Özerklik müzakereleri konusunda MafDaL'ın tutumu liderinin yukarıda da aktarılan sözlerinde belirtildiği üzere, Batı Şeria ve Gazze'nin iç ve dış güvenlik yükümlülüklerinin (bir manada egemenliğinin) İsrail'in elinde kalması konusunda ısrarcı olunmasını, otonom bölge ilan edildikten sonra bile yerleşim birimleri kurma hakkının korunmasını ve tabii otonom bölgenin ilanına kadar kurulmuş bulunan İsrail yerleşimlerinin varlığının sürdürülmesi, genişlemelerinin ve geliştirilmelerinin durdurulmamasını istiyordu.[185]

MafDaL şahinleşmenin partiyi yeniden büyütebileceğine inanıyordu ve bu inanca uygun olarak da parti platformunu yeniledi. MafDaL toplumda gerçekleşmekte olan 'radikal sağa kayışın' farkındaydı ve bunun kendisine yeni oylar getirebileceğine

[185] Kieval, a.g.e., s. 167-168.

inanıyordu. 1969-1983 yılları arasında İsrail seçmeninin bariz bir şekilde daha şahin tutumları destekler bir tutuma büründüğü İsrailli araştırmacılarca da doğrulanmıştır. Asher Arian'ın bu tarihler arasında sürekli olarak sürdürdüğü çalışmalarının sonuçları Tablo 2'de gösterilmiştir. Burada verilen istatistikler 'barışa karşı toprak' fikrinin İsrail toplumunda o dönemde ne kadar az bir destek bulduğunu göstermesi açısından ilginçtir.[186]

Tablo 4: 'Barışa Karşı Toprak' Formülüne Verilen Destek (% ile)

Toprakların ne kadarının iade edilmesine taraftar?	1969	Mayıs 1973	1977	1981	Kasım 1983
Hiçbiri	38	31	41	50	43
Bir kısmı	52	52	43	42	41
Pek çoğu	5	10	7	4	9,3
Tamamı	1	2	7	3	3
Cevap yok	4	5	2	1	3,7

13 yıl bu zaman dilimini kapsayan çalışmanın ortaya koyduğu bir karamsar, bir de ümitvar tablo vardı, tabii barış taraftarları için. Öncelikle İsrail halkının büyük çoğunluğu, 1983 tarihinde dahi Batı Şeria topraklarından yapılacak 'tavizin' minimum olmasını istiyordu. Ancak özellikle Güney Lübnan'ın işgalinden sonra İsrail toplumu görüşlerini yeniden gözden geçirmiş ve toprak iadesine destek verenlerin oranı dramatik bir şekilde artmıştı (% 5,3). Bu artışı yüzdeli ifade ile sunduğumuzda küçük bir artış gibi görünebilir; ancak toprakların büyük bir bölümünün iadesini isteyenlerin 1981-1983 tarihleri arasında 2,5 katına katlandığını söylersek artışın önemi daha iyi kavranabilir.

1983 yılında yapılan anketler İsrail toplumunun yerleşim birimleri ile alakalı görüşlerini de gözden geçirdiğini ifade ediyordu. Bir araştırma İsrail seçmeninin yüzde

[186] Asher Arian, "Elections 1981: Competitiveness and Polarization," *Jerusalem Quarterly* 21 (Sonbahar 1981).

54'ünün yeni yerleşimlerin dondurulmasından yana olduklarını ortaya koyuyordu. Yine eskiye kıyasla oldukça yüksek oranda (% 22) kişi bazı yerleşimlerin seçilerek tahliye edilmesinden yana olduklarını kaydetmişlerdi. Bununla birlikte, ankete katılanların yüzde 31'i yeni yerleşimlerin açılması gerektiği kanaatindeydiler ve bu kesim kendilerini 'dindar eğilimli ve Doğu toplumlarının bir üyesi olarak tanımlayan' kişilerdi.[187] MafDaL'ın bundan sonra hedefleyeceği oy tabanını bu kesim oluşturacaktı.

MafDaL'ın 1977 zaferinden ve 1981 kayıplarından çıkardığı ders ülke içinde 'miliyetçiliğe doğru bir kayma olduğu' ve 'din eksenli bir parti olmaktansa milliyetçi bir parti olmanın kendisine daha fazla oy kazandırabileceği' idi. Ancak parti bunda yanılmıştı. Öncelikle milliyetçi oyları halihazırda kapabilen Likud vardı. Diğer yandan ilginç bir şekilde MafDaL'ın kendi dindar oy tabanı da Likud'a doğru kayıyordu. 1977 seçimlerinde İşçi İttifakı'ndan kayan oylar yüzünden algılanamayan bu hareketlilik MafDaL'ın 1981 yenilgisini getirmişti.

Yukarıda seçmen demografisinin değişiminin 1977 ve 1981 seçimlerine olan etkisinden bahsetmiştik. Afrika ve Asya kökenli Yahudilerin Likud'a verdikleri destek 1960'ların sonlarında başladı ve yaklaşık bir 10 yıl boyunca İşçi İttifakı'nı olumsuz yönde etkiledi. Afrika ve Asya'da doğanların yüzde 51'i, 1969 seçimlerinde İşçi Partisi'ne oy verirken, bu oran 1973 seçimlerinde yüzde 39'a; 1977 seçimlerinde yüzde 32'ye ve 1981 seçimlerinde de yaklaşık olarak yüzde 25'e düştü. Aynı şekilde Sefarad oyları, 1969 seçimlerinde Likud'a yüzde 32 oranında yansırken, bu oran 1973'te yüzde 39'a, 1977'de yüzde 46'ya ve 1981'de de yaklaşık olarak yüzde 60'a çıktı.[188]

1981 seçimlerinde o güne kadar Sefarad oyların şahin politikaları desteklemesinden faydalanmış olan MafDaL ilk defa bu gelişmeden zarar etti. Mayıs 1981'de, MafDaL

[187] The Jerusalem Post International Edition, 13-19 Eylül, 1981, s. 5.
[188] Don Peretz ve Sammy Smooha, "Israel's Tenth Knesset Elections: Ethnic Upsurgence and Decline of Ideology" *Middle East Journal* 25.4 (Ağustos 1981), s. 506-526.

seçim listesini hazırladığında Sefaradlar, listenin en üstündeki 10 adayın sadece ikisinin Sefarad kökenli olmasından yakındılar. Sefarad Aharon Abu- Hatzeira, kendisinin parti lideri Yosef Burg'un arkasından ikinci sırada olması gerektiği konusunda ısrar etti ve buna müsbet cevap alamayınca Sefaradlara karşı ayrım uygulandığı meselesini kişisel bir kavga olmaktan çıkarıp parti içi bir kavgaya dönüştürdü. Partinin aday listesinin ilk 10 isminin yüzde 50'si Sefaradlardan olmadığı takdirde de istifa edeceğini söyledi. MafDaL, bir kez daha Abu-Hatzeira'nın isteklerini reddedince Abu-Hatzeira listelerin Merkez Seçim Komitesi'ne verileceği son gün MafDaL'dan ayrıldı ve İsrail Geleneği Hareketi'ni (Tami) kurdu. Parti son anda kurulmuş olmakla birlikte meclise 3 üye sokmayı başardı ve 1951'de seçilen ikinci Knesset'ten bu yana ilk başarılı etnik liste oldu. Tami, 1984 seçimlerinde yalnızca bir sandalye kazanacaktı; ama başlattığı gelenek geleceğin en büyük din eksenli etnik partisini, Sefardim Tevrat Muhafızları Birliği olarak bilinen Şas partisinin ortaya çıkmasını sağladı. Tami'nin tek sandalyede kaldığı bu seçimlerde Şas dört sandalye birden çıkardı.

Tablo 5 : İsrail Parlamentosu'nda Bloklar Arası Parlamenter Sandalye Dağılımı

Seçim Yılı	Sol Blok	Sağ Blok	Dindar Blok	Diğer
1949	78	26	16	
1951	74	31	15	
1955	75	28	17	
1959	77	25	18	
1961	68	34	18	
1965	77	26	17	
1969	74	28	18	
1973	66	39	15	
1977	57	46	17	
1981	56	51	13	
1984	60	47	13	
1988	55	47	18	
1992	61	43	16	
1996	52	34	23	11*
1999	54	27	27	12**

*Yisrael Ba'Aliya (7) ve Üçüncü Yol (4).
** Yisrael Ba'Aliya (6) ve Merkez Parti (6).

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

4.6.4. Dönemin Değerlendirmesi

1977 yılına kadar MafDaL ve Agudat Yisrael arasında karmaşık bir ilişki mevcuttu. MafDaL kabinede laik bir partinin küçük ortağı rolünü oynarken Agudat Yisrael tamamen hükümetin dışında kalmayı tercih ediyordu. MafDaL, İşçi İttifakı'nın pragmatik tavır taleplerine çoğunlukla müsbet cevap veriyor; ancak iktidardan temel talebi olan dini statüskonun korunabilmesi ile alakalı konularda yer yer İşçi İttifakı'nı zora sokuyordu. Bununla birlikte MafDaL, toplumun laik çoğunluğunun asla kabul edemeyeceği taleplerde bulunmadı. Dolayısı ile de İşçi İttifakı içinde barındırdığı daha sol ögelere karşı zor durumda kalmadı.

1977 yılında Agudat Yisrael hükümete katılmayı kabul ettiğinde MafDaL bunu o güne kadar kendisini hedef alan Yahudi Ortodoksisinin eleştirilerine bir son verebilecek bir gelişme olarak gördü. Dini ortodoksinin seçim kazanımları 1981 seçimleri sonrasında daha da arttı. Likud'un parlamentoda çoğunluğu sağlayabilmek için 13 sandalyeye ihtiyacı vardı ve o da MafDaL (6), Agudah (4) ve Tami'ye (3) başvurdu. Koalisyon anlaşması 83 maddeden oluşuyordu ve bunlardan 28'i dini konularla ilgiliydi. Likud'un yapmaya söz verdiği konular arasında, Şabbat ve Musevi tatillerinde El Al Havayolları'nın uçmaması, aynı günlerde bütün limanların kapalı tutulması, üniversitelerde kız-erkek karışık olan öğrenci yurtlarının yasaklanması, dindar gençler için askerlik muafiyetinin genişletilmesi ve hem hahamların maaşlarının yükseltilmesi hem de dini müesseseler için ayrılan fonların artırılması gibi konular vardı.[189] Ortodokslar adına bu kadar kazanımlar elde edilirken Agudah'nın hükümette yer almasının MafDaL'ı rahatsız eden bir yönü de vardı: O güne

[189] Kieval, a.g.e., s. 191 ve Frankel, a.g.e., s. 12.

kadar İşçi İttifakları ile ancak statükoyu koruyabilmiş olan MafDaL'a karşılık hükümete Siyonist bile olmayan bir parti giriyordu ve MafDaL'dan çok daha fazlasını bir kalemde başarıyordu. Nitekim yukarıda da bahsedildiği üzere gerek seçmen tabakasında gerekse parti içi hizipler arasında MafDaL'ın din eksenli misyonunu terk edip siyasi olarak sağa yönelerek dini alanın gözetimini Agudat Yisrael'e bıraktığı eleştirileri yapılıyordu.[190]

1981 yılından itibaren MafDaL içindeki farklı hizipler, partinin son kaymalarını yeniden değerlendirmeye başladılar. Parti içi meseleler kadar kişisel çatışmaların da bir yansıması olan bu yeni değerlendirmeler, 1981 seçimlerinin kasvetli sonuçları ve Lübnan Savaşı ile iyiden iyiye kızıştı. MafDaL'ın 1981 seçimlerindeki kayıplarını sorgulayanlar partinin 1967 sonrasında sürekli olarak Batı Şeria toprakları endeksli bir politika üretmesini eleştirdiler. Eleştirmenlere göre parti bir taraftan özgün dini kimliğini kaybetmiş ve sivil siyasi arenada din eksenli hedefler gözetme meselesini Agudah'ya bırakmış, bir taraftan da Likud Partisi'nin güçlü milliyetçi konumu ile benzerlik arzeden bir kimlik tanımlaması yapmaya çalışmış; ancak bu alanda da Likud ve Tehiya gibi sözünü sakınmayan milliyetçi partilerle bir ideolojik mücadeleye girişememişti.

Lübnan savaşı pek çok İsrailli'nin moralini bozmuş ve ülkede siyasi bir krize yol açmıştı. Lübnan Savaşı'na karar veren hükümetin bir ortağı olarak MafDaL da bu krizden payını aldı ve toplumsal baskılara karşı İsrail'in gerek Lübnan gerekse Filistin cephesinde askeri güç kullanımı ile alakalı prensiplerini ve İsrail'in 1967 savaşında kazandığı topraklardan geri çekilmesi ihtimalinin tartışılması gerektiğini telaffuz etmeye başladı.

Partinin gerek oy ve kimlik kaybına uğramasında, gerekse birbiriyle tezat politikalar üretmesinde liderlik değişiminin de etkisi büyük oldu. 1970 yılında Haim Shapira'nın ölümünden itibaren başlayan ve devam edegelen parti liderliği mücadelesi

[190] Dr. Yitzhak Raphael ile yapılan bir söyleşi için bakınız, The Jerusalem Post Magazine, 31 Aralık 1982, s. 4.

parti disiplinini ve parti içi düzeni dağıtmıştı. Shapira'dan sonra partiye hakim olan ve sağlam bir otorite sağlayan bir lider ortaya çıkmadı. Partinin lider bunalımı yaşadığı bu dönem içinde ABD'nin siyasi tutumları MafDaL'ın politikalarını ve değerlendirmelerini kökten etkilemiştir. İsrail'in dış politika kararları incelendiğinde MafDaL ve Mizrahi'nin katkıda bulunduğu pek çok kararın, çoğunlukla dünyanın ve ABD'nin kullandığı inisiyatiflere karşı bir tepki içerdiği görülmektedir. Bu tepki reddiyecilikten ziyade, tecrit ve ABD'den uzaklaşma korkusu üzerine kurulmuş bir tepkidir.

4.7. 1984-1993 Dönemi: Likud'dan Oslo'ya

İki milli birlik hükümeti ve sonunda da MafDaL'ı hükümet dışında bırakan bir İşçi Partisi iktidarı gören bu dönem İsrail'in Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile alakalı politikalarının kökünden sorgulandığı bir dönemdir. 1984 ve 1988 yıllarında yapılan genel seçimlerde İşçi İttifakı ve Likud partilerinin her ikisi de tek başlarına hükümet kuramayacak durumda kaldılar. Likud lideri Yitzhak Şamir ile İşçi Partisi Genel Başkanı Shimon Peres arasında üzerinde anlaşılan bir formülle iki yılda bir başbakanlık el değiştirmek üzere İşçi ve Likud partileri arasında milli birlik hükümetleri kuruldu. İkinci milli birlik hükümeti, 1990 yılında büyük skandallarla ve kirli koalisyon pazarlıkları ile yıkıldı. Bu kirli pazarlıklar sırasında tarafları birbirine vuruşturmak suretiyle koalisyondan maksimum faydayı sağlamaya çalışan din eksenli partiler, bir sonraki seçimlerde iktidara gelen İşçi Partisi tarafından ağır şekilde cezalandırıldılar.

4.7.1. Milli Birlik Hükümetleri

1984 seçimleri, MafDaL'ın İsrail politikasındaki üçüncü güç olma özelliğini artık geri dönüşü olmayan bir şekilde kaybettiğini yeniden ortaya koydu. MafDaL liderleri, Likud'un popüler lideri Menahem Begin'in istifa edip yerini Dışişleri Bakanı Yitzhak Şamir'e bırakmış olması ve Likud'un kötü ekonomik politikasından dolayı geçen seçimlerde Likud'a kaptırdıkları oylarını geri kazanacaklarını ümit ediyorlardı. Diğer taraftan, kaybettikleri Sefarad oylarını geri kazanabilmek için Safed şehrinin Sefarad hahamlar soyundan büyük bir haham olan Avner Sciaky'yi seçim listesinde üçüncü sıraya yerleştirmek suretiyle geri kazanmaya çalıştılar. Ancak çalışmamız açısından asıl önemli olan nokta, MafDaL'ın son iki seçimde sergilediği 'din eksenlilikten çok milliyetçilik' tavrından vazgeçmiş olması ve temelde dini dürtülerle yönlendirilen oylara geri yönelmiş olmasıdır. İyi planlanmış olmalarına rağmen bu stratejilerin hiçbiri MafDaL'a kaybettiği oyları geri getirmedi. Doğrusu MafDaL seçimlerden iki sandalyesini daha kaybetmiş olarak çıktı.

Seçimlere din eksenli partiler görülmemiş bir bölünmüşlükle girdiler. İlk defa bu seçimlere giren Moraşa, MafDaL'a gidebilecek sandalyelerden ikisini kaptı. Buna karşılık Agudat Yisrael 2, Tami 1 ve Şas Partisi de 4 milletvekili çıkardı. Dolayısı ile toplamda din eksenli partiler bloğunun milletvekili sayısı bir önceki seçime göre sabit kaldı. Likud 41 ve İşçi Partisi de 44 milletvekili kazanırken bu iki parti bir önceki seçimlere kıyasla toplam on sandalye kaybettiler. Bundan sonra İsrail politikasında gözlenecek olan eğilim de bu olacaktır: İki büyük partinin sandalye sayıları sürekli azalacak, konu endeksli veya etnik kökenli partiler sürekli büyüyecek ya da sayıları artacaktır. Bundan sonra kurulan koalisyonlarda ortak sayısı artacak ve bu da küçük partilere sandalye sayıları azalmış

olmasına rağmen koalisyon görüşmelerinde hak ettiklerinden çok büyük bir pazarlık gücü kazandıracaktır.

Seçimlerden sonra kurulan milli birlik hükümetleri yılları, Lübnan Savaşı'nın sorgulandığı ve İsrail halkının o güne kadar inandığı 'başka şans olmadığı için' savaşa girme formülünün etkisini yitirdiği yıllar oldu. Bundan sonra yapılan anketler İsrail halkının giderek daha barış taraftarı politikalara destek verdiğini gösterdi. Milli birlik hükümetlerinin sonuna doğru yaşanan İntifada, İsrail'i uluslararası arenada yalnızlığa iterken, İsraillileri de ordularının Batı Şeria'da izlediği politikaları sorgulamaya itti. İntifada sonrasında İsrail ile Filistin yönetimi önce çekimser, daha sonra kendilerine güvenerek barış masasına oturduklarında İshak Rabin'in İşçi Partisi iktidarı zor da olsa Batı Şeria'dan yapılacak kapsamlı bir çekilmeyi onaylayacak parlamenter desteği toplayabilmişti.

Milli birlik hükümetleri dönemi MafDaL dış politika söylemi, parlamento dışı bir düzleme kaydı ve kendini daha ziyade Gush Emunim'in faaliyetlerinde gösterdi. İsrail 1982 yılında Lübnan'ı işgal ettiği zaman Gush Emunim'in önde gelen liderleri ordunun başarısının Diriliş sürecinin bir parçası olduğu tezini ortaya koymuşlardı. Güney Lübnan'daki pek çok yerin Biblikal dönemde Asher ve Naftali kabilelerine ait olduğu gibi temelsiz bazı iddialar ortaya atan Gush, işgalin Vadedilmiş Toprakları asıl sahiplerine geri döndürmek olduğunu söylemişti.

İsrail 1985 yılında Lübnan'dan geri çekilme kararı aldığında, bütün İsrail ile birlikte Gush Emunim de anlamıştı ki İsrail'in gerçek Diriliş'i bölgede barış içinde yaşayarak olabilirdi. Gush, 1982 yılındaki Kuzey Sina'dan geri çekilmeme hususunda hükümete yaptığı baskının işe yaramadığını hatırladı ve Güney Lübnan çekilmesinde sessiz kalmayı tercih etti. Gush artık İsrail'de fundamentalist politikaların geniş halk

kitlelerinin mutabakatını alamadığını görmüştü.[191] Diğer taraftan grup enerjisini Batı Şeria yerleşimlerinin büyütülmesinden başka konulara harcamak istemiyordu.

İsrail'in yerleşimcilik faaliyetlerine verdiği destek Menahem Begin'in Mart 1981'de, Batı Şeria'da beş adet belediye konseyi kurdurmasından sonra zirveye ulaşmıştı. Belediye konseyleri aynen İsrail'de bulunan muadillerinin sahip olduğu yetkilere sahiptiler: Vergi toplayabiliyor, belediye hizmetleri veriyor, memur atayabiliyor, işçi çalıştırabiliyordu. Daha önemlisi imar planları yapma ve bina ruhsatı verme yetkisine sahiptiler.

Begin hükümetinin 1981'de giriştiği bu düzenleme bölgedeki Yahudi kontrolünü güçlendirmeye matuftu. Fakat, hükümet ilave bir şey daha yaptı ve Batı Şeria'daki Yahudilerin bütün gayret ve çabalarını denetleme işini Gush Emunim'e verdi. Böylece Gush üyeleri yeni belediyelerde ve bölgedeki konseylerde kilit görevlere atandılar. Daha önce yasa dışı yerleşimler kurdukları için 'aranan suçlular listesinde' bulunan kişiler birden kendilerini, büyük bütçelere hükmeden, geniş yetkilere ve sorumluluklara sahip kişiler olarak buldular.

Nisan 1988'e gelindiğinde Batı Şeria'daki yerleşim birimlerinin sayısı 48'e ulaşmıştı. Bunların içinde Gush Emunim tarafından yerleşimlere yerleştirilen 12-15 bin (2500 aile) insan bulunuyordu. Gush Emunim, yerleşim faaliyetleri için büyük parasal destek toplamayı başarmıştı. Dünya Siyonist Örgütü (DSÖ) tek başına yerleşim birimlerindeki aile başına 80 bin dolarlık harcama yapmıştı. Gush, yedi bölgesel konseyin beşinde lider kadroları elinde bulunduruyordu ve kasabalarda büyük etkinlik kurmuştu. Batı Şeria'daki yerleşimcilerin daha iyi şartlarda yaşamasını temin etme adına Likud

191 Sprinzak, Ehud, *Brother Against Brother: Violence and Extremism in Israeli Politics from Altalena to the Rabin Assassination.* New York: Free Press, 1999, s. 114.

hükümeti tarafından gönderilen büyük miktarlardaki para Gush liderlerine büyük mali imkanlar ve siyasi taban sağlamıştı.

1980 yılında Batı Şeria ve Gazze'deki Yahudi yerleşimcilerin temsil edildiği bir organizasyon olarak kurulan Yesha Konseyi, Gush Emunim'in siyasal faaliyetlerini daha resmi ve halk tabanına dayanan bir çatı altında gerçekleştirmesini sağladı. Yesha Konseyi, hiçbir zaman resmi bir siyasal yapılanmaya girişmedi ve politikaya direkt olarak katılmak istemedi. Konsey, yalnızca Batı Şeria ve Gazze'de bulunan tüm Yahudi nüfusunu temsil etme iddiasındaydı.[192]

Yesha Konseyi'nin yapısı basitti: Her yerleşim birimi, siyasi eğilimi ve yerleşim biriminin büyüklüğü ne olursa olsun genel kurula iki temsilci gönderiyordu. Genel kurul ulusal meselelerde yerleşimcilerin siyasal tutumlarını tespit etmek görevini üstlenmişti. Genel kurul çatısı altında birer danışma heyeti olarak yasal ve politik meselelerde, güvenlik, ekonomi, eğitim ve enformasyon konularında genel kurula düzenli biçimde raporlar sunan komiteler oluşturulmuştu.

4.7.2. 1992 Seçimleri ve İşçi Partisi İktidarı

1992 seçimleri İşçi Partisi'ni bir müddettir milli birlik hükümetlerinde aynı hükümete bulunmak zorunda kaldığı Likud'dan kurtardı. Bu seçim dönemi İsrail politikasının en çalkantılı yılları olacaktı. Bir yanda 13 Eylül 1993'te Prensipler Bildirgesi ilan edilecek ve Oslo Süreci başlayacak, diğer yandan seçim döneminin sonunda bir Filistin Devleti'nin yolunu açan politikaların mimarlarından Başbakan İshak Rabin, dini eğilimli kişi veya kişilerce düzenlenen bir suikasta kurban gidecekti.

192 Sprinzak, a.g.e., s. 131.

1992-1996 yılları arasında yaşanan seçim dönemi kadar 1992 seçimleri de İsrail politikasına bir devrim olarak girdi. İşin doğrusu bu seçim 1977 yılından beri İsrail politikasına ağırlığını koymuş olan Likud'un hegemonyasının çöktüğünü ifade ediyordu. Doğrusu Likud seçimlerden 8 sandalye kaybetmiş olarak çıktı ve sağ kamp sadece 3 milletvekili yitirdi: Seçimlerden önce 52 olan sayı 49'a düştü (Bu rakama artık milliyetçi ve din eksenli söylemini geride bırakmış olan MafDaL'ın sandalyeleri de dahil). Diğer yandan din eksenli partiler de üç milletvekili kaybettiler. Sonuçta 1988 seçimlerinde milliyetçi-sağ koalisyonun yakalamış olduğu 65 sandalye sayısı 59'a düştü.

1992 seçim kampanyası MafDaL'ın kendisini din eksenli partiler sınıfından çıkarıp radikal milliyetçi sağ bir söyleme adadığı bir kampanya oldu. MafDaL, o tarihe kadar seçim manifestolarının temel maddesi olan dini statükonun korunması maddesini İsrail dış politika kararları ile alakalı maddelerin arkasına itti ve partinin asıl söyleminin yerleşimcilik politikasının devamı, Batı Şeria ve Gazze Şeridi topraklarının korunması ve Şamir hükümeti döneminde başlayan Peres-Ürdün görüşmelerinin Batı Şeria'da bir Filistin Devleti'nin kurulmasını hazırlayacak bir mahiyete bürünmemesi olduğunu ifade etti. O güne kadar kendisi için 'sağ parti' ifadesini bile kullanmayan parti ilk defa hazırladığı seçim sloganında bile (MafDaL Sağ Elinizde!) sağ tabirini kullanarak yaşamakta olduğu ideolojik kaymanın boyutlarını ortaya koydu.

MafDaL, kendisini böylesine sağa kaydırdığında merkeze yakın din eksenli oyları kaybedeceğini biliyordu. Ama stratejisi, bir önceki seçimde Tehiya ve Likud'a kaymış olan milliyetçi sağ oylarını geri kazanmaktı ve bir oranda bunda başarılı da oldu. Bütün dindar partilerin düşüş gösterdiği bu seçimlerde MafDaL sandalye sayısını beşten altıya çıkardı. Ancak seçim kaygıları ile parti söylemini çektikleri şahin nokta, partinin seçimlerden sonra hükümet yapan koalisyonda yer almasına müsaade etmedi ve MafDaL tarihinde ikinci defa hükümet dışında kaldı. Bu gelişme MafDaL için yıkıcı oldu. MafDaL'ın tabanı bir şekilde

Din İşleri Bakanlığı ve Eğitim Bakanlığı'nın elde tutulmasından dolayı sürekli fayda görmüş ve bir şekilde bu bakanlıkların kaydırabileceği kaynaklara bağımlı hale gelmiş bir tabandı. Gerçi kendi ekonomik kaynakları ile parti, varlığını devam ettirebilecekti; ama geçmişte MafDaL'ın hükmettiği kaynaklara hükmeden Şas, MafDaL'ın geleneksel tabanını da kapmayı sağlayabilecekti. Nitekim bir sonraki seçimlerde Şas'ın artan oyunun tabanında MafDaL'ın 1992 koalisyonunun dışında kalmasının önemi büyüktür. Her durumda MafDaL'ın hükümete katılmak için gayret sarfetmemiş olması, partinin kendisine önemli kaynakları kaybettirecek de olsa milliyetçi konumundan vazgeçip eski din eksenli konuma dönmeyeceği mesajı olarak algılanılabilir.

4.7.3. Seçim Sonuçları ve Oslo'ya Doğru

1992 İsrail genel seçimlerinde milliyetçi sağ büyük bir bozguna uğradı. Seçimlere 8 farklı parti (Likud, Tehiya, Moledet, Tzomet ve MafDaL) ve üç şahıs listesi (Rabbi Moshe Levinger, Yitzhak Morai ve Eliezer Mizrahi) ile katılan İsrail Toprağı kampı, İsrail halkından destek bulamadı. Likud'un Knesset'teki sandalye sayısı 32'ye düşerken ülkenin ilk radikal sağ partisi Tehiya, hiçbir temsilcisini parlamentoya taşıyamadı. Parti listelerinden değil de kendi listesini oluşturarak aday olan ve radikal sağı bölen Levinger ve diğer bağımsız adaylar Modai ve Mizrahi parlamentoya girmeyi başaramadılar. Böylece, radikal sağ parlamentoda üç partiyle temsil edilebildi: Moledet, Tzomet ve MafDaL.[193]

İsrail sağının bu beklenmedik seçim yenilgisi, yerleşimcilerin ve Gush Emunim'in radikal politikalardan uzaklaşmasına sebep oldu. Yeni hükümetin barış politikaları güdeceğinin anlaşılması ve gerekirse barış adına toprak tavizine bile sıcak

193 Sprinzak, a.g.e., s. 217.

bakmasından ötürü, radikal sağın eski illegal taktiklere başvurması ve Rabin aleyhtarı kampanyalar düzenlemesi bekleniyordu. MafDaL'ın ve Gush Emunim'in de hükümetin Batı Şeria ve Gazze'ye yerleşim birimi açma sürecini durdurma kararı almasını ve tüm yerleşim bölgelerine kamu sübvansiyonlarını dondurma kararını radikal sağa karşı açılmış bir 'savaş' olarak algılaması kaçınılmazdı. Fakat ilginç bir şekilde radikal sağ kabuğuna bürünmeyi tercih etti. Seçim kampanyası döneminde ateşli nutuklar söyleyen Rabbi Levinger bile El-Halil'deki evine kapandı.

Gush Emunim'in radikal unsurlardan uzaklaşmasının seçim yenilgisinden başka üç önemli sebebi bulunmaktadır: 1980'li yıllarda yerleşimci toplumun hayat standartının yükselmesi; hareketin içindeki teknokrat kişilerin söz sahibi haline gelmeleri ve karizmatik dini liderlerin yerine yenilerinin gelmemesi.

Gerçekten yerleşimciler, geçen Likud hükümetleri döneminde Batı Şeria'da kendi ayakları üzerinde durabilen bir topluluk oluşturmada büyük başarı elde etmişlerdi. Konforlu evlerde yaşayan yerleşimciler, okulları, sosyal, kültürel ve spor tesisleri ile Kudüs'ün ve Tel Aviv'in kenar mahallelerinden daha yüksek bir hayat standartında yaşamlarını sürdürüyorlardı. Tüm bu başarılar kendilerinde sürekli ikamet etme ve istikrar duyguları uyandırdı. Eski kavgacı ve kurumsallaşma karşıtı duyguları yavaş yavaş kaybolmaya başladı. 1970'lerin zayıf yerleşimcileri, 1990'larda orta ve üst sınıfa mensup geniş ailelere dönüştü. Rahat bir yaşama alıştıkça ne hükümete karşı mücadele etmek, ne de liderleriyle birlikte sokak gösterisi yapmak istediler. Sayılarının artması ve Batı Şeria'da yerleşim birimi kurmada başarılı olmaları da, kendilerinde yeryüzündeki hiçbir gücün bu topluluğu bu topraklardan söküp atamayacağı kanaatini oluşturmuştu.

Gush Emunim içinde pragmatik politikalar izleyen ve teknokrat eğilimli liderlerin yönetimde söz sahibi olmaları da örgütün radikal politikalardan uzaklaşmasında önemli bir rol oynadı. Özellikle 1970'lerin sonlarında başlayan pragmatik politikalar izleme siyaseti,

1990'lı yıllarda teoloji ve ideolojiye daha az ilgi gösteren yerel liderlerin yönetim kademelerinde söz sahibi olmalarına sebep oldu. Sık sık parlamento koridorlarında görülen bu teknokratlar daha çok somut başarılara ilgi gösterdiler. Mesela söz konusu kişiler, yerleşimcilere İsrail toprağıyla ilgili olarak moral verici konuşmalar yapmaktan ziyade bütçeler ve yeni evlerin yapımı projeleri gibi konularla ilgilenmeyi tercih ettiler.

1982 yılında dini lider Rabbi Zvi Yehuda Kook'un ölümü ile örgüt, son karizmatik liderini kaybetti ve bir daha da onun geride bıraktığı boşluğu dolduramadı. Kendisinden sonra Merkaz Harav'ın başına geçen ve yeşivaları organize eden Haham Abraham Shapira, Tzvi Tau ve Shaul Yisraeli gibi liderler politikayla ilgilenmek yerine Tevrat eğitimine ağırlık verdiler. Aşırı milliyetçi bir yönelim yerine aşırı ortodoks bir yönelime girilmesi Gush'un İşçi Partisi hükümetine karşı etkili bir muhalefet yapmasını engelledi.[194]

Gush'un pasifleşmesi ve giderek etkinliğini yitirmesinden rahatsız olanlar, Gush'un eski öncü ruhunu yeniden canlandırmak amacıyla 1992 seçim yenilgisinden sonra iki yeni örgüt kurdular: Emunim Hareketi ve Yesha Hahamlar Konseyi. Bu yeni organizasyonda kilit isim Haham Benny Elon'du. Bu hareketin temel amacı Gush'un 1974 yılında ortaya attığı orijinal amaçlarına geri dönüş yapmaktı. Elon'a göre Gush, kutsal topraklarda (Batı Şeria) yerleşmeyi başarmıştı; ancak pekçok İsraillinin gönlüne yerleşmeyi becerememişti. Elon'un tüm istekli kampanyalarına rağmen bu yeni girişim geniş halk kesimlerini harekete geçirmeyi başaramadı. Üstelik Elon'un kampanyasını finanse edecek parasal kaynaklar bulmada zorlanması da kendisini zor durumda bıraktı ve birkaç yıl sonra da hareketi ortadan kalktı.

Yesha Hahamlar Konseyi, İntifada'nın zirveye çıktığı 1990 yılında kuruldu. Amacı, Filistin şiddetine karşı yerleşimci tepkisini de içine alan eleştirel sorulara cevap aramaktı. Konseyin önde gelen hahamları, politik kimlikleri olan şahıslar değillerdi. Zaten içinde

194 Sprinzak, a.g.e., s. 220.

bulundukları grubu bir 'hareket' olarak da tanımlamadılar. Kurucuları, yalnızca sorulan soruları cevaplamakla yetindi.

Gush'un radikal politikalardan uzaklaşmasına tek tepki legal yollardan gelmedi. Bu grup içindeki bazı aşırı unsurlar Meir Kahane'nin Teröre Karşı Terör yaklaşımını benimsemişlerdi ve Gush'un siyaset sahnesinden çekilmesinin kendileri için doldurabilecekleri bir güç boşluğu oluşturduğuna inanmışlardı. Chai Ve-Kayam ve Otonomi Planını Durdurmak İçin Mücadele Merkezi adları altında örgütlenen bu grupların fikir babalığını, 1980'lerin Yahudi yeraltı örgütünün ideologu ve Mescid-i Aksa'yı havaya uçarma planının mimarı Yehuda Etziyon yapmıştır. Örgüt, İntifada yılları boyunca yer yer vandalizme kaymış ve Araplara karşı provokasyon ve linç de dahil olmak üzere eylemlere girişmiştir. Bu dönemde varlığı devam eden İntifada bir noktaya kadar örgüte bir varlık sebebi ve meşruiyet tabanı hazırlamıştır.

1990'lı yıllarda Filistin kaynaklı şiddetin azalması, Chai Ve-Kayam üyesi eylemcilerin kendilerini farklı bir alana kaydırmalarına yol açtı. Ne Filistinlilere karşı şiddet uygulayabilen ne de İsrail güvenlik güçleriyle karşı karşıya gelebilen eylemciler, kanunen ibadet amaçlı olarak girilmesi yasak olan Mabet Tepesi'nde toplu ibadet yapmaya çalışarak hükümete karşı çıkmaya çalıştılar. Bu ısrar pek çok Chai Ve-Kayam üyesinin tutuklanmasına sebep oldu.

Chai Ve-Kayam'ın önemli bir özelliği de İsrail politikasında 'sivil itaatsizlik' kavramını ön plana çıkarmış olmasıdır. Örgüt, yerleşim birimlerinde yaşayan insanların devlet tarafından kandırıldıklarını öne sürerek bu insanlara hükümet kurumlarından ayrılma ve vergileri ödememe çağrısı yapıyordu.

Otonomi Planını Durdurmak İçin Mücadele Merkezi ise, 1991 yılında Kiryat Arba yöneticisi Elyakim Ha'etzni tarafından kuruldu.[195] Örgütün kurulmasının ardında yatan

195 Sprinzak, a.g.e., s. 225.

korku, o dönemde İspanya'nın başkenti Madrid'de yapılan uluslararası konferansta hükümetin Filistinlilere Batı Şeria ve Gazze'de geniş bir özerklik planı teklif etmiş olmasıydı. Filistin'e özerklik verilmesi, Ha'etzni'nin Camp David'den bu yana yıllardır görmek istemediği bir kâbustu. 1968 yılından beri aşırı sağın bir unsuru olan Ha'etzni, Filistin'e verilecek bir özerkliğin Filistin devletine giden yola dayelik yapacağı ve bunun da Filistin topraklarındaki Yahudi varlığının sonu anlamına geldiği kanaatini taşıyordu. Ha'etzni'nin kişisel mücadelesi sağ kanat partilerinden Moledet ve Tehiya'da büyük oranda, Yitzhak Shamir'in uyguladığı politikalarda da kısmen makes buldu. Ha'etzni'nin öğretileri doğrultusunda Filistin'le müzakere masasına oturacak bir hükümette yer almayacaklarını belirten Moledet ve Tehiya, birkaç ay sonra kendileri açısından hüsranla bitecek seçimlerin erkene alınmasını yol açan süreci başlattılar. Böylelikle gelinen 1992 seçimleri radikal sağın bu ögelerinin hüsrana uğrayacakları bir seçim olacaktı.

4.8. Oslo'dan Sonra MafDaL ve Radikal Sağın Durumu

1993 Eylül'ünde kamuoyuna mal olan Oslo Anlaşmaları, İsrail halkının büyük çoğunluğu tarafından memnuniyetle karşılanırken, MafDaL, Gush Emunim ve Yesha Konseyi gibi varlıklarını Batı Şeria'daki yerleşimler üzerine endekslemiş olan gruplar üzerinde tam bir şok etkisi meydana getirdi. Daha önceki tecrübelerden hareketle hiçbiri Yitzhak Rabin'in Filistin Kurtuluş Örgütü'nü ve Özerklik Planı'nı tanıyacağını beklemiyordu. Bu inanışın temelinde Rabin'e olan güven değil İsrail halkının tepkisine olan inanç yatıyordu. Ancak İsrail halkı ne anlaşmanın metnine ne de Beyaz Saray'da yapılan imza töreninde Rabin'in Arafat'la el sıkışmasına tepki göstermedi.

Anlaşmanın halkın büyük bir çoğunluğu tarafından onaylanması, Yesha Konseyi'nin yeni gerçeklerin farkına vararak ilk başta kabuğuna çekilmesine yol açtı.

Ancak bu sessiz dönem kısa sürdü. Anlaşmayı protesto etmek amacıyla 7 Eylül'de Kudüs'te büyük bir miting düzenlendi. Gösteriye 200 bin İsrailli katıldı; fakat bu görkemli gösteriyi tamamlayıcı faaliyetler hayata geçirilemedi. Parlamento önünde mutat olarak yapılan eylemler ise bir süre sonra piknik yapma havasına dönüşerek etkinliğini yitirdi.

Etkili bir kamuoyu oluşturmada başarısız olan Yesha Konseyi bu kez 'Judea ve Samaria Burası' sloganı ile oldukça pahalı yeni bir kampanya başlattı. Yeşil Hat'ta başlatılan bu kampanyada etiketler, duvar afişleri ve basın ilanları kullanıldı. Bu kampanyada özellikle Batı Şeria ve Gazze'yi hayatında hiç ziyaret etmemiş sıradan İsrail vatandaşları hedeflenerek, onlar bu toprakların İsrail'in hemen yanı başında olduğu ve güvenlikleri için Filistin'e verilmemesi gerektiği hususunda ikna etmeye çalışılıyordu.

Oslo Anlaşması'nın imzalanmasından sonraki bu hassas dönemde Hamas veya İslami Cihad'la ilintili olduğu iddia edilen bir terör kampanyası patlak verdi. Saldırılarda birkaç yerleşimci, asker ve İsrailli sivil hayatını kaybetti. Bu saldırılar Yesha Konseyi'ne yerleşimcileri ateşlemek için altın bir fırsat sundu. Filistin İntifadası'na karşı bu kez bir 'Yahudi İntifadası' başgösterdi. Araplara taşlı sopalı saldırılar düzenlendi, yüzlerce araba ve lastik yakıldı, yollar kesildi, mülklere maddi zararlar verildi, hatta öldürme olayları bile yaşandı. Bu karşılıklı terör dalgası Ocak 1994'te zirveye çıktı.

Batı Şeria'da yaşayan yerleşimciler için tüm Filistinliler teröristti ve bir Filistin özerk yönetimi kurulmasını onaylayan Rabin hükümeti de teröristleri ve terörizmi resmen tanıyan bir İsrail hükümeti olmuştu. Bu kanaat, bu kez 'Silahları Onlara Verme' sloganı ile bir başka çılgın hükümet karşıtı kampanyanın başlamasına yol açtı.

Yerleşimci toplum üzerinden yapılan bu eylemler kısa zaman sonra siyasi alanda aşırı bir yüklenmeye ve Rabin hükümetinin meşru olmadığına yönelik siyasi bir kampanyaya dönüştü. Kahane ekolünden başka bu kampanyada dikkati çeken iki örgüt, Mate Ma'amatz ve Ha'etzni'nin Otonomi Planını Durdurmak İçin Mücadele Merkezi idi.

Hükümetin Vaadedilmiş Topraklar konusunda ihanet ettiği ve Filistin terörünü durdurmada başarısız olduğunu öne süren Mate Ma'amatz'lı eylemciler, yeşiva öğrencilerini de isyan etmeleri için kışkırttı. Aynı grup, Rabin'in yüzünü Arafat'ın kefiyesini giymiş şekilde gösteren posterler hazırladılar ve üzerine 'hain başbakan' yazarak hedef gösterdiler.

Oslo Anlaşmaları, Gush Emunim ve Kach üyeleri arasında bir teolojik kriz meydana getirdi. Bu kişilerin fikri altyapıları, Büyük İsrail'in yeniden kuruluşu ve Mesih'in gelişine endekslenmişti ve bu iki süreci geciktirdiğine inandıkları Yahudi kaynaklı olsun dış kaynaklı olsun her türlü gelişmeye düşmanca bakıyorlardı. İnançlarına göre bu iki süreç birlikte yürüyordu ve Mesih'in gelişi için Büyük İsrail'in tesis edilmesi şarttı. 1973 Yom Kippur Savaşı'nda yaşanan kısa dönemli duraklamaya rağmen Büyük İsrail hayaline her gün daha da yaklaştıklarına inanan bu insanlar birdenbire kendi başbakanlarını bu sürece ihanet eder bulunca ne yapacaklarını bilemediler.

Bu teolojik kökenli krize bazıları temel inançlarını terk edip geleneksel 'Yahudi pasifizmine' geri dönüş yaparak, bazıları Biblikal dönemlerden kurdukları paralellerle inandıkları şeyin zaten imkansız olduğu; ancak her halükarda inanılmaya değer bir rüya olduğu kanaatine sarılarak, bazıları da intihar eylemleri de dahil aşırı bir dini bağnazlığa dönüş yaparak cevap verdiler. Bu üçüncü grubun en aşırı reaksiyonu 1994 Şubat'ında uzun süre Kahane ekolünde yer alan ve kendsi de bir Kach üyesi olan Dr. Baruch Goldstein tarafından gerçekleştirilen El-Halil katliamıdır.

El-Halil kentindeki Halil İbrahim camiinde bir sabah namazı sırasında gerçekleştirilen katliam bir 'tek adam' eylemi gibi görünse de temelleri milliyetçi-din eksenli radikal sağın öğretisinde mevcuttu. Nitekim bundan iki sene sonra 'hainlikle yaftaladıkları' Başbakan Rabin öldürüldüğünde de, eylem bir tek kişinin yaptığı eylem

olarak görülecektir. Ancak bu iki eylemin arkasındaki kafa yapısının aynı kafa yapısı olduğunda şüphe yoktur.[196]

4.8.1. İshak Rabin'in Öldürülmesi

Goldstein'in gerçekleştirdiği katliam İsrailli yöneticiler tarafından bir tek 'deli adam' faaliyeti olarak adlandırıldı. Rabin yaptığı açıklamada, böyle bir caninin asla normal bir Yahudi olamayacağını iddia etti. İsrailli yöneticilerin böyle durumlarda sıkça başvurdukları bu açıklama tarzı, işgal edilmiş topraklardaki önde gelen yerleşimci örgütü Yesha Konseyi tarafından da benimsendi.[197]

Ancak bu çılgın-yalnız adam açıklaması, Goldstein'in Kiryat Arba'daki arkadaşları tarafından kabul görmedi. Onlar Goldstein'in katliamını Filistin terörüne karşı girişilmiş bir meşru eylem olarak görmekteydiler. Çoğunluğu Meir Kahane'nin kurmuş olduğu Kach Hareketi'nin destekçileri olan bu insanlarca Goldstein'in eylemi sadece bir intikam veya siyasal mesaj eylemi değil, aynı zamanda bir dini eylem ve kutsal bir görevdi. Onlara göre Goldstein'in yaptığı eylem en güzel manada bir 'kiduş haŞem' (Rabb'in Yüceltilmesi, takdis) idi.[198]

İşte bu zihniyet, 1995 Kasım'ında bu kez Filistin terörüne özerklik verdiği iddiasıyla 'suçlu bulunan' Başbakan İshak Rabin'i hedef alacaktı. İshak Rabin'in öldürülmesi bir kaza veya bir çılgın tarafından girişilmiş münferit bir eylem değildi. Cinayet öncesinde Başbakan Rabin'in ve Dışişleri Bakanı Peres'in meşruiyetlerine karşı şiddetli bir kampanya başlatılmış, bu ikisi Kutsal İsrail Topraklarını başkalarına devretmekten dolayı *din moser* (hain, satan) ve Arap terörüne çanak tuttuklarından dolayı

196 Sprinzak, a.g.e., s. 242.
197 Sprinzak a.g.e., s. 2.
198 Sprinzak a.g.e., s. 2-3.

da *din rodef* (bir Yahudi'nin öldürülmesine sebep olan) hükümleri ile şer'an 'kanları helal' ilan edilmişlerdi.[199]

İsrail kamuoyu, Rabin cinayeti sonrasında sorgulanan suçlu Yigail Amir'in, 'Rabin'in yanı sıra Peres'i de öldürmüş olmayı çok istediği; ancak barış gösterisinden Peres biraz erken ayrıldığı için Rabin'le yetinmek zorunda kaldığı' şeklindeki açıklaması ile daha da sarsıldı.[200] Radikal sağın eylemleri artık bir İsrail-Filistin problemi olmaktan çıkmış, bizzat İsrail'in kendi problemi haline gelmişti.

4.8.2. 1996 Seçimleri ve Netanyahu Hükümeti

1996 seçimleri bir dizi terör saldırısını takip etti ve bu tür saldırılardan yoğun şekilde etkilenen İsrail kamuoyunun oyları sağa kaydı. Sonuç, Binyamin Netanyahu'nun minimum farkla rakibi Shimon Peres'i geride bırakarak başbakan seçilmesi oldu. İsrail politikası uzmanları, seçim sonuçlarını Likud ve Netanyahu'nun vadettiği politikaların halk arasında kabul görmesi olarak değil, genelde İşçi Partisi'nin ve özelde de Shimon Peres'in politikalarının reddedildiği şeklinde değerlendiriyordu.[201]

Seçimlere katılırken yayınladığı seçim manifestosu ile MafDaL 1992'de gösterdiği 'milliyetçi sağa kayma' temayülüne devam ettiğini yeniden ilan etti. Manifestoda dini statüko ile alakalı geleneksel talep ilan bile edilmedi. Din eksenliliğini kendisini ancak Tevrat – Millet - Toprak bütünlüğü çerçevesinde gösterdiği manifestoda MafDaL, Ürdün Nehri ile Akdeniz arasında herhangi bir Filistin devletine razı olmayacaklarını, Kudüs'ün

199 Sprinzak a.g.e., s. 5.
200 Sprinzak a.g.e., s. 5-6.
201 Gerald M. Steinberg, "The Peace Process in the 1999 Israeli Elections", *Israel Affairs*, 7:2, Kış 2000; ve aynı isimle İçn. Daniel Elazar ve Ben Mollov (der.), *Israel at the Polls: 1999*, London: Frank Cass, 2000.

ve Mabed Tepesi'nin İsrail'in elinde kalmasının zorunluluğunu ve herhangi bir yerleşim biriminin ilga edilmesinin söz konusu bile edilemeyeceğini ifade ediyordu.

Manifestoda Oslo Süreci'ne de özel bir bölüm ayıran MafDaL, Oslo Anlaşmaları'nın gelmiş olduğu noktadan İsrail'in menfaatine olacak şekilde dönülebilmesi için Batı Şeria Arapları ile yapılacak görüşmelerde yukarıda aktardığımız temel prensiplerin asıl kabul edilmesi gerektiğini, Kudüs üzerindeki İsrail egemenliğinin güçlendirilmesi için yeni yerleşim birimlerinin açılmasını ve terörle mücadelede İsrail ordusuna etkin güçler verecek şekilde anlaşmaların yeniden gözden geçirilmesi gerektiğini kaydediyordu.

Seçimlerden galibiyetle ayrılan Netanyahu'nun ilk önceliği terörle mücadele oldu. Ancak seçimlerde sözünü verdiği 'güvenlikli barış' formülü için bir yandan Filistinlilerle bir yandan da komşu Arap ülkeleri ile özellikle de Suriye ile görüşmeler başlattı. Suriye görüşmeleri hiçbir zaman resmiyet kazanmadı. Filistin cephesinde İsrail'in yeni görüşme politikası iki noktaya yoğunlaştı: Mütekabiliyet esasları ve Filistin'in beklentilerinin minimuma düşürülmesi. İsrail'in politikaları bir sonuca yol açmadı.

Netanyahu, Arafat ile yaptığı ilk toplantıdan sonra 1993 yılında Prensipler Bildirgesi'nin ilan edilmesinden beri devam eden tek taraflı uygulamalara bir son verdiğini ve artık Filistin yönetimi anlaşmaların gerektirdiklerini yapmadığı müddetçe İsrail'in vaatlerini yerine getirmeyeceğini açıkladı.[202] Netanyahu barış görüşmelerinden çekileceğini açıklamamıştı; ama Eylül 1996'da kendisinden önceki hükümetlerin erteleyip durduğu bir tünel açılışını yaptırınca bölgede şiddet olayları başgösterdi. Bir ucu Ağlama Duvarı'nda diğer ucu Müslüman mahallesinden olan tünelin açılması ile Doğu Kudüs'teki egemenlik haklarının bir oldubittiye getirilerek ellerinden alınacağından endişelenen

202 Jon Immanuel, David Makovsky ve Michal Yudelman, "Netanyahu, Arafat Meet at Erez" *Jerusalem Post*, September 5, 1996.

Filistinliler, Ehud Barak hükümetine kadar devam edecek bir çatışmalar halkasını başlattılar.

15 Ocak 1997'de İsrail ve Filistin Otoritesi temsilcileri El-Halil (Hebron) kenti ile ilgili daha önce varılmış anlaşmaları yeniden elden geçiren bir anlaşma yaptılar. Oslo II Anlaşması'nda bu şehrin geleceği ile alakalı satırlardan çok farklı olmayan bu metin Filistin'in taahhütlerini daha net belirliyor ve yerlerine getirilmesi için bazı mekanizmalar getiriyordu.

El-Halil Anlaşması, gerek Netanyahu'nun kendi partisinden gerekse koalisyonun küçük ortaklarından ciddi eleştiriler aldı. Eleştirmenlerin başını Bilim Bakanı Ze'ev Begin (Eski başbakan Menahem Begin'in oğlu) ve Altyapı Bakanı Ariel Sharon çekiyorlardı; ama MafDaL ve Yisrael Ba'aliya'nın bazı milletvekilleri de Netanyahu'nun bu anlaşmaya imza atmasını eleştirmişlerdi.[203]

MafDaL ve Likud şahinlerinin eleştirilerine karşı tabanını kaybedebileceğini düşünen Netanyahu Kudüs'ün güneyinde, Betlehem şehrini tepeden seyreden Har Homa'da (Cebel Ebu Gneym) yeni bir yerleşim faaliyeti başlattı. Har Homa yerleşimleri İsrail-Filistin ilişkilerine zorlu günler yaşattı; ama zamanla etkisini kaybedip yerini 1995 Kahire Anlaşması'nda belirlenmiş olan çekilmelerle alakalı diplomatik çatışmalara bıraktı. Bu çekilmeler nihayetinde Netanyahu hükümetinin sonunu getirecekti.

İkinci Çekilme kararı 1997 yılına kadar geciktirilebildi. Bu yıl içinde yaşanan bir dizi terör saldırısını İsrail çekilmeyi geciktirmek için sebep olarak gösterdi; ancak nihayetinde ikinci çekilmenin gerçekleştirilmesi kararı alındı. Ancak bu karar da Netanyahu'nun mütekabiliyet şartlarına bağlıydı ve Filistin yönetiminin El-Halil Anlaşması'nda anlaşılan teröristleri iade etme, yasal olmayan silahları toplama ve FKÖ

203 Sarah Honig, David Rudge ve Liat Collins, "Ministers Expect Accord Vote Today" *Jerusalem Post*, January 15, 1997.

Kuruluş Bildirgesi (Filistin Anayasası) metninde İsrail'i yok etmeye yönelik olan çağrıları ilga etme gibi sorumluluklarını yerine getirmesini ön şart olarak koşuyordu.

1995 Kahire Anlaşması, ikinci çekilme ile alakalı herhangi bir 'miktar' belirlememişti. İsrail, bunun elinde tuttuğu Batı Şeria topraklarının yüzde 10'undan az bir miktar olmasında, Filistin üç çekilmede yüzde 100'ü iade edilecekse en az yüzde 33'ü olmasında, ABD de yüzde 13 ile yüzde 17 arasında bir oranda olmasında diretiyordu. Filistin ve Amerikan baskısına karşı dayanamayan Netanyahu, sonunda partinin eski şahini ve kendi rakibi Ariel Sharon'u dışişleri bakanı atayarak üzerindeki baskıları azaltmaya çalıştı.

İkinci çekilme asla gerçekleşmedi. Diplomatik açmazlar sırasında Filistin yönetimi, Oslo Süreci'nin son tarih olarak koyduğu 4 Mayıs 1999'a kadar her üç çekilmenin de tamamlanmaması ve nihai durum görüşmelerinin bir sonuca ulaşmaması halinde tek taraflı olarak bağımsızlık ilanında bulunacağını açıkladı. İsrail tek taraflı bağımsızlık ilanını Oslo Anlaşmaları'nın ihlali olarak algılayacağını ve bu tür bir davranışın kendisine Batı Şeria'nın bir kısmını veya tamamı ilhak etme hakkı tanıyacağını iddia etti.[204]

1998 yılında devreye giren ABD Başkanı Clinton, tarafları Wye Plantation'da katılacakları bir zirveye çağırdı. Wye Plantation Zirvesi bir anlaşma ile sonuçlandı; ancak bu anlaşma İsrail parlamentosunda onaylanma aşamasına gelindiğinde hükümetin sonunu getirdi. İlginç bir şekilde Likud Partisi'nin ılımlı isimleri tarafından onaylanmayan anlaşma MafDaL tarafından da reddedildi. Oylamada MafDaL'ın bütün milletvekilleri, bunlara kabinedeki Shaul Yahalom ve Yitzhak Levy de dahil, ret oyu kullandılar. Hükümet parlamentoda yaşanacak bir yenilgi yerine erken seçimlere gitmeyi tercih etti.

1999 seçim kampanyası Netanyahu için zorlu geçti. Kampanya temelde dış politika kararları üzerine kurulmuştu ve Oslo Süreci'nin geleceğini tartışıyordu. Ancak bu kez

204 Dana Harman, "PM Threatens Annexation If PA Declares State" *Jerusalem Post*, January 11, 1999.

1996'da olduğu gibi bir siyasi geçmişi olmayan Netanyahu değil, hakkında hesap vermesi gereken anlaşmaların altına imza atmış bir Netanyahu söz konusu idi. Netanyahu, gündemi yeniden 1996 seçimlerinde kullandığı hedeflere kaydırmak istedi; ancak bu kez karşısındaki aday bir askerdi ve en az onun kadar 'güçlü barış'a inanıyordu. Ehud Barak eski bir askerdi ve kendisini Peres'in kamuoyu desteğini kaybetmesine sebep olan Oslo politikalarından uzak tutmayı başarmıştı.

Likud'dan ayrılarak kendi Milli Birlik Partisi'ni kuran eski başbakan Menahem Begin'in oğlu Beni Begin ve MafDaL, seçim kampanyası boyunca Netanyahu'nun korkulu rüyaları oldular. MafDaL, Netanyahu'yu Oslo politikalarını sürdürmüş olmakla suçluyor ve bu politikaların devam etmesinin İsrail'in sonunu getireceğini iddia ediyordu. Yine de sıra başbakanlıkla alakalı desteklerini kime vereceklerine geldiğinde MafDaL tabanının Netanyahu'yu destekleyeceğine kesin gözüyle bakılıyordu. Bu açıdan Netanyahu'nun seçim yenilgisinin mimarı olarak MafDaL'ı görmemek gerekir.

Netanyahu'nun seçim yenilgisinin mimarı, seçimlerden kısa bir müddet önce partisinden ayrılan (ya da kovulan) ve eski Genelkurmay Başkanı Amnon Lipkin Şahak yönetiminde kurulmakta olan Merkez Parti'nin başına geçen Savunma eski Bakanı Yitzhak Mordehay oldu. Mordehay, başlangıçta başbakanlık için de adaylığını koymuş iken son anda Ehud Barak lehine yarıştan çekildi ve Netanyahu'ya kendisini İsrail siyasetinin dışına itecek yenilgiyi tattıracak bir seçim yaşattı.

Netanyahu bir şekilde hükümet ettiği dönemde altına imza attığı anlaşmaların metnine sadık bir seçim kampanyası yürütmek zorunda kaldı. Örneğin 1996 seçimlerinde olduğu gibi net bir şekilde yerleşimcilik politikasına destek veremedi. Zira Wye Plantation'da yeni yerleşim birimlerinin açılmaması hususunda ABD ve Filistin'e güvence vermişti.

Netanyahu, Batı Şeria ve yerleşimler konusunda ellerinin bağlanmış olduğunu görünce gündemi Kudüs'ün geleceğine kaydırmaya çalıştı. İddiasına göre Ehud Barak Kudüs'ü ikiye bölecek ve Doğu Kudüs'ü Filistinlilere verecekti. Barak seçim kampanyası boyunca bu iddiayı yalanlamakla uğraştı; ama kendi alternatifinin sınırlarını da net olarak çizemedi.[205] Bu dönemde İşçi Partisi'nin ikinci adamı konumundaki Shimon Peres'in bir Filistin'i açıktan destekler ifadeleri, Barak'a hiç de yardımcı olmadı. Peres, Filistin Devleti'ni sadece desteklemiyor, bunu İsrail için bir gereklilik olarak algılıyordu.[206]

Ehud Barak'ın gündemi bir Filistin Devleti'nin kurulabilirliği ve Kudüs şehrinin geleceği gibi stratejik-duygusal konulara çekmeye çalışan Netanyahu'ya karşı cevabı, Güney Lübnan'dan çekilmeyle alakalı bir genel politika belirlemek oldu. Barak başbakan seçildiği taktirde altı ay içinde İsrail ordusunun Güney Lübnan'ı terk edeceğini açıklıyordu. İsrail'in Güney Lübnan'daki varlığının tarihine ve bu hususta 1996-1999 arasında kamuoyunun görüşlerinin nasıl değiştiğine ilişkin derinlemesine bir tartışmaya girmeyeceğiz. Ancak İsrail kamuoyunun Güney Lübnan'da Hizbullah'a karşı verilen kayıplardan iyiden iyiye rahatsız olduğu ve Güney Lübnan'ın ikinci bir 'Vietnam' olmasından korktuğu açıktı. Kamuoyunun Güney Lübnan çekilmesine verdiği destek, Ehud Barak'a başbakanlık seçimlerinde yardım edecek kadar yüksek değilse de gündemi Batı Şeria'dan kaydırabilecek kadar sıcak bir konuydu.

205 Ben Lynfield, "Shaath: PA Won't Delay" *Jerusalem Post*, January 6, 1999.
206 Ben Lynfield, "Peres Voices Support for Palestinian State" *Jerusalem Post*, January 12, 1999; Danny Rubinstein, "Peres Urges PA to Negotiate Statehood; Arafat Replies that 'We Cannot Simply Ignore' May 4 Deadline for Declaration" *Haaretz*, January 12, 1999.

4.8.3. 1999 Seçimleri ve Ehud Barak Hükümeti

Mayıs 1999 seçimleri, sadece Ehud Barak'ı iktidara taşımadı, aynı zamanda Netanyahu dönemi politikalarının onaylanmadığını da ifade eden bir 'halkoylaması' olarak algılandı. Bu açıdan İsrailli gözlemcilerin hemen her İsrail seçimi için kullandıkları 'kritik seçim' tabiri bu seçimler için daha doğru görünmektedir.

Seçimler ultra-ortodoks Şas Partisi ve aşırı laik Şinui Partisi haricinde hemen bütün partiler için bir yenilgi görünümündeydi. En büyük kaybı 32 sandalyeden 19 sandalyeye düşen Likud yaşadı. Buna karşılık İşçi Partisi de 34 sandalyeden 26 sandalyeye düştü. Şas Partisi iki seçimdir devam eden yükselişinin ivmesini artırdı ve 10 sandalyesini 17'ye çıkardı. Asıl önemli olan, Likud'dan kayan oyların daha radikal bir söylem öngören Milli Birlik Partisi ve MafDaL'a değil de her zaman pragmatist davranabilmiş olan Şas Partisi'ne kaymış olmasıdır. MafDaL 1996 seçimlerinde artırmış olduğu sandalyelerinin hemen hemen yarısını yeniden kaybetti ve beş milletvekili ile yetinmek zorunda kaldı.

1999 seçimlerinin en net sonucu, İsrail parlamentolarında o güne kadar yaşanmamış oranda bir parçalanmışlık oldu. İki büyük parti, tarihlerinin en düşük toplam sandalyesine indiler ve Knesset'te temsil edilen parti sayısı da onbeşe çıktı.

MafDaL açısından seçimlerin sonucu yıkıcıydı. Din eksenli partiler arasında Şas'ın önlenemeyen yükselişi MafDaL'ı bu kampın 'küçük kardeşlerinden biri' haline getirdi. Bundan sonra din eksenli partilerin temel davranış modunu Şas belirleyecekti. Bir taraftan Şas Partisi'nin 'insan hayatı kurtarabilmek için gerektiğinde topraklardan vazgeçilebileceği' yönündeki tezi MafDaL'ın milliyetçi dozu ağırlaştırılmış din eksenli ideolojisi ile uyuşmuyor, diğer yandan Şas'ın yerleşim birimleri dışındaki İsrail topraklarında dindar oy tabanına hükmetmesi MafDaL'ı yerleşim birimlerine

hapsediyordu. Bu gerçek, MafDaL'ı ister istemez bir müddettir kurtulmaya çalıştığı radikal milliyetçi sağa mecbur bırakıyordu.

Gerek parlamentonun parçalanmışlığı gerekse MafDaL'ın 'zoraki radikal sağa kayışı' İşçi Partisi'nin hükümet kurmasını zorlaştırdı. İsrail politikasına yeni giren Barak'ın uygulayacağı her türlü dış politikaya 'evet' demeye hazırdı; ancak herhangi bir din eksenli parti ile aynı koalisyonda yer almak istemiyordu. Benzer bir çatışma İşçi Partisi'nin doğal ortağı Meretz ile Milli Eğitim konularında onunla çatışan Şas Partisi arasında yaşanıyordu. Ehud Barak için, içinde Şas ya da Likud'un olduğu bir koalisyon şart görünüyordu. Netanyahu'nun istifasından sonra başkansız kalmış olan Likud ilk planda hükümette yer almayı uygun görmedi. Bunun üzerine Barak'ın 'mecbur kaldığı' Şas da taleplerini artırdı. Bir yandan Barak'ın barış süreci ile alakalı politikalarını destekleyeceğini; ancak bazı kırmızı çizgilerinin olduğunu açıklıyor, diğer yandan partinin sosyal tabanı için maddi destek talebinde bulunuyordu.

Barak sonunda Şas'ı ikna etmeyi başardı; ama bu arada kendi kampındaki dostlarını da kırdı. Barak'ın kafasında İsrail tarihinde görülmemiş başarılar göstererek Güney Lübnan'dan çıkmak, Filistin ile nihai durum görüşmelerini bir sonuca ulaştırmak ve Suriye ile de barış yapmak vardı. Koalisyonu, bütün bunları yapabilecek kadar güçlü olmalıydı. Bu kaygı mümkün olduğu kadar büyük bir koalisyon kurulmasını gerektiriyordu ve sonuçta oluşan koalisyonun 75 sandalyesi vardı. Koalisyon İşçi Partisi, Meretz, Birleşik Tevrat Yahudiliği (Agudah Partileri), MafDaL ve Yisrael Ba'Aliya'dan oluşuyordu ve koalisyonun dışında kalan Arap listeleri, Şinui ve Bir Millet gibi partiler tarafından da her türlü barış anlaşması durumunda destekleneceğini biliyordu.

Barak'ın her üç partiyi de aynı koalisyon çatısı altında toplamayı başarması, din eksenli partilerin koalisyonun büyük ortağına karşı pazarlık paylarını da azaltmıştı. MafDaL artık asla koalisyonun vazgeçilmez bir ortağı değildi. Nitekim Barak hükümeti

boyunca da dış politika kararlarından oldukça uzakta tutulacaktı. O güne kadar girdiği koalisyonlarda aldığı Din İşleri, İçişleri ve Eğitim bakanlıklarının tamamını kaybetti. Parti Başkanı Yitzhak Levi, İmar ve İskan bakanlığını aldı. Partinin ikinci adamı Şaul Yahalom da Eğitim Bakanlığı'nda bakan vekilliğine getirildi.

Barak hükümeti boyunca iç ve dış politikaların etkisi minimumda kalan MafDaL'ın, İsrail'de ilk defa olarak sadece başbakanı değiştiren 2001 seçimlerinden sonra yeni hükümeti kuran Ariel Sharon'un doğal ortağı olması bekleniyordu. Ancak MafDaL, Sharon'un kurduğu milli birlik hükümetinin kuruluş bildirgesinde yerleşim birimlerinin genişletilmemesi yönündeki bir ifadeyi sebep göstererek hükümete katılmayı reddetti. Sadece bu gerçek MafDaL'ın 1970'lerde başlayan 'milliyetçileşme' politikasını ne kadar uç noktalara taşıdığını göstermeye yeter.

Nitekim 2001 yılında Kach Partisi'nin bir devamı olarak görülen Moledet Partisi'nin lideri Rehavam Ze'evi öldürüldüğünde Moledet'in geri kalan üyeleri ile bir 'parti birleşmesini' konuşmaya sıcak bakmış ve kendisini içinde İşçi Partisi'nin yer aldığı bir milli birlik hükümetine kıyasla ırkçılıkla suçlanan bir partiye daha yakın hissetmiştir.

SONUÇ

İsrail dış politikası insan ihtiyaçları, milli hedefler ve etki-tepki prensipleri gibi evrensel ögeler kadar dogma, inanç ve ideoloji ile bezenmiş bir 'kendine haslıklar arzeden' ögelerle de yönlendirilen bir dış politikadır. Bu evrensel ögelerin baskın olduğu dönemlerin dış politikalarını anlayabilmek için rasyonel açıklamalar sağlayacak mantık yürütmeleri ve modern uluslararası ilişkiler kuramları kullanılabilirken bu kendine haslıkların kavranabilmesi bu ögelerle alakalı derinlemesine çalışmaları gerektirmektedir.

İsrail parlamenter sistemindeki partilerin hemen tamamı İsrail öncesinde Filistin'de var olan Yishuv Cemaati arasında şekillenmiştir. Bunlar içinde en tutarlı olarak günümüze kadar varlığını devam ettirebilmiş partilerden biri olan MafDaL'ın dış politika kararlarına etkisinin incelenmesi birçok yönden önemliydi: Öncelikle MafDaL gerek din eksenli yapısı gerekse milliyetçi yaklaşımı ile İsrail'in kendine has iki önemli dış politika kaynağını bünyesinde barındırmıştır. Bu özelliği ile MafDaL'ın incelemenin konusu olması, aynı zamanda din ve geleneğin nasıl siyasi birer aygıt veya siyasal emeller için bir kaynak olarak kullanılabileceğini gösterecekti.

Diğer yandan MafDaL'ın seçilmesinin teknik bir yönü de vardı. MafDaL İsrail'in siyasal varlığı boyunca var olmuş ve hemen hemen bütün hükümetlerinde koalisyon ortağı olarak yer almış bir partidir. Gerek İşçi İttifakı'nın gerekse Likud'un kurduğu hükümetlerde yer almış olması, diğer yandan İsrail'in önemli genel politika değişiklikleri gösterdiği dönemlerde de iktidarda olması partinin farklı konumlarda gösterdiği dış politika davranışlarını kıyaslama imkanı tanımaktadır.

Çalışmamızda MafDaL'ın İsrail'in Batı Şeria ve Gazze toprakları ile ilgili politikalarına yaptığı etkiyi ele aldık. Bu etki devlet öncesi dönemde Mizrahi Hareketi'nin din eksenli Siyonizm'i hayata geçirmesi gibi saf teorik bazda olabildiği gibi 1974

sonrasında ortaya çıkan yeraltı örgütlerine sağladığı lojistik destek gibi çok net politikalara kadar varacaktır.

MafDaL, Batı Şeria ve Gazze Şeridi ile alakalı temel politikasını devlet öncesi dönemde belirlemiş ve bu politikayı tutarlı bir şekilde takip etmiştir. Buna göre Ürdün Nehri ile Akdeniz arasında İsrail'den başka bir devlete yer yoktur. Buradaki bütün topraklar İsrail ülkesinin egemenliği altında olmalıdır. Bu politikanın zamanla şekillenmiş alt başlıkları da mevcuttur. Örneğin Kudüs şehrinin doğu ve batı kısımlarının 1967 yılında birleştirilmesinden sonra sürekli artan bir baskı ile İsrail'in şehrin doğusunu Araplara iadesinin istenmesi, MafDaL'ı bu genel algılayışına uygun olarak Kudüs'le alakalı daha net politikalar aramaya itmiştir. Bu hususta da oluşturduğu politikayı tutarlı bir şekilde devam ettiren MafDaL, Kudüs'ün İsrail'in birleşik ve ezeli başkenti olduğunu, asla bölünemeyeceğini ve İsrail egemenliği altındaki bu birleşik statünün devam edebilmesi için de şehri çevreleyen ve Doğu Kudüs'ün demografik yapısını da Yahudiler lehine değiştiren bir yerleşimcilik politikasının izlenmesi gerektiğini kaydetmiştir. Diğer yandan özel olarak da Mabed Tepesi diye bilinen Aksa Camii'nin üzerinde bulunduğu tepenin İsrail egemenliği altında kalmasını desteklemiş ve uluslararasılaştırmadan kısıtlı bir otorite ile Filistin Otoritesi'ne devredilmesine kadar bütün alternatifleri reddetmiştir.

MafDaL'ın hükümetin dış politikasını etkilemekte kullandığı en etkili silahı 'istifa tehdidi' olmuştur. İsrail seçim sistemi ve oy verme kültürünün bir yansıması olarak İsrail'de küçük partiler koalisyonların vazgeçilmez parçaları olmuşlar ve hemen çoğunlukla da koalisyon bir dar koalisyon olduğundan istifaları halinde hükümeti düşürme gücünü ellerinde tutmuşlardır. MafDaL'ın İşçi Partisi'ne karşı çok fazla kullanmamış olduğu bu silahını Likud iktidarlarında iken kullanmış olması ilginçtir. Bu politik realite aynı zamanda iktidarın büyük ortağı olan parti ve yürütmenin başı olan başbakan

tarafından da barış ve topraklardan taviz konusunda baskı yapan uluslararası kamuoyu ve liderlere karşı bir bahane olarak kullanılmıştır.

MafDaL'ın istifa etmeye benzer şekilde koalisyon dışında kalmak gibi bir politika izlediği nadir olmuştur. Bu durumlarda da genellikle koalisyon kuran parti başka partiler bulabildiğinden, hatta bir durumda azınlık hükümeti kurmayı dahi tercih ettiğinden, konumundan tavizler vermek zorunda kalan taraf MafDaL'ın kendisi olmuştur. MafDaL gibi radikal sağ partiler yer aldıkları koalisyon tabanının genişliği ile ters orantılı bir 'şantaj' gücünü ellerinde tuttuklarından daha dar koalisyonlarda daha etkin olmuşlar, bu sebeple de milli birlik hükümeti veya geniş tabanlı hükümetlerden rahatsız olmuşlardır.

İstifa ve koalisyon dışında kalma tehditleri dışında MafDaL'ın kullandığı önemli bir taktik parlamento dışı faaliyetlerdir. Bu faaliyetler Gush Emunim gibi tabanı bazı durumlarda MafDaL'dan dahi geniş olmuş olabilen bir yerleşimcilik hareketini ortaya MafDaL çıkarmış ve devletin su musluklarına hükmedebildiği oranda da bu örgütü desteklemiştir. Diğer yandan Gush Emunim'in sivil itaatsizlik ve illegal davranış moduna çektiği yerleşimciler kendi aralarında daha radikal-uzlaşmaz politikalar üreten bir mahiyete de bürünmüştür.

Çalışmamızda çoğunluğu diğer din eksenli partilere de uyarlanabilecek bir dizi sonuca ulaştık. Bunlardan ilki İsrail dış politikasının tarihi dönemlere ayrılması ile alakalıydı. 1967 Savaşı'nda Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin İsrail'in eline geçmiş olması zaten teknik bir şekilde İsrail tarihini ikiye bölüyordu. Ancak aynı gelişmenin ortaya çıkarmış olduğu Mesihçi beklentiler ve bunun siyasal partiler üzerinde dozunu artarak gösteren "radikalleştirici" etkisi bu tarihi bölünmeyi daha da haklı kılmaktadır. İsrail dış politika kararları ile alakalı ikinci önemli bölünme 1977 yılında Likud'un iktidara gelerek 30 yıldır süren İşçi İttifakı iktidarına bir son vermiş olmasıyla yaşanır. Bu dönem de 1992 yılında İşçi Partisi'nin yeniden iktidara geldiği seçimlere kadar devam etmektedir.

Bahsedilen bu üç dönemin ilkinde (1948-1967) İsrail radikal sağı 'yayılmacı' bir politika izlerken ikincisinde (1967-1977) elde edilen toprakların elde tutulmasına yönelik bir muhafazakar tutum sergilemişlerdir. Bu dönemde Mesihçi politikaların zirveye tırmanmış olması da dönem dış politika kararları üzerinde etkili olmuştur. Likud İktidarı altındaki yıllarda (1977-1992) radikal sağ "yerleşimci" bir çizgiye kaymış ve bu politikasını sadece teorik bazda savunmakla kalmamış bizzat hayata geçirilmesi ile ilgilenmiştir. 1992 sonrasında bir müddet iktidardan uzak duran MafDaL bu süre içinde daha sert milliyetçi bir söylem elde ederek geçmişte milliyetçi partilere kaptırdığı oyları geri kazanmaya çalışmış ve fakat bunda da başarılı olamamıştır. Her durumda bu dönem MafDaL'ın parlamento dışı faaliyetlere kaydığı ve kendi iç bünyesinde de sürekli radikalleştiği bir dönemdir.

İlginç olan MafDaL'ın Batı Şeria hakkındaki politikalarında gösterdiği tutarlılığa rağmen 1948-1967 yılları arasında oldukça pragmatist bir politika izlemiş olmasıdır. Bunun temel açıklaması liderlikte bulunabilir. MafDaL'ın dönem boyunca liderliğini yapan Moshe Shapira ve bu liderliğin güvendiği İşçi İttifakı lideri David Ben-Gurion pragmatist politikaların İsrail'in çıkarlarını daha iyi koruyacağına inanmışlardı. Yine de bu iki lider arasındaki anlayış MafDal'ın her durumda İşçi İttifakı'nı desteklediği anlamına alınmamalıdır.

MafDaL girdiği koalisyonlarda yer alan tek dindar parti olmak istemiş, bunu sağlayamadığında hükümetten siyasi ve ekonomik talepleri olmayan anti-Siyonist Aguda partileri ile aynı koalisyonda yer almayı tercih etmiştir. Bunu da başaramadığı durumlarda, örneğin 1992 seçimleri sonrasında hükümette 'din eksenli politikaları ve bakanlıkları elinde tutma işi' Şas Partisi'ne kalmış ve bu imkanları daha rahat kullanabilen bu parti tarafından hükümet politikalarından daha da uzaklaştırılmış ve kendi tabanının ihtiyaçlarını karşılayamadığı için bir sonraki seçimlerde oy kaybına uğramıştır. Ultra-Ortodoks Şas

Partisi'nin ortaya çıkması ve MafDaL'ın 'sosyo ekonomik tabakaların alt sınıflarından' aldığı oyları kapmasından sonra MafDaL yerleşim birimleri endeksli bir politika belirlemek zorunda kalmış ve dış politika çizgisi daha uzlaşmaz bir noktaya kaymıştır.

İsrail radikal sağının bütün partileri gibi MafDaL da lider endeksli bir partidir ve değişen liderlikle birlikte dış politika çizgilerinde de belirgin değişiklikler sergilemektedir. Moshe Shapira'nın uzlaşmacı liderliğini takiben yaşanan güçlü bir lider arayışı döneminde parti başkanı Yosef Burg ile parti içindeki bir hizip olan Tze'irim'in lideri Zevulun Hammer arasındaki çekişme partinin pek çok durumda net bir politika ortaya koyamamasına yol açmıştır. Yine de bu dönemin baskın isminin Hammer olduğunu ve partinin onun talepleri çizgisinde din eksenli söylemini terk ederek kendini milliyetçi merkez bir çizgiye çekmeye çalıştığı söylenebilir. Zevulun Hammer sonrasında partinin zirvesine oturan Yiztshak Levi aynı trendi devam ettirecek ve parti daha da sağa kayacaktır. Bugün MafDaL artık din eksenli sağ yerine radikal sağın bir üyesi olarak kabul edilmektedir.

Tezimiz İsrail radikal sağının özel olaylar karşısında gösterdikleri tepkileri olay bazında incelemiş ve bunlardan genel bir politika çizgisine ulaşmaya çalışmıştır. İncelemeler sırasında sadece tarihçi bir anlatımla yetinilmemiş partinin rasyonel davranış modelleri ile tahmin edilebilen davranışlardan neden ve ne şekilde sapmalar gösterdiği de tartışılmıştır. Her bölümün sonunda bölümde incelenen dönemle alakalı bir değerlendirme bölümü yazılarak partinin davranışlarının dönem içinde hakim olan dış politika prensiplerine olan tutarlılığı ele alınmıştır.

KAYNAKÇA

1. A. Diskin, 'The 1977 Interparty Distances: A Three-Level Analysis,' İçn. A. Arian (der.), *The Elections in Israel, 1977*, Jerusalem Academic Press: Jerusalem, 1980.
2. A. Lijphart, *Democracies: Patterns of Majoritarian and Consensus Government in Twenty-One Countries*, New Haven and London: Yale University Press, 1984.
3. A.L. Guttman, 'Whither Political Parties in Israel,' *Jewish Frontier*, Aralık 1966, s. 14-18.
4. Abba Eban, *The New Diplomacy; International Affairs in the Modern Age.* Random House: New York, 1983.
5. Arian, Asher, *The Second Republic: Politics in Israel*, Chatham, N. J.: Chatham House, 1998.
6. Arian, Asher., *Politics in Israel: The Second Generation.* Gözden Geçirilmiş Basım. Chatham, New Jersey: Chatham House Publishers, 1989.
7. Aronoff, Myron Joel., *Cross-Currents in Israeli Culture and Politics.* New Brunswick, N.J.: Transaction Books, 1984.
8. Aviezer Ravitzky, 'Religious Radicalism and Political Messianism in Israel,' İçn. Emmanuel Sivan ve Menachem Friedman (der.), *Religious Radicalism and Politics in the Middle East*, State University of New York Press, 19.., s. 11-37.
9. Bar-on, Mordechai., *Peace Politics in Israel from Sadat to Hussein.* Tel-Aviv: International Center for Peace in the Middle East, 1986.
10. Bar-Siman-Tov, Yaacov, *Peace Policy as Domestic and as Foreign Policy: The Israeli Case,* Hebrew University of Jerusalem, Leonard Davis Institute for International Relations: Jerusalem, 1998.
11. Beit-Hallahmi, Benjamin., *Original Sins: Reflections on the History of Zionism and Israel.*, London: Pluto Press, 1992.
12. Ben-Yehuda, Nachman., *Political Assassinations by Jews: A Rhetorical Device for Justice.* Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1993.
13. Bernard Reich ve Gershon R. Kieval (der.), *Israeli Politics in the 1990's: Key Domestic and Foreign Policy Factors*, New York: Greenwood Press, 1991.
14. Brian Ripley, 'Psychology, Foreign Policy and International Relations Theory' *Political Psychology*, 14/3, 1993, s. 403-417.
15. Budge, I., Robertson, D., ve Hearly, D. (der.), *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-War Election Programs in 19 Democracies*, London: Cambridge Univ. Press, 1987.
16. Burstein, Paul., *Social Structure and Politics in Israel: Voting in the 1969 Israeli Elections*, Cambridge, Mass.: Harvard University, 1973.
17. Charles S. Liebman, 'Religion and Democracy in Israel,' İçn. Shlomo Deshen ve diğ. (der.), *The Sociology of Religion in Israel: Israeli Judaism*, Transactions Publishers: London, 1986, s. 347-366.
18. Charles S. Liebman, 'The Jewish Religion and Contemporary Israeli Nationalism,' İçn. Emmanuel Sivan ve Menachem Friedman (der.), *Religious Radicalism and Politics in the Middle East*, State University of New York Press: New York, 1988, s. 77-94.

19. Chetrit, Sami Shalom., *The Dream and the Nightmare: Some Remarks on the New Discourse in Mizrahi Politics in Israel, 1980-1996*, News from within XIII (1), 1997.
20. Cohen-Almagor, Raphale., *The Boundaries of Liberty and Tolerance: The Struggle Against Kahanism in Israel.* Gainesville: University Press of Florida, 1994.
21. Dani Koren ve Bo'az Shapira, *Koalitziyot; HaPolitika HaYisraelit, 50 Şanim – 100 Eyru'im*, [Koalisyonlar; İsrail Politikası, 50 Yıl – 100 Olay], Zmora-Bitan, Tel Aviv, 1997.
22. Daniel J. Elazar ve Shmuel Sandler (der.), *Israel at the Polls*, London: International Specialized Book Services, Frank Cass, 1998.
23. David Levi-Faur, Gabriel Sheffer, ve David Vogel (der.), *Israel: The Dynamics of Change and Continuity*, London: Frank Cass, 1999.
24. David Patrick Houghton, 'The Role of Analogical Reasoning in Novel Foreign Policy Situations,' *British Journal of Political Science*, 26, 1996, s. 523-552.
25. David Schnall, 'An Impact Assessment,' İçn. David Newman (der.), *The Impact of Gush Emunim: Politics and Settlement in the West Bank*, Croom Helm, London, 1985, s. 13-26.
26. Diskin, Avraham, *Elections and Voters in Israel*, New York: Praeger Publishers, 1991.
27. Dowty, Alan, *The Jewish State: A Century Later,* Berkeley, Calif.: University of California Press, 1998.
28. Drezon-Tepler, Marcia., *Interest Groups and Political Change in Israel.* Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1990.
29. E. Don-Yehiya, 'Religion and Coalition: The National Religious Party and Coalition Formation in Israel,' İçn. A. Arian (der.), *The Elections in Israel: 1973*, Jerusalem Academic Press: Jerusalem, 1975.
30. Efraim Ben-Zadok (der.), *Local Communities an the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests*, Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1993.
31. Ehud Sprinzak ve Larry Diamond (der.), *Israeli Democracy Under Stress*, Boulder, Colo.: Lynne Rienner Publishers, 1993.
32. Ehud Sprinzak, *The Ascendance of Israel's Radical Right.* New York: Oxford University Press, 1991.
33. Ehud Sprinzak, *The Israeli Right and the Peace Process, 1992-1996*, Davis Occasional Papers, No: 59, The Leonard Davis Institute, Jerusalem, July 1998.
34. Emmanuel Navon (Mréjen), *The Foreign Policy of Israel from the Yom Kippur War to the Oslo Agreements (1973-1993) : Between National Identity and Political Interest*, Basılmamış Doktora Tezi, Kudüs İbrani Üniversitesi, Eylül 2000.
35. Ephraim E. Urbach, *The Sages: Their Consepts and Beliefs*, Jerusalem: Magness Press, 1979.
36. Eric Singer ve Valerie Hudson (der.), *Political Psychology and Foreign Policy*, Westview Press: Boulder, 1992.
37. Evron, Boas., *Jewish State or Israeli Nation?* Bloomington, IND.; Indiana University Press, 1995.
38. Flamhaft, Ziva., *Israel on the Road to Peace: Accepting the Unacceptable.* Boulder, Colo,: Westview Press, 1996.
39. Friedman, Robert I., *The False Prophet: Rabbi Meir Kahane; From FBI Informant to Knesset Member.* Brooklyn, N.Y.: Lawrance Hill Books, 1990.

40. Friedman, Robert I., *Zealots for Zion: Inside Israel's West Bank Settlement Movement.*, New York: Random House, 1992.
41. G.S. Mahler, *The Knesset; Parliament in the Israeli System*, Fairleigh Dickenson Univ. Press, London & Toronto, 1981.
42. Gabriel Almond ve Sydney Verba, *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*, Princeton University Press: Princeton, 1963.
43. Ganor, Boaz, *Israeli Counterrorism in the Shadow of Oslo*, Jerusalem: Shalem Center, 1995.
44. Gerald Steinberg, 'Israel Among the Nations: Foreign Policy and the Peace Process,' İçn. Daniel J. Elazar ve Shmuel Sandler (der.), *Who's the Boss in Israel: Israel at the Polls, 1988-89,* Wayne State University Press, Detroit, 1992, s. 172-192.
45. Gilbert Abcarian ve Sherman M. Stanage, 'Alienation and the Radical Right,' İçn. James A Gould ve Willis H. Truhit (der.), *Political Ideologies*, New York, Macmillan, 1973.
46. Giora Goldberg, 'Gush Emunim New Settlements in the West Bank: From Social Movement to Regional Interest Group,' İçn. Efraim Ben-Zadok (der.), *Local Communities and the Israeli Polity: Conflict of Values and Interests*, State University of New York Press, New York, 1993, s. 189-208.
47. Graham Allison, *The Essence of Decision: Explaining the Cuban Missile Crisis*, Scott, Foresman: Glenview, 1971.
48. Haim Kaufmann, 'Out of the Lab and into the Archives: A method for Testing Psychological Explanations of Political Decision-Making,' *International Studies Quarterly*, 38, 1994, s. 557-586.
49. Hannah Ayalon, Eliezer Ben-Raphael ve Stephan Sharot, 'Secularization and the Diminishing Decline of Religion,' İçn. Shlomo Deshen ve diğ. (der.), *The Sociology of Religion in Israel: Israeli Judaism*, Transactions Publishers, London, 1977, s. 239-253.
50. Hans Rogger ve Eugene Weber (der.), *The European Right*, London: Weidenfeld & Nicholson, 1965.
51. Hazan, R. Y., 'Presidential Parliamentarism: Direct Popular Election of the Prime Minister, Israel's New Electoral and Political System,' *Electoral Studies*, 15-1, 1996, s. 21-37.
52. Hazan, Reuven Y., *The Labor Party and the Peace Process: Partisan Disintegretaion Amid Political Cohesion.* Jerusalem, The Leonard Davis Institute 1998.
53. I. Sened, 'A model of Coalition Formation: Theory and Evidence,' *The Journal of Politics*, 58-2, May 1996, s. 350-372.
54. Ilan Pappe, 'Post-Zionist Critique on Israel and the Palestinians, Part I: The Academic Debate,' *Journal of Palestine Studies*, XXVI, no. 2, Winter 1997, s. 29-41.
55. J. Bara, 'Israel: 1949-1981.', İçn. Budge, Robertson, ve Hearly (der.), *Ideology, Strategy and Party Change: Spatial Analysis of Post-War Election Programs in 19 Democracies*, London: Cambridge Univ. Press, 1987 içinde.
56. J. Bara, 'Party Policy and Coalition Bargaining in Israel,' İçn. Laver ve Budge (der.), *Party Policy and Government Coalitions*, London: St. Martin's Press, 1992.
57. James N. Rosenau, *The Scientific Study of Foreign Policy*, Free Press: New York, 1971.

58. Kal Holsti, 'National Role Conceptions in the Study of Foreign Policy,' *International Studies Quarterly*, 14, 1970, s. 283-309.
59. Karpin, Michael, *Murder in the Name of God.* New York: Henry Holt and Company, 1998.
60. Kass, Ilana, *The Deadly Embrace: The Impact of Israeli and Palestinian Rejectionism on the Peace Process.* Lanham, MD.: University Press of America, 1997.
61. Kenneth E. Boulding, 'National Images and International Systems,' *The Journal of Conflict Resolution*, 3, 1959, 120-131.
62. Kevin Avruch ve Walter P. Zenner (der.), *Critical Essays on Israeli Society, Religion, and Goverment,* Albany: N.Y., State University of New York Press, 1997.
63. Laurence J. Silberstein (der.), *Jewish Fundamentalism in Comparative Perspective Religion, Ideology, and the Crisis of Modernity*, New York: New York University Press, 1993.
64. Liebman, Charles S., *Civil Religion in Israel.* Berkeley: University of California Press, 1983.
65. Liebman, Charles S., *Religion and Politics in Israel.* Boomington: Indiana University Press, 1984.
66. Lissak, Moshe, *The Unique Approach to Military-Societal Relations in Israel and its Impact on Foreign and Security Policy.* Jerusalem: The Leonard Davis Institute 1998.
67. Lochery, Neill., *The Israeli Labour Party: In the Shadow of the Likud.* London: Ithaca Press, 1997.
68. Lucian Pye ve Sydney Verba, *Political Culture and Political Development*, Princeton University Press: Princeton, 1965.
69. Lustick, Ian., *For the Land and the Lord: Jewish Fundamentalism in Israel.* New York: Council on Foreign Relations, 1988.
70. Makovsky, David., *Making Peace with the PLO: The Rabin Goverment's Road to the Oslo Accord.* Boulder, Colo.: Westview Press, 1995.
71. Margalit, Avishai, *Views in Review: Politics and Culture in the State of the Jews.* New York : Farrar, Straus and Giroux, 1998.
72. Margaret Hermann (der.), *A Psychological Examination of Political Leaders*, The Free Press: New York, 1977.
73. Medding, P.Y., *The Founding of Israeli Democracy; 1948-1967*, London: Oxford Univ. Press, 1990.
74. Michael Brechner, *The Foreign Policy System of Israel: Settings, Images, Processes*, Oxford University Press: London, 1970.
75. Michael Shapiro ve Matthew Bonham, 'Cognitive Process and Foreign Policy Decision Making,' *International Studies Quarterly*, 17, 1973, s. 147-174.
76. Morton Halperin, *Bureaucratic Politics and Foreign Policy*, Brookings Institution, Washington, DC, 1974.
77. Myron Aronoff, *Power and Ritual in the Israeli Labor Party*, Assen: Van Gorcum, 1977.
78. Naomi Bailin Wish, 'Foreign Policy Makers and Their National Role Conceptions,' *International Studies Quarterly*, 24/4, 1980, s.549.
79. Naveh, Chanan, *The Role of the Media in Shaping Israeli Public Opinion (1992-1996).* Jerusalem: The Leonard David Institute, 1998.

80. Nisan, Mordechai., *Toward a New Israel: The Jewish State and the Arab Question.*, New York: AMS Press, 1992.
81. Ole R. Holsti, 'The Belief System and National Images: A Case Study,' *The Journal of Conflict Resolution*, 4, 1962, s. 244-252.
82. P.Y. Medding, *The Founding of Israeli Democracy; 1948-1967*, London: Oxford Univ. Press, 1990.
83. Peres, Shimon., *Battling for Peace: Memoirs.* London: Weidenfeld and Nicholson, 1995.
84. Peres, Yochanan., *Trends in Israeli Democracy: The Public's View.* Boulder & London: Lynne Rienner, 1992.
85. Peri Kedem, 'Dimensions of Jewish Religiosity,' İçn. Shlomo Deshen ve diğ. (der.), *The Sociology of Religion in Israel: Israeli Judaism*, Transactions Publishers, London, 1987, s. 33-40.
86. Peter Medding, *Mapai in Israel: Politial Organization and Goverment in a New Society*, Cambridge: Cambridge University Press, 1972.
87. Richard Cottam, *Foreign Policy Motivations: A General Theory and a Case Study*, Univetsity of Pittsburg Press: Pittsburg, 1977.
88. Richard Rosecrance, 'The Failures of Quantitative Analysis: Possible Causes and Cures,' İçn. James N. Rosenau (der.), *In Search of Global Patterns*, New York, 1976, s.174-176.
89. Robert A. Dahl, *A Pregace to Democratic Theory*, Chicago: Chicago University Press, 1956.
90. Robert Jervis, *Perception and Misperception in World Politics*, Princeton University Press: Princeton, 1976.
91. Rosbert O. Freedman ve Gaineville Fla, *The Middle East and the Peace Process: The Impact of the Oslo Accords,* University Press of Florida, 1998.
92. Saadia Tuval, *The Peace Brokers: Mediators in the Arab-Israeli Conflict, 1948-1979*, Princeton University Press, New Jersey, 1997.
93. Schweitzer, Avraham., *Israel, the Changing National Agenda.* London: Croom Helm, 1986.
94. Shahak, Israel., *Jewish History, Jewish Religion: The Weight of Three Thousand years.* London: Pluto Press, 1994.
95. Sharkansky, Ira, *Policy Making in Israel: Routines for Simple Problems and Coping with the Complex.* Pittsburgh University of Pittsburgh Press, 1997.
96. Sharkansky, Ira, *Rituals of Conflict: Religion, Politics, and Public Policy in Israel.* Boulder, Colo.: Lynne Rienner, 1996.
97. Shlaim, Avi., 'Domestic Politics and Foreign Policy in Israel', *Int. Aff.* V. 56, 1980.
98. Shukri Abed, *Israeli Arabism: The Latest Incarnation of Orientalism*, Necef Publications: Ontario, 1986.
99. Sicker, Martin., *Judaism, Nationalism, and the Land of Israel.* Boulder, Colo.: Westview Press, 1992.
100. Sprinzak, Ehud, *Brother Against Brother: Violence and Extremism in Israeli Politics from Altalena to the Rabin Assassination.* New York: Free Press, 1999.
101. Stephen G. Walker (der.), *Role Theory and Foreign Policy Analysis*, Duke University Press: Durham, 1987.
102. Stephen R. Burant, 'Foreign Policy and National Identity: A Comparison of Ukraine and Belarus,' *Europe-Asia Studies*, 47/7, 1995, s. 1125-1144.

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

103. Stephen Sharot, *Messianism, Mysticism, and Magic: A Sociological Analysis of Jewish Religious Movements*, The University of North Carolina Press, Chapel Hill, 1982.
104. Steve Smith, 'Foreign Policy Analysis: British and American Orientations and Methodologies,' *Political Studies*, 31, 1983, s. 556-565.
105. Steve Smith, 'Theories of Foreign Policy: an Historical Overview,' *Review of International Studies* 12, 1986.
106. Steward Reiser, 'The Politics of Leverage: The National Religious Party of Israel and its Influence on Foreign Policy,' *Harvard Middle East Papers, Modern Series: Number Two*, Harvard University, Cambridge, 1985.
107. Stuart A. Cohen ve Eliezer Don-Yehida (der.), *Conflict and Consensus in Jewish Politial Life*, Bar-Ilan University Press: Ramat-Gan, 1986.
108. Walter Laqueur ve Barry Rubin (der.), *The Israel-Arab Reader*, New York, Penguin Books, 1984.
109. William Wallace, 'Foreign Policy and National Identity in the United Kingdom,' *International Affairs*, 67/1, 1995, s. 1125-1144.
110. Wolfsfeld, Gadi., *The Politics of Provocation: Participation and Protest in Israel*, Albany, N.Y.: State University of New York Press, 1988.
111. Yaacov Shavit, *Jabotinsky and the Revisionist Movement*, London, Frank Cass, 1988.
112. Yaakov Verztberger, *The World in Their Minds*, Stanford University Press: Stanford, 1990, p. 260.
113. Yishai, Yael., *Land or Peace: Whither Israel?*. Stanford, Calif.: Hoover Institution Press, 1987.
114. Yochanan Peres, 'Religious Adherence and Political Attitudes,' İçn. Shlomo Deshen ve diğ. (der.), *The Sociology of Religion in Israel: Israeli Judaism*, Transactions Publishers, London, 1987, s. 87-106.